Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Ørsted, Anders Sandøe.; af A. S. Ørsted.
Titel | Title:	Til Belysning af Fæstesagen med særdeles Hensyn til den paa sidste Rigsdag angaaende Samme tagne Beslutning
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn : Gyldendalske Boghandling, 1856
Fysiske størrelse | Physical extent:	XI, 71 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

PUBLIC DOMAIN

34 4.-76.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130021272486

BIBLIOTHECA REGIA
HAFNIENSIS

Til Belysning af

Fæstesagen

med særdeles Hensyn

til

den paa sidste Rigsdag angaaende Samme tagne Beslutning.

Af

A. S. Ørsted,
Geheimeconferentsraad.

Kjøbenhavn.
Gyldendalske Boghandling (F. Hegel).
Trykt hos J. H. Schultz.
1856.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Atter har jeg fundet mig opfordret til at træde frem for at belyse et Dagsanliggende af særdeles Vigtighed, nemlig den Indgriben i Eiendomsretten over Bondegods, der i mange Aar har været Gjenstand for de Partibestræbelser, hvori den sidstforsamlede Rigsdag har indblæst nyt Liv. Naar jeg ledsager det Arbeide, som jeg i dette Hensyn forelægger mine Medborgere, med et Forord, saa er det for strax at udbede mig Læsernes Opmærksomhed for de historiske Oplysninger, som jeg i et Anhang har vedføiet den Afhandling, der udgjør Skriftets Hovedbestanddeel. I denne har jeg vistnok med en Udførlighed, som jeg kun veed at undskylde med den besynderlige Tilstand, hvori Meningerne om vore offentlige Forhold befinde sig, gjennemgaaet alt, hvad der er sagt for at begrunde den Indgriben i Eiendomsretten, som man har sat i Bevægelse, og jeg tør paastaae, at det Urelfærdige, Ubillige og Fordærvelige i denne Indgriben er sat i et saa klart Lys, at der sikkert intet alvorligt Forsøg vil blive gjort paa at gjendrive det. Men desuagtet tør jeg ikke gjøre Regning paa, at det Formaal, jeg har havt for Øie, vil blive opnaaet. I Særdeleshed har jeg tænkt mig, at der blandt de just ikke Mange, der ville uleilige sig med at følge den hele Undersøgelse, ville være Adskillige, der, skjøndt de intet finde at indvende mod noget Led i Samme, dog ikke ville have Mod til at fatte og vedkjende sig den bestemte Overbeviisning, hvorpaa det kommer an. Hvad der maaskee mere end andet vil træde i Veien herfor, er, at de af de Blade, hvorfra de Fleste have

al deres Kundskab om vore offentlige Forhold, ere blevne ledede til at troe, at de Meninger, som jeg saa bestemt forkaster, have, og allerede i nogle Aar førend vor nuværende Statsforfatning have havt, en almindelig Stemning for sig hos oplyste og frisindede Fædrelandsvenner. I denne Forudsætning, og under den Forsagthed og Magelighed, der altid viser sig, naar der er Tale om, at binde an med det, der udgiver sig for den offentlige Mening, ville Mange holde sig til, at Sagen er tvivlsom, og der vil saaledes udenfor den Deel af Samfundet, hvis Ret og Velfærd umiddelbart trues af den Lov, der er i Gjære, neppe møde den alvorlige Modstand, som turde være fornøden, naar hine fordærvelige Bestræbelser skulle lide et fuldstændigt Nederlag.

Det turde derfor være af Vigtighed, at Urigtigheden i bemeldte Forudsætning blottes, og hertil behøves ikke andet, end at de klare historiske Vidnesbyrd, som Ordførerne i Pressen stedse have skjult, og som de omsider selv rimeligviis have glemt, bringes for Dagen. Mange ville deraf med Forundring erfare, at hine Bestræbelser forlængst paa det Eftertrykkeligste ere blevne fordømte af Mænd, der endnu staae i høi Anseelse som Venner og Befordrere af alle Folkets Friheder. Først og fremmest skal jeg bede mine Læsere, at kaste et Øie paa det Andragende af 21de December 1844 fra 50 Medlemmer af den da tilendebragte Stænderforsamling for Østifterne, der som Bilag B. findes i fornævnte Anhang S. XXV—XXVIII. Bemeldte Andragendes store Betydning med særdeles Hensyn til de Navne, der findes under samme, er udviklet i Bilaget A. S. XXII—XXIII. Dette Bilag turde, saaledes som bemærket S. I, i det Hele give et klart Indblik i hiin Bevægelses ældre Historie, navnlig skal jeg her henvise til S. IX, hvoraf det kan sees, at man, tvertimod hvad Datidens Presse søgte at indbilde lettroende Læsere, endog havde været nok saa uheldig i Viborg som i Roeskilde med de Forsøg, der gjordes for at bevirke foranførte Indgriben i Eiendomsretten. Efter den Stilling, hvori Sagen nu er kommen, ere der iøvrigt to af de

Mænd, der have underskrevet hiint mærkelige Andragende, der anderledes bør fremhæves end det skeete i Bilaget A, daværende Professor (nu Justitiarius i Høiesteret) Larsen og daværende Etatsraad og Bankdirekteur (nu Conseils-Præsident) Bang. Det er nemlig disse to, med Føie særdeles anseete, Retslærde, der, ved senere at tage sig af de Bestræbelser, som de i 1844 saa haardelig havde fordømt, have givet disse en Næring, uden hvilken de, efter min Overbeviisning, forlængst vilde have været hendøde; i Særdeleshed har Pressen i den seneste Tid brugt den Førstnævnte som en Autoritet, hvormed den kunde nedtordne de Mænd, der søgte at værge om deres Eiendomsret mod den Fare, som den sidste Rigsdags Beslutning syntes at berede den. Det er mærkeligt og selv under den ganske særegne Tilstand, hvori den offentlige Meddelelse hos os befinder sig, vanskeligt at begribe, i hvilken Grad det er lykkedes Pressen, at begrave foranførte Andragende i dyb Glemsel (jevnfør S. XXIII). Det er, saavidt jeg veed, intet andet Sted at finde end i den Berlingske Avis, og jeg har med Forundring erfaret, at det var fremmed endog for de ivrigste Modstandere af hiin Bevægelse; det turde derfor ikke være uden Nytte, at jeg forfrisker Erindringen om den Kjendsgjerning, der foreligger i dette uimodsigelige historiske Vidnesbyrd.

Hvad i Særdeleshed de tvende ovenmeldte Retslærde angaaer, kan og vil man naturligviis sige, at det kun er, fordi de senere ere komne til en bedre Overbeviisning, at de nu have stillet sig paa den anden Side. Der kan ingen være mere tilbøielig end jeg til at lade dette i det størst mulige Omfang gjælde forsaavidt det skulde bruges mod Angreb paa deres Villie. Men naar Mænd, der i mange Aar have hørt til vore meest betydende Retslærde, i en Sag som denne, efter at have, paa en saa skarp Maade, erklæret sig mod en Mening, siden forvandles til dens Førere og Støtter, saa kan dog det Navn, som de ellers have erhvervet, ikke være nok til at give den Mening, hvortil de omsider ere gaaede

over, en særdeles Vægt. Det vilde derimod være fornødent, at de med nye og indlysende Grunde kunde retfærdiggjøre denne Omskiftning i Mening. Men hvad de, efter at være gaaede over, have fremsat til Forsvar for en Lov i foranførte Retning, er i Sandhed saa løst, at det endog vilde have sat mig i Forundring, om det var kommet fra en Retskyndig af en uden Sammenligning lavere Rang, og jeg kan ikke, saa gjerne jeg end vilde, tillægge det noget Fortrin, for hvad der allerede var fremsat til Fordeel for en saadan Lov, inden de deeltoge i hiin skarpe Udtalelse imod samme. Uden at udpege nogen Enkelthed skal jeg henvise til den hele Undersøgelse, som jeg her meddeler, og opfordrer Enhver til at nævne nogen Deel i deres til Bedste for en tvungen Afstaaelse af Fæstegods afgivne Betænkninger, som ikke tilstrækkelig er gjendrevet. Jeg anseer det og for afgjort, og jeg troer, at det netop er den for dem fordeelagtigste Forudsætning, at det ikke saa meget er de nu af dem paaberaabte Grundes Styrke i og for sig, der har fremkaldt hiin Menings Omskiftning, som den Forestilling, de have gjort sig om den frygtelige Magt, som det under Navn af Bondevennerne bekjendte Parti havde erhvervet, og den dertil støttede Tanke, at det for Statens Ro var nødvendigt at komme dem imøde ved Indrømmelser, som kunde føre til en taalelig Udjævning. I Anhanget S. XLIX Note har jeg henviist til et Sted i den udgivne Tidende om Forhandlingerne ved Rigsforsamlingen af 1848—1849, hvori den nuværende Conseilspræsident, da Indenrigsminister, med særdeles Styrke udtalte hiin Forestilling. Denne Udtalelse var vel langt fra at aande Kjærlighed til bemeldte Parti. Han yttrede endog, at den Kamp og de Agitationer, som den af Samme attraaede Omordning af vore Landboforhold i de senere Aar havde fremkaldt, maaskee vare den mørkeste Sky i vort offentlige Liv (Sp. 3149). Men, ligesom den Magt der her tillagdes Partiet, maatte bidrage til at hæve dets Mod, saaledes er det og allerede af hiint Foredrag kjendeligt, at han for

Statens Skyld fandt det tilraadeligt at komme det i Møde, medens han dog erklærede, at dets Fordringer, i den Udstrækning, de havde faaet, ikke kunde indrømmes af en retfærdig Regjering (Sp. 3150). Han havde derhos allerede den Tid, saaledes som omtalt i den ovennævnte Note, i sin Egenskab som Indenrigsminister, gjort meget betydende Skridt til Indrømmelser. Ogsaa vidner, som ligeledes der bemærket, hans Foredrag om, at han erkjendte nogen Berettigelse i de paatrængende Begjæringer, der gjordes af hiint Parti, om indgribende Forandringer. I Særdeleshed viste de Yttringer, som han der lod falde om de Afløsninger, der i de foregaaende Decennier vare iværksatte i mere fremskredne Stater, at han, hvad der og fra en ældre Tid var mig bekjendt, nærede en vis Forkjærlighed for de Reformer i Landboforholdene, der vare foregaaede i nogle, navnlig sydtydske, Stater. Naar han desuagtet som Stænderdeputeret stod mod de Fordringer, der i lige Retning begyndte at røre sig her i Landet, (hvorved ogsaa hine Staters Exempel og et meget udbredt tydsk Organ for de Grundsætninger, som deri have gjort sig gjældende, havde havt en stor Indflydelse*) saa forklares dette ved hvad han senere i Rigsforsamlingen udtalte om, at de i hine Stater foregaaede Omordninger, efter den Tilstand, hvori vore Landbolove alt vare bragte ved de i Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte store Reformer, her vare mindre fornødne, og derhos, naar man ei skulde træde Retfærdighed og Billighed for nær, forbundne med store Vanskeligheder. Medens han derfor paa et tidligere og roligere Trin af vort politiske Liv havde fundet, at det, der efter hans Mening var fortrinligere i hine Stater, heller maatte søges opnaaet ved en rolig Udvikling, end fremtvinges ved betænkelige Love, kunde han vel, efter den store Forandring i Forholdene, som Aaret 1848

---

*) See „Af mit Livs og min Tids Historie", 1ste Bind S. 312—313.

allerede i sin Begyndelse havde bragt med sig, antage, at man nu burde indslaae en anden Vei. Jeg vilde kunne tilføie Adskilligt til yderligere Bestyrkelse for ovenmeldte Forklaring, men det Anførte turde være tilstrækkeligt baade for at kunne tilbagevise den Betydenhed som man, paa Grund af Bangs velerhvervede Anseelse som Retslærd, vil tillægge hans Mening i denne Sag, og for paa den anden Side ikke at give Anledning til uretfærdig Bedømmelse af en Mand, som jeg, ogsaa med Hensyn til vore ældre personlige Forhold, ugjerne vilde tilføie nogen Uret. Med Hensyn til Larsen finder i det Væsentlige det Samme Anvendelse. I Stænderforhandlingerne om vore Landboforhold havde han langtfra ikke taget saa megen Deel som Bang, ligesom han og senere end denne er traadt frem til Forsvar for Tvang til Fæstegodsets Afhændelse. Men sandsynligviis have disse tvende Mænd ogsaa ved denne Leilighed indvirket paa hinanden, og det er at formode, at navnlig den Tanke om Bondevennernes overlegne Magt, hvoraf Bang var saa dybt grebet, har meddeelt sig hans med disse Forhold mindre bekjendte Ven. Iøvrigt er det for selve Sagen ligegyldigt, hvorvidt man vil erkjende, hvad jeg har anført til Forklaring af visse personlige Forhold, som ere komne i Berørelse med Sagen; kun har jeg af ovenanførte Grunde troet ikke ganske at burde forbigaae den. Men det er og har stedse været min Mening, at Bang i høi Grad overvurderede den Magt, som Bonndepartiet havde, da Grundlovssagen var under Spørgsmaal, og at det saaledes allerede af den Aarsag var uheldigt, at han sluttede sig saa meget til samme. I Stænderne havde det, som vi have seet, paa ingen Maade kunnet gjøre sig gjældende, og hvad der især fortjener at bemærkes, er, at selve de Bønder, der havde Plads sammesteds, aldeles ikke lode sig vinde for Bestræbelser, der gik ud paa at gjøre Indgreb i Andres Rettigheder. Som bemærket i Anhanget S. XXIII, blev den som Bilag B meddeelte alvorlige Udtalelse mod

slige Bestræbelser underskreven af alle de Bønder, der havde Sæde i den roeskildske Stænderforsamling. Ogsaa opgave de Deputerede af Bondestanden saavelsom de øvrige Medlemmer af den roeskildske Stænderforsamling for 1842 i det Væsentlige deres heftige Klager over Huusmændenes Behandling, efterat de navnlig af den kongelige Commissarius vare blevne bedre oplyste om de Loves Indhold og Betydning, hvorpaa de grundede disse Besværinger, idet de aabent erkjendte deres Feiltagelse i Særdeleshed med Hensyn til den Forudsætning, hvorfra de vare gaaede ud, at der ogsaa hvilede Fæstetvang paa Huse. Bang har selv i den i Anhanget S. XLIX Note omtalte til den i 1849 nedsatte Landbo-Commission afgivne Betænkning udhævet denne Omstændighed. Overalt fandt jeg, medens jeg havde den Ære at fungere i Stænderne som kongelig Commissarius, at Bondestanden havde villige Øren, for hvad der fra Retfærdighedens Side var at indvende imod de Ønsker, som enten vare oprundne i Standen selv eller fremkaldte ved Andres Paavirkning, saa at jeg, uagtet alle de Bestræbelser, som i den senere Tid bleve anvendte for at fremkalde Angreb paa Eiendomsretten, ingen Frygt nærede for, at disse vilde faae Overhaand i denne Stand. Vistnok var Stemningen siden bleven en Deel forværret ved den Bearbeidelse af Bondestanden, som i de nærmestfølgende Aar med stor Iver og størstedeels uhindret dreves ad de Veie og Midler, som findes omhandlede i Bilaget A. Ogsaa var det en Følge saavel af den Valgmaade, hvorved den i 1848 sammenkaldte Rigsforsamling var dannet, som af det forelagte Grundlovsudkast, at der i denne Forsamling fandtes en ganske anden Fængsomhed for deslige Bestræbelser end i de forrige Stænderforsamlinger. Men af Bilagene D og E sees dog, at en overveiende Fleerhed i denne Forsamling var imod den omhandlede Tvangslov, og at den med en mærkelig Varsomhed søgte at afværge Bestemmelser, som kunde synes at aabne en Vei for samme.

Det forekommer mig heller ikke, at den Skjæbne, Sagen har havt paa Rigsdagen, giver nogen synderlig Formodning om, at den har Fleerheden i begge dens Afdelinger for sig, ligesom jeg heller ikke kan antage, at Regjeringen vil gaae ind derpaa. Jeg lever derfor, som alt udtalt, i det Haab, at det Skridt, der blev taget paa sidste Rigsdag netop vil føre til, at den hele Bevægelse omsider vil lægge sig. Hermed forbinder jeg det Ønske, at der maatte blive gjort alt muligt for hos Bondestanden og dem, der have taget sig af Sagen, at udbrede den Overbeviisning, at den omhandlede Tvangslov, foruden at have al Ret og Billighed imod sig, vilde være høist skadelig for selve hiin Stand. De mange agtede og oplyste Mænd, der tænke ligesom jeg angaaende dette Anliggende, vilde hertil kunne virke gavnligen, hvis de toge Mod til sig for ret kraftig at udtale deres Overbeviisning. Men ogsaa vilde det være godt, om Regjeringen i at tilkjendegive, at den ei kunde indlade sig paa hiint Andragende, vilde meddele en klar Udvikling af de Grunde, der fra saa mange Sider gjøre dette umuligt. Ei heller vilde det være unyttigt, om Regjeringen udtalte det Haab, at saavel Godsbesidderne som Fæsterne, efter at være komne til Vished om, at der ingen anden Vei er til at fremme Fæstes Overgang til Selveiendom eller Arvefæste end frie Overeenskomst, vilde fra begge Sider med desto større Iver og Velvillie benytte denne Vei, og at navnlig Godsbesidderne selv i de Tilfælde, hvori billige Tilbud ere blevne tilbageviste i Tanke til den paatænkte Tvangslov, ikke derfor vilde være uvillige til at tilstaae lempelige Vilkaar.

Endnu skal jeg tilføie den Bemærkning, at der, uagtet hvad der forhen er forklaret om Forholdet mellem den Afhandling, hvormed dette Skrift begynder og det Samme tilføiede Anhang, dog i dette findes optaget et og andet, som egentlig vilde høre hjemme i selve hiin Afhandling. Saaledes have de Indvendinger imod den

omhandlede Tvangslov, der ligge i selve den Grundlovsparagraph, hvori Berettigelsen for samme søges fornemmelig faaet deres Plads i Bilaget D (S. LVIII til Enden), fordi det der meddeelte til Belysning af Paragraphens Historie tjenende Stykke af et ældre Skrift maa bidrage til at forøge disse Indvendingers Vægt.

Den 17de Juli.

Anhang.

A.

Jeg har fundet det hensigtsmæssigt her at lade aftrykke en temmelig lang Artikel i Nye Collegial-Tidende for 1845 Nr. 48, der indeholder en udførlig Belysning af de heftige Angreb, som Bladet „Fædrelandet" havde gjort paa det Cancelli-Circulære af 8de November s. A., hvorefter Politiovrighederne havde at holde vaagent Øie med Personer, der reiste omkring for ved forvanskede Fremstillinger af Bondestandens Retsforhold at opægge denne Stand til paatrængende Begjæringer om Indgreb i Andres velerhvervede Rettigheder; og som i Særdeleshed underkastede de talrige Forsamlinger, som man da idelig holdt til Forhandling af hine Forhold, den Indskrænkning, at de først skulde være anmeldte for Politimesteren og dennes Tilladelse dertil erhvervet. Hvad der har bevæget mig til her at gjengive fornævnte Artikel er at den, især naar man i Forbindelse med Samme vil læse de der paaberaabte Stæder i Stændertidenderne, giver et klart Indblik i Maaden, hvorpaa de Bestræbelser for at berøve en vigtig Deel af Statens Borgere deres lovhjemlede Rettigheder, der nu gaae igjen i en noget anden Skikkelse, fra først af bleve drevne, og hvorledes de den Tid bleve bedømte af Landets oplyste og frisindede Mænd, tildeels af dem, der senere have ladet sig finde iblandt dem, der fortsætte det Værk, som de den Tid fordømte. Vore nuværende Ordførere saavel paa Rigsdagen som i Pressen synes at have glemt de dybere

gaaende Forhandlinger, som de Paastande, hvilke de nu søge at gjøre gjeldende, allerede paa et tidligere Trin af vor politiske Udvikling have været underkastede. I det mindste er det dem kjendelig om at gjøre, at de blive glemte i Almeenheden; og dette har det, under den nuværende Tilbøielighed til at dømme og Ulyst til at undersøge, været let at naae. Der er vist og kun Faa af dem, som følge disse Ordføreres Fane, der vide Noget af de ældre Forhandlinger at sige. Meget af hvad der indeholdes i ovennævnte Artikel vil forekomme de fleste Læsere utroligt, men de behøve kun at gjøre et meget løseligt Bekjendtskab med de paaberaabte Beviser for at blive nødte til at troe. Blandt Beviisstederne er der eet, som jeg, med Hensyn til dets Korthed, og det Indtryk, som det næppe kan forfeile, strax efter nærværende Artikel meddeler som Anhang B.

Hvad ellers ovennævnte Artikel indeholder til Retfærdiggjørelse for det angrebne Cancelli-Circulære, staaer vel ikke i nogen umiddelbar Forbindelse med det Æmne, som forhandles i dette Skrift. Men jeg har saa meget mindre villet skjære det bort, som jeg tør antage, at det indeholder et ikke uvigtigt Stof til rigtig Bedømmelse af den da herskende Gjæring mod Regjeringen, og den Maade, hvorpaa denne behandlede samme. Den, som vil sætte sig nogenlunde ind i det her omhandlede Anliggende, saavel i dets nuværende Tilstand som i dets historiske Udvikling, maa, naar han ikke er hildet i de sædvanlige Partilidenskaber, erkjende, at det Skridt, hvorover man den Tid førte saa bittre Besværinger, var ikke blot fuldberettiget, men ogsaa aldeles hensigtsmæssigt, og hvad der foregaaer den Dag idag turde indeholde et yderligere Beviis herfor. Hvad der i den sindige Deel af Befolkningen derimod turde være Tvivl underkastet, er, om Regjeringen gjorde vel, da det, efter omtrent 6 Maaneders Forløb, da Formaalet antoges at være opnaaet, igjen blev ophævet. Jeg holder for, at det vilde have været heldigere, om dette ei var skeet, og jeg havde heller ikke til den Tid nogen fuld Fortrøstning til, at hiin Foranstaltning kunde uden Skade tages tilbage. Men, medens der dog iøvrigt ikke manglede Grunde herfor, var det at forudsee, at der vilde ved den forestaaende

Stænderforsamlinger reises en Storm over den formeentlig krænkede Associationsfrihed. Dersom det havde været min Lod ved disse som ved alle foregaaende Stænderforsamlinger at være Kongelig Commissarius, saa skulde jeg ikke have frygtet for denne Storm; men det var allerede bestemt, at dette Ærinde nu skulde betroes en anden Mand.

Den ovennævnte Artikel i Ny Collegial-Tidende for 1845 Nr. 48 lyder saaledes:

Collegial-Tidendens Udgiver kan i Almindelighed ikke indlade sig paa de Anker, der i en Deel af Bladlitteraturen daglig føres over Love og Regjerings-Foranstaltninger, navnlig og over dem, som herigjennem ere bragte til offentlig Kundskab. Blandt de enkelte Tilfælde, med Hensyn til hvilke der dog kan være Anledning til at gjøre en Undtagelse, er det Angreb, som i Bladene og navnlig i „Fædrelandet" er gjort paa den Circulairskrivelse af 8de d. M., hvorved Cancelliet har søgt at hæmme de fordærvelige Bevægelser i Bondestanden, som ere udgaaede fra den saakaldte liberale Presse, og fra dem, som have været den behjælpelige i at mislede denne Stand. Dette er dog ikke, fordi dette Angreb skulde være af større indvortes Betydenhed, end hvad man ellers pleier at see fra den Kant; men „Fædrelandets" Redaction har dog opbudt al den Kraft og Kunst, der staaer til dens Raadighed, for at godtgjøre, at den Foranstaltning, Cancelliet saaledes har truffet, indeholder et Attentat paa Folkets helligste Rettigheder, en Anmasselse af den lovgivende Myndighed og en Krænkelse af den Stænderne tilsagte Virkekreds, og for at give disse Sigtelser desto større Indgang hos Læserne, meddeler den en saadan Fremstilling af en i 1840 i de Holsteenske og Slesvigske Stænder forhandlet Sag, og det Udfald, som denne fik ved den i Anledning deraf faldne Kongelige Resolution, at de sædvanlige flygtige Læsere let kunde bringes til at troe, at der over det omhandlede Skridt allerede forlængst var afsagt en forkastende Dom ikke blot af hine Stænder, men ogsaa af selve Hans Majestæt Kongen. Dette er den egentlige Grundvold, hvorpaa Angrebet hviler. Allerede den 5. November begyndte „Fædrelandet" en Artikel, hvori Indholdet af det

ifølge Bemyndigelse fra det Kongelige Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancelli af den Slesvig-Holsteenske Regjering under 13. December 1838 udstedte Circulaire angaaende offentlige Forsamlinger meddeles, og de Forhandlinger, som derved foranledigedes i de ovennævnte Stænderforsamlinger, udførligen og med varm Roes gjennemgaaes, og endelig den Kongelige Resolution, hvorved Circulairet blev sat ud af Kraft, anføres; hvilket fortsattes den 6. og 7. November, saa at denne Deel af Artiklen netop var færdig den 8. November. Idet Forfatteren nu denne Dag vilde gaae over til at fremstille Associationsfrihedens Historie i Danmark under Christian den Ottendes Regjering, forefinder han strax det i Collegial-Tidenden samme Dag offentliggjorte Circulaire, ved hvis Meddelelse han allerede troer at paavise den meest paafaldende Contrast mellem det, som Kongen i 1842 besluttede med Hensyn til hine to Hertugdømmer, og hvad det ene af Allerhøistsammes Cancellier den 8. November 1845 har tilladt sig at foreskrive i Danmark, og i de for 10., 11., 13. og 17. November udkomne Nummere vedblive Besværingerne over Cancelliet. Imidlertid er der i hine første tre Nummere Meget, som tyder paa, at han allerede dengang havde Anelse om, at der vilde blive truffet en Foranstaltning i den paapegede Retning (see f. Ex. Nr. 2036 2den Spalte, Note). Den eftertænksomme Læser maatte vel allerede af „Fædrelandets" egen Fremstilling kunne skjønne, at de Ankeposter, som i de Holsteenske og Slesvigske Stænder bleve fremførte imod det ovennævnte af den Slesvig-Holsteenske Regjering udstedte Circulaire, ingenlunde vilde ramme den Foranstaltning af det Danske Cancelli, hvorimod man nu paaberaaber sig bemeldte Stænders Autoritet, og at endnu mindre den Kongelige Resolution paa Stændernes Andragender staaer i fjerneste Modsigelse med den Grundsætning, hvorfra Circulairet af 8. November 1845 gaaer ud, men at denne tvertimod paa det Bestemteste er anerkjendt i Hans Majestæts Resolution, ja endog i selve Stændernes Argumentation. Men den Opmærksomhed, som behøves for tydelig at see dette, findes ikke hos Fleerheden af Læserne, og kun faa af disse have vel noiere Kundskab til og levende Erindring af, hvad der i hiin

Sag foregik i Hertugdømmernes Stænder, ligesom neppe heller Mange gjøre sig den Uleilighed at efterlæse Stændertidenderne for at skaffe sig saadan Kundskab. Det er disse Betragtninger, som bringe Udgiveren til med nogle Ord at udvikle, hvor aldeles den Stotte brister „Fædrelandet", som det søger i de paaberaabte Stænderforhandlinger.

Den Slesvig-Holsteenske Regjerings-Circulaire af 13. December 1838 gik for det Første ud paa, at alle offentlige Forsamlinger, de undtagne, som have Hjemmel i Communalforfatningen eller andre anordningsmæssige Indretninger, eller i saadanne Samfunds-Diemed, som forud havde Politiets Autorisation, skulde være betingede af Politiovrighedens Samtykke, saa at der uden dette hverken maatte afholdes nogen saadan Forsamling eller Indbydelse dertil modtages i offentlige Blade. Det fastsattes derhos, at denne Tilladelse ikke maatte gives, medmindre Formaalet for den attragede Forsamling var opgivet for Politiovrigheden og af denne fundet tilstedeligt, og at ikke desto mindre Politiet skulde overvære og controllere Forsamlingen, for at vaage over, at man ikke gik udenfor det bifaldte Formaal, og i modsat Tilfælde opløse Forsamlingen. Fremdeles blev det indskærpet Politiovrighederne, at der ikke nogensinde maatte meddeles Tilladelse til Forsamlinger, der gik ud paa Affattelsen af Petitioner om Forandring i Statsforfatningen eller Forvaltningen, hvilket Slags Forsamlinger derimod med al Alvor skulde forhindres. Endelig indeholdt Circulairet, at foranførte Forskrifter og skulde anvendes paa Circuleringen af Petitioner, der gaae ud paa hine Diemed, og Samling af Underskrifter paa saadanne Petitioner, om end ingen Forsamling i den Anledning holdes. Dette Circulaire var, da Stænderne samledes i 1840, i fuld Virksomhed, og det blev, paa Opfordring, af den Kongelige Commissarius tilkjendegivet, at det ikke var tilsigtet eller anseet fornødent at forelægge samme for Stænderne, saalidet som Regjeringen var findet at ophæve de deri givne Forskrifter (Holsteenske St. Tid. f. 1840 S. 72—73).

Naar altsaa de Holsteenske og Slesvigske Stænder ankede over, at en saadan Bestemmelse blev givet, uden at deres Be-

tænkning derover var indhentet, saa kan man, om man end ikke indrømmer denne Ankes fulde Gyldighed, dog finde samme begribelig. Men disse Stænder vare meget langt fra den ethvert sundt Begreb om de borgerlige Forhold og Politimyndighedens Virksomhed modsigende Mening, at denne ingensinde uden udtrykkelig Autorisation af en Lov kunde være beføiet til at forbyde og forhindre, hvad der under de øieblikkelige Forhold, skjøndt udenfor de almindelige Straffeloves Virkekreds, kunde true den offentlige Rolighed. De erkjendte paa det Allerbestemteste, at Politiet endog i et større Omfang end det, hvorom her spurgtes, maatte være beføiet til saaledes at gribe ind i den sædvanlige borgerlige Frihed (see det 2det Bilagshefte til den Holsteenske Stændertidende S. 972 og til den Slesvigske Stændertidende S. 482). Hvad den Resolution angaaer, som Hans Majestæt afgav igjennem de i 1842 udstedte Kundgjørelser til oftmeldte Stænder, da har den paa ingen Maade indrømmet Gyldigheden af den Besværing, der førtes over Circulairet, men indeholder kun, at Kongen i Tillid til, at Udstedelsen af lignende Anordninger efter Hertugdømmernes Beboeres loyale Sindelag ikke paany vilde fremkaldes, indvilligede i dets Ophævelse, hvorhos Hans Majestæt dog tilføiede, at det blev Politiøvrighederne overladt at udøve den i deres almindelige Embedspligter grundede Opsynsret med offentlige Forsamlinger, saaledes at de kunne derfor staae til Ansvar (Holst. St. Tid. for 1842 1ste Bilagshefte S. 10 og Slesv. St. Tid. for s. A. 1ste Bilagshefte S. 9). Herved blev paa en meget bestemt Maade Regjeringens Myndighed forbeholdt til, hvis Omstændighederne i Fremtiden skulde fordre det, da endog at træffe en ligesaa indgribende Foranstaltning som den, der var skeet ved Circulairet af 1838, ligesom det og i Almindelighed blev indskærpet Politiøvrighederne at føre Tilsyn med offentlige Forsamlinger. Saavel de Holsteenske som de Slesvigske Stænder fandt sig i den Grad tilfredsstillede ved dette Kongelige Svar, at de i deres strax efter Forsamlingernes Aabning indgivne Adresser derfor bragte Hans Majestæt deres allerunderdanigste Tak (see Holst. St. Tid. for

1842 S. 63, Slesv. St. Tid. for s. A. 2det Bilagshefte S. 2).

Nu er det aabenbart, at Circulairet af 8. November sidstleden ingenlunde er af en saa indgribende Natur som hiint Circulaire af 1838. Der er intet Slags Forsamlinger, som derved forbydes, og det er kun en enkelt Art af Forsamlinger, hvortil der efter samme kræves Politiets Tilladelse*), hvilken heller ikke vil blive at nægte, hvor det lader sig antage, at Forsamlingen vil gaae ud paa en sindig og rolig Forhandling; det er kun den folkeforforende Indvirkning, som skal holdes ude af hine Forsamlinger. Under Forudsætning af, at der virkelig har viist sig tilstrækkelige factiske Grunde til, af de i Circulairet betegnede Forsamlinger at befrygte en fordærvelig Virksomhed, er Cancelliets Foranstatning i fuldkommen Overeensstemmelse med den i de allerhøieste Kundgjørelser af 1842 til Hertugdømmernes Stænder hjemlede Grundsætning, ja endog med det, som begge disse Stænderforsamlinger have udtalt. Vel bemærkes det i „Fædrelandet" S. 16350, at Foranstaltningen, som det iøvrigt anseer for en Virkning af den Ængstelse, der havde bemægtiget sig „enkelte Godseieres slette Samvittighed eller en eller anden Politimesters skjørhovede Magelighed" (S. 16349), i al Fald maatte have indskrænket sig til enkelte Steder (f. Ex. til Holbeks Amt) og til en vis kort Tid, f. Ex. 3 Maaneder. Men dette vilde vist have været et stort Feilgreb. Vel er det hidtil fornemmelig i Holbeks Amt, at det er lykkedes dem, som derpaa have lagt an, at bringe Agitationen saa vidt, at den har foruroliget mang-

*) Herved er det naturligviis ikke antaget, at Politiøvrigheden ikke ogsaa har at vaage over andre offentlige Forsamlinger. Dette vilde staae i den bestemteste Modsigelse med hvad der saavel i den allerhøieste Resolution af 1842 som ellers i Almindelighed erkjendes som Noget, der ligefrem hører til Politiets Virksomhed. Kun er det ikke fundet fornødent fra Overpolitibestyrelsens Side at lade nogen særlig Opfordring eller Forskrift med Hensyn til slige Forsamlinger udgaae; de bør kun forbydes i de enkelte Tilfælde, hvor særdeles Omstændigheder give Anledning til at tillægge dem en farlig Retning.

foldige af Amtets Beboere, ikke blot Godseiere*), men ogsaa Andre, der have saa megen Eftertanke, at de indsee, hvorledes al Eiendom, den mindre saavelsom den større, Kjøbstad-Eiendom saavelsom Land-Eiendom, den rørlige saavelsom den urørlige, vilde undergraves, hvis det kunde sættes igjennem, at en Brugshaver kunde imod Eierens Villie erholde Eiendomsret over det, der var ham overladt til Brug, eller faae de i lovlige Contracter indgaaede Vilkaar forandrede til sin Fordeel, og at ikke „magelige og skjørhovede Politimestere", men netop Øvrighedsmænd, der føle varmt for deres Pligter og med Skjønsomhed vide at bedømme de Forhold, der omgive dem, have fundet, at Sagen fortjente Regjeringens alvorligste Opmærksomhed. Imidlertid har Agitationen ogsaa drevet sit Spil udenfor Holbeks Amt. Om intet andet Beviis havdes, saa findes det i de talrige Petitioner, som i forrige Aar indkom til Stænderne, saavel i Viborg som i Roeskilde, netop om, at Fæstegaardmænd saavelsom Fæste- eller Leie-Husmænd allevegne maatte forvandles til Selveiere eller Arvefæstere imod et af en saakaldet upartisk Commission bestemt Vederlag, som dog ikke kunde fordres strax udbetalt, men hvortil Afdragsterminer bleve at bestemme. Disse Petitioner vare, om ikke alle, saa dog størstedeels fremkaldte ved de samme Emissairer, fra hvem Bevægelserne i hiint Amt hidrøre. Denne

*) „Fædrelandet" antager i sin sædvanlige Maneer, at det kun er Godseiere med slet Samvittighed, der kunde tage Forargelse af det Bonderøre, som man har faaet fremkaldt. Men om end ikke den sunde Forstand allerede sagde det, vise og Forhandlingerne i den sidste Roeskildske Stænderforsamling, hvorledes selv de Godseiere, der ere almindelig erkjendte for Venner af Bondestandens større Udvikling, og som dertil have rakt virksom Haand, med den største Uvillie forkastede den Forestillingsmaade, hvorved Bevægelsespartiet har søgt at bearbeide Bondestanden. Man skal her blot henvise til Grev Knuths flere Foredrag angaaende denne Gjenstand, og navnlig bedes lagt Mærke til hans Commentar S. 3032 over en anden Deputerets Yttring, at, naar Forandringen ikke skete nu, medens det er Dag, saa kunde Natten bryde frem, og det vilde blive meget værre.

Agitation leed et ynkeligt Nederlag i begge Stænderforsamlinger. Det, der forefaldt i Viborg, have Ordførerne i de saakaldte liberale Blade fundet deres Regning ved saa meget som muligt at fordølge, og der er maaskee mange Læsere, der studse, naar vi meddele dem, at Nederlaget der var endnu fuldstændigere, men kun mindre har tildraget sig Opmærksomhed og mindre har bevaret sig i Erindringen, fordi den Proposition, som i denne Retning blev indgivet af en Stænderdeputeret, aldeles ingen Understøttelse fandt, end ikke fra selve Proponenten, og derfor blev afviist med 48 Stemmer mod 2, efter at den Kongelige Commissarius i Korthed havde udviklet det Uretfærdige og al Eiendomssikkerhed Rystende i de Grundsætninger, hvorfra Petitionen gik ud, samt udtalt sig over det aldeles Ugrundede i den Tanke, som et vist Partie havde søgt at bibringe Bondestanden, at den nærværende Regjering ikke var stemt for at gjøre alt, hvad der retfærdig og billig kan gjøres til Bondestandens Vel, og at den høisalige Konge ligeledes i sine sidste Regjeringsaar havde forladt de for Bondestanden velvillige Grundsætninger, der havde udmærket hans tidligere Regjering (see Vib. St. Tid. S. 771–775). Efter dette Nederlag hvilede hiin Agitation en Tidlang. De Blade, hvori de Theorier vare prædikede, som bemeldte Petitioner gik ud paa at gjøre gjældende, vovede ikke noget Forsøg paa at retfærdiggjøre samme mod de strenge, men velbegrundede Domme, som i Stændersalen derover vare afsagte, men indskrænkede sig til i forslidte almindelige Talemaader at give ondt af sig mod de Roeskildske Aristokrater; om de jydske Stænder taug man heller, fordi man vilde, at Publicum skulde troe, at de sympathiserede med den anpriste Revolution i Eiendomsforholdene. Men efterhaanden, som man efter hiint Nederlag igjen var kommen til Aande, har man søgt ad andre Veie at drive det igjennem, som forgjeves var forsøgt igjennem Stænderne og den Deel af Bladlitteraturen, der dog i det Hele er beregnet paa at læses i den dannede Klasse. Man har ved personlig Indvirkning paa de store Forsamlinger af Bønder, som man i dette Øimed har faaet sammenkaldt, søgt at gjøre de vildfarende Meninger gjældende, som have trukket sig tilbage fra de Steder,

hvor man maatte frygte for Gjendrivelse; og paa samme Tid har man sørget for at skaffe disse Meninger et Organ i et paa Bondestanden beregnet Blad, som der er skaffet almindelig Udbredelse i denne Stand, medens det udenfor samme næsten ikke kjendes, og som den Kyndige ikke let kan udholde at læse. I dette har man netop benyttet Stænderforhandlingerne, men efter den sædvanlige, af en høitagtet Deputeret i de Roeskildske Stænder*) udhævede, Taktik, „at man udelader og fordreier hvad der af disse ikke behager" (Roesk. St. Tid. for 1844 S. 3550), en Taktik, som man i dette Blad har kunnet gjennemføre med en Dristighed og i et Omfang, hvori det dog ikke lod sig gjøre i de Blade, der ogsaa tildrage sig de Kyndigeres Opmærksomhed. For desto bedre at sætte Bondestanden i Bevægelse, har man idelig og idelig givet den at forstaae, at, da dens retfærdige Sag ikke kunde vente Understøttelse enten i Kongens Raad eller i Stænderne, maatte den søge at hjælpe sig selv. Det er af tilfældige Aarsager, at disse Bestræbelser fornemmelig have havt Fremgang i et enkelt Amt, der efter de naturlige Forhold aldeles ikke frembyder en bedre Jordbund for slig Agitation end andre Dele af Riget. Men Agitationen har ogsaa i den senere Tid fundet Vei til andre Amter og Provindser, og det kan ikke være tvivlsomt, at den, hvis den blot trængtes tilbage i et enkelt Amt, vilde vise sig desto virksommere andetsteds, ligesom og hiint Amts Bønder vilde formaaes til at strømme hen til de Steder, hvor den Frihed herskede, som de ikke kunde finde hjemme hos sig selv**). At drage en Demarcationslinie mellem de Dele af Landet, hvor man uden Fare kunde taale, at Bondestanden bearbeides i hiin Retning, og dem, hvori dette maatte forhindres, vilde saaledes været ligesaa uklogt, som det vilde været fornærmeligt for disse sidstes Beboere. Snarere kunde det synes, at man kunde have indskrænket sig til

*) Nuværende Conseils-Præsident Bang.

**) Kun med Hensyn til Bornholm, hvor aldeles ingen Godsforhold finde Sted, er gjort en Undtagelse, saa at der ingen Forkyndelse af Circulairet er foranstaltet.

at instruere Øvrighederne om at sætte hine Forholdsregler i Kraft paa de Steder, hvor den Stemning var blevet udbredt, der begrundede deres Nødvendighed. Men, foruden at den hele Foranstaltning derved vilde have faaet en mindre aaben Charakteer, vilde der heller ikke kunne gjøres Regning paa en saa fast og lige Fremgangsmaade af de forskjellige Øvrigheder, som nu kan ventes, og de enkelte Øvrigheder, der viste meest Energie, vilde være udsatte for Miskjendelse og Uvillie. Men hertil kommer, at Circulairet, uagtet sin Almindelighed, dog bliver uden Anvendelse i de Egne, hvor ingen Forsamlinger i den der betegnede Charakteer attraaes, og i dette Tilfælde er uden Tvivl den største Deel af Riget, og vel saagodt som hele Fyen og Jylland. Saafremt imidlertid Beboerne i saadanne Egne skulde, i den Forudsætning, at Foranstaltningen var bygget paa nogen Mistillid til dem, derved finde sig krænkede, kan det ei være vanskeligt for Øvrigheden at overbevise dem om det Vildfarende i denne Forudsætning. Det var saaledes neppe ilde overveiet, at Cancelliet valgte Formen af et almindeligt Circulaire, uagtet man vist nok var opmærksom paa de Grunde, der talte for en større Indskrænkning. Forud at sætte en bestemt Tid, hvormed det igjen skulde træde ud af Kraft, var noget, hvorom der end ikke fornuftigviis kunde blive Spørgsmaal. Det lader sig ikke bestemme, til hvilken Tid de falske Forestillinger, som et vist Parti har udstrøet i Bondestanden, ville være fortrængte, og der er Intet sandsynligere, end at, hvis det Baand, der er lagt paa samme, skulde uden videre ophøre om 3 Maaneder eller en anden vis kort Tid, vilde Partiet benytte dette Mellemrum for ad alle de Veie, som ei kunne tilspærres dem, at vedligeholde og forstærke Agitationen, for at den med desto større Kraft kunde træde frem i det Øieblik, dette Baand blev løst. Saafremt derimod en saadan Frist kun skulde sættes i den Forudsætning, at den ved dens Udløb igjen vilde eller i det mindste kunde blive fornyet, saa var den satte Tid kun illusorisk, og Spørgsmaalet om Fornyelsen vilde kun give Anledning til nye Vanskeligheder og ny Spænding. Det Naturligste er derimod, at Foranstaltningen vedbliver saalænge, indtil man erfarer, at

dens Grund er ophørt; og skjøndt den da egentlig af sig selv vilde bortfalde, kunde det maaskee dog være passende, efterhaanden som Omstændighederne tillode det, at modificere eller omsider aldeles at ophæve den. Circulairet er saaledes allerede i sin Natur en temporair Foranstaltning, og om man iøvrigt maatte i Eet og Alt indrømme de i de Holsteenske og Slesvigske Stænder udtalte Grundsætninger, saa kunde der dog aldrig nu være Tale om noget Brud paa Stænderanordningen; thi bemeldte Stænder, og selv „Fædrelandet", indrømmer, at Regjeringen maa være beføiet til provisorisk, og indtil Stændernes Betænkning kunde erhverves, at forbyde og standse offentlige Forsamlinger, som den finder skadelige for den almindelige Rolighed og Sikkerhed, og om hiin Foranstaltning behøver at gjøres gjældende for længere Tid, kan endnu aldeles ikke vides. Det er meget tænkeligt, at den i sig forstandige og sindige og kun paa enkelte Steder misledede Bondestand, endnu inden Stænderne i 1846 samle sig, overalt vil komme til Erkjendelse af de Lærdommes Urimelighed, som man har villet indprænte den, og de Bestræbelsers Uretfærdighed, som man derved har søgt at fremkalde, og da vil der jo slet ikke være Tale om at forelægge Stænderne et Lovudkast af Indhold som Circulairet. Hvad der under den modsatte Forudsætning vil skee, er Noget, som i sin Tid vil blive Gjenstand for Hans Majestæts allerhøieste Beslutning. Dog vil i alt Fald det Lovudkast, der maatte blive at forelægge, neppe særlig komme til at angaae hiin Bondeagitation, men snarere blive af mere almindeligt Indhold og komme til at gaae ud paa en udtrykkelig Lovsanction for den Myndighed, der allerede, ifølge Sagens Natur og de gjældende Loves Aand, tilkommer Politiøvrighederne til at hæmme Forsamlinger af en farlig Natur, og paa at foreskrive visse almindelige Betingelser og nærmere Bestemmelser for denne Myndighed, hvis Anvendelse i det givne Tilfælde dog altid bliver en Regjeringssag. Saafremt hans Majestæt ikke maatte finde dette nødvendigt eller ønskeligt, saa ville jo Stænderne have det i deres Magt at besvære sig over Circulairet og andrage paa dets Ophævelse, hvis denne ei allerede er foregaaet, og ville deri

kunne bevæge sig med saa megen mere Frihed, som dets Bestemmelser ikke ere fremtraadte i Hans Majestæts eget allerhøieste Navn, men kun i Cancelliets. Efter den Maade, hvorpaa begge Stænderforsamlingerne behandlede de Petitioner, som i 1844 indkom til Samme i den Retning, hvori man siden med forøget Anstrengelse har ad andre Veie bearbeidet Bondestanden, er det imidlertid ikke antageligt, at Stænderne ville finde sig foranledigede til saadan Klage.

Saa ubeføiet er altsaa den Anke, at Stænderanordningen er bleven tilsidesat ved den omhandlede Foranstaltning. Ikke mindre grundlos er den Paastand, at den i al Fald vilde have krævet Kongens egen umiddelbare Befaling. Som allerede viist har netop den i 1842 til begge Hertugdømmernes Stænderforsamlinger givne Besked paa det Allerbestemteste erkjendt Politiets Ret og Forpligtelse til at hæmme offentlige Forsamlinger med en for den borgerlige Rolighed og Orden farlig Tendents, og have de locale Politiovrigheder en saadan Ret og Forpligtelse, saa maa vistnok Overpolitibestyrelsen ogsaa være berettiget og forpligtet til, ved almindelige Forholdsregler at lede deres Virksomhed i saa Henseende, naar Omstændighederne gjøre det fornødent. En aldeles tom Tale er det endelig, at, ligesom i sin Tid Circulairet af 1838 havde begrundet en for Hertugdømmernes Beboere krænkende Ulighed mellem disses og de Danskes Rettigheder, saaledes maatte nu, dersom den her skete Foranstaltning var Andet end en af det Danske Cancelli begaaet Anmasselse, Kongens Undersaatter i Kongeriget dybt beklage, at de ikke vare ligesaa gode som Slesvigerne og Holstenerne, at hines Rettigheder og Friheder ikke vare Kongens Hjerte ligesaa dyrebare som disses („Fædrelandet" S. 16394). Da der i Hertugdømmerne Intet findes af den Stemning, der har gjort den omhandlede Foranstaltning nødvendig i Danmark, saa kunde der ikke være Spørgsmaal om der at træffe en lignende.

At der nu virkelig i Danmark har, saaledes som Circulairet forudsætter, viist sig ivrige Bestræbelser for ad mange forskjellige Veie at bibringe Bondestanden „saadanne aabenbart vrange Forestillinger om dens Retsforhold, som kunde føre til Utilfreds-

hed og fremkalde Ønsker og Fordringer, der ikke kunne tilfredsstilles uden Krænkelse af uomtvistelige Eiendomsrettigheder og lovgyldige Contracter, altsaa ikke uden at ryste Grundvolden for enhver Borgers Velfærd og Sikkerhed," og at denne Virksomhed paa enkelte Steder har fremkaldt en Bevægelse i Bondestanden, som var saa betænkelig, at Overpolitibestyrelsen vilde have handlet uforsvarligt, hvis den længere derved var forbleven passiv, er Noget, hvorom ingen Upartisk, der ikke er aldeles fremmed for det offentlige Liv her i Landet, kan være uvidende. Det er oven blevet viist, hvilken afgjort Fordømmelsesdom Stænderne have udtalt over de Paastande, hvorfor Agitatorerne have søgt at vinde Bondestanden. I de jydske Stænder vare disse imidlertid, som allerede bemærket, blottede for al Understøttelse, ligesom og Forholdene i denne Provinds, hvor den største Deel af Bondejorden er Selveiendom, medførte, at hine Bestræbelser ei der kunde saa let faae nogen betydelig Virkning, og derfor var der i disse Stænder ingen Anledning til med nogen særdeles Skarphed at træde frem imod samme. Anderledes forholdt Sagen sig derimod i den Roeskildske Forsamling, hvor hine Bestræbelser havde sine Talsmænd, og navnlig tvende Deputerede i Forening traadte frem med en Proposition i en saadan Retning. Vel vovede disse Mænd ikke bestemt at udtale sig for Fæsterens Ret til, uden Eierens Villie at erholde Eiendom over det, han har fæstet, eller i alt Fald at faae de lovlige Contracts-Vilkaar for hans Brugsret forandrede til sin Fordeel, hvorimod de omhyggelig fralagde sig al Andeel i at opvække saadanne Tanker hos Bonden. Men idet de skildrede Bondens Tilstand som fortrykt, og udtalte sig, som om Godseiernes Eiendomsret over Bondergodset var tvivlsom, paaberaabte de sig, at der i Bondestanden herskede en Bevægelse, som vilde true med voldsomme Optrin, og angave, at de ved Petitioner fra de allerfleste mindre Landdistricter (sic) vare opfordrede til at virke for Bondestandens endelige Emancipation. De erklærede det derhos for deres Overbeviisning, at saavel den hele Stats Velvære i Nutid og Fremtid som Bondestandens virkelige Interesse og uafviselige Ret ubetinget fordrer, at det fra Statens

Side endelig anerkjendes og uden længere Forhaling i Gjerning søges forberedt og gjennemført, at denne Stand fuldstændig vorder emanciperet til virkelig Frihed og Lighed for Person, Eiendom og Virksomhed med Statens øvrige Borgere. Uden iøvrigt at udvikle, hvad der i Bondens Retstilstand behøver Afhjælpning, foreslog de, at Forsamlingen skulde hos Kongen andrage paa en Commission til at undersøge de Forhold og Vilkaar, hvorunder Bondestanden, og især dens godsbundne (sic) Medlemmer befinde sig, og gjøre Forslag til sammes Forbedring i den oven betegnede Retning. De havde heller ikke undladt at yttre deres Tvivl om, at Kongens nuværende Ministre og Raad skulde have Evne og Sind til at række Haand til en viis, retfærdig og tilfredsstillende Omordning af de omhandlede Forhold, ligesaalidt som de turde nære noget særdeles Haab til Stændernes Majoritet, hvorimod de dog tænkte sig, at Nogle blandt dem, der ellers ikke vare Venner af en saadan Reform, kunde i deres egen Interesse, og navnlig med Hensyn til Landalmuens velbekjendte Stemning, finde en særlig Opfordring til netop i dette Øieblik idetmindste noget at komme dem imøde. Denne Proposition blev med stor Styrke angrebet, saavel for dens hele Tendents, som i Særdeleshed for den fuldkomne Mangel af al virkelig Begrundelse, af enhver Udvikling af Landbolovgivningens Feil eller hvad der kunde være at gjøre til dens Forbedring; en Mangel, som Proponenterne ikke under Forhandlingerne formaaede at hæve. Deres Andragende faldt og, uden at Sagen kom til Comiteebehandling (S. 1097—1138). Men Kampen fortsattes med stort Liv under Forhandlingerne over et Andragende, sigtende til Selveiendoms eller Arvefæstes Udbredelse, som strax efter kom til Forhandling og efter eenstemmig Beslutning blev sat under Comiteebehandling (S. 1138—1146). Hvilken skarp og dygtig Modstand der herunder mødte imod det, der var Tendentsen med hiin første Proposition, selv fra deres Side, der stedse have viist sig som Bondestandens varmeste Venner, hvilke haarde Ord de ovenmeldte Deputerede maatte høre, og hvor aldeles de bleve slagne af Marken, viser den Roeskildske Stændertid. for 1844. En hensigtsmæssig Bearbeidelse af det Stof, som findes der

saavelsom ogsaa i de Forhandlinger angaaende den saakaldte Huusmandssag, der fandt Sted i 1842, vilde indeholde det bedste Middel til at gjøre det klart for den forstandige Bonde, ad hvilke Afveie man har villet føre ham. Men det ligger udenfor denne Tidendes Grændser fuldstændig at meddele den Oplysning, som kunde hentes fra Stændertidenden. Kun maa det bemærkes, hvorledes man i Stænderne fandt en kraftig Modvirken nødvendig mod dem, der søgte at forlede Bondestanden til de falske og iærdeleshed for deres egen Lykke og Fremgang fordærvelige Forestillinger, hvorved endeel af denne agtbare Stands Medlemmer allerede havde ladet sig skuffe. Comiteen blev sammensat af en Bonde, en Deputeret for de mindre Landeiendomsbesiddere, der altid har været erkjendte for en af Bondestandens nidkjæreste Talsmænd i Stænderne *), af tre Godseiere **), blandt hvilke netop de to hørte til dem, som den liberale Presse forhen har holdt i særdeles Ære, og af to andre Mænd ***), der ogsaa have havt den Lykke, indtil de, som de fleste af Landets fornuftige og sindige Mænd, skilte sig fra et Parti, der ved sine Udskeielser og Uforstand har fordærvet den Sag, der gjerne vil kaldes den liberale. Dens Betænkning var affattet i en særdeles liberal Aand, og navnlig understøttede den det indkomne Andragende angaaende Udjevning af den Ulighed, der endnu finder Sted mellem det privilegerede og uprivilegerede Hartkorn, og det saaledes, at der, naar det privilegerede Hartkorns Besiddere fik Erstatning for den dem tilkommende Lettelse i Beløbet af de egentlige Skatter, kunde være Anledning til uden Vederlag at frafalde dette Hartkorns øvrige Fortrin, saasom med Hensyn til Veipligt, Kjørselspligt, Skolevæsen og Dommerkorn. Men den slutter sin Betænkning med at belyse en Deel af de med talrige Underskrifter af Landboere forsynede Petitioner, der vare afgivne til Comiteen, og udlader sig derefter saaledes: „Det er kjendeligt, at disse Petitioner efter deres hele Affattelse og Ind-

*) J. C. Drewsen.

**) Knuth, Tutein og Scavenius.

***) Bang og Ussing.

hold ere conciperede af nogle enkelte Mænd, og det er flere af Comiteens, som vist ogsaa af Forsamlingens Medlemmer bekjendt, at saadanne Personer have gjort sig en Næringsvei af at drage fra Sogn til Sogn, sammenkalde Beboerne til Møde, oplæse for dem disse Petitioner og opfordre dem til Underskrift, hvorved de dog hver maae erlægge en Betaling til Concipisten. Comiteen maa vel ansee det meget betænkeligt, at et saadant Uvæsen faaer Lov til at vedblive, men den skal dog ei tilraade, at Forsamlingen andrager paa nogen directe Foranstaltning i saa Henseende. Derimod skulde vi holde for, at der er god Anledning for Forsamlingen til at indsende samtlige disse Petitioner til Regjeringen og i Forbindelse dermed anholde om, at Hans Majestæt ved at udtale sig om det Uretfærdige i de forommeldte Foranstaltninger, hvorom Petitionairerne anholde, vil kundgjøre sin alvorlige Villie, aldrig at tilstede saadanne Indgreb i Andres velerhvervede Rettigheder, hvorved al Eiendomssikkerhed vilde nedbrydes, og foranstalte dette bragt til Almuens Kundskab i hele Landdet, eller idetminste i de Egne, hvorfra slige Petitioner vare indkomne. Ved en saadan Kundgjørelse vilde de urimelige Forventninger, som den stedfundne Agitation paa enkelte Steder maatte have vakt, bortfalde. Ligesom Hans Majestæt Kongen allerede i Anledning af en til ham selv indgiven Ansøgning fra Præsto Amt nyligen har udtalt sig paa en lignende Maade, saaledes er det antageligt, at den i den allersidste Tid paa enkelte Godser tilkjendegivne Utilbøielighed til at gaae ind paa billige af Godseieren tilbudte Arvefæstevilkaar kan have sin Grund i den Forventning, at Kongen efter en vilkaarlig Taxation skulde lade alt Fæstegods gaae over til Selveiergods, eller paa anden Eiendomsretten nedbrydende Maade ved Tvangsbestemmelser gribe ind i disse Forhold. En Kundgjørelse af Kongens bestemte Villie, ogsaa i disse Forhold at agte og beskytte hver Mands lovlige Ret, vil da fjerne slig ugrundet Mening, og dermed den i samme liggende Hindring for Selveiendoms Udbredelse" (St. Tid. S. 2865—2866). Vel fik den i saa Henseende gjorte Indstilling kun 27 Stemmer for sig og 37 Stemmer imod sig; men disse sidste Stemmer vare,

efter hvad Forhandlingerne lade slutte, størstedeels ikke motiverede ved en anden Mening om hine Petitioners Værd, men kun derved, at man ansaae det for overflødigt og for Stænderne mindre passende at andrage paa den foreslaaede Tilretteviisning. For ikke at blive for vidtløftig, skal Udgiveren blot her anføre en Yttring af Forsamlingens Præsident, Professor Clausen, der udentvivl udtrykker det Motiv, som har ledet størstedelen af dem, der i denne Henseende stemmede imod Comiteen: „Derimod vilde jeg", siger Prof. Clausen, „efter alvorlig Overveielse ikke kunne stemme for Comiteens Indstilling d. Tilvisse ikke, fordi jeg skulde mene, at det bør mangle paa bestemt Tilretteviisning af det, der maa ansees som Uretfærdigt i de indkomne Peitioner, forsaavidt de gaae ud paa Ophævelsen af alt Fæstegods og af Tiendebyrden, men fordi Regjeringen, dersom den skulde finde tilstrækkelig Anledning til at udstede nogen Declaration, dertil vil have tilstrækkelig Foranledning. Saavidt jeg mindes, har Regjeringen allerede tidligere givet en saadan Erklæring i Anledning af Ansøgninger fra en Mængde Bønder af lignende Indhold. Vil den gjentage en saadan Erklæring, da er dertil Anledning givet i Alt, hvad her er forhandlet; men det forekommer mig for Principets Skyld ikke uden Betænkelighed, at der fra Stænderne skulde andrages hos Regjeringen paa en saadan extraordinair Foranstaltning. Petitionerne ere ikke stilede til Regjeringen, men til Forsamlingen, og det er derfor denne det paaligger at besvare og tilbagevise dem; men en saadan Besvarelse og Tilbageviisning — saa udførlig og saa læselig, at den vil kunne forstaaes af Enhver — foreligger i Comiteens Indstilling, i de her stedfundne Forhandlinger og endelig i Forsamlingens Petition" (St. Tid. S. 3547).

Som et Exempel paa den Alvor, hoormed selv de, der baade i og udenfor Stænderne ere blevne erkjendte som Bondestandens Venner, have erklæret sig imod de Bevægelser, hvis Fortsættelse har foranlediget det omhandlede Circulaire, hidsættes nogle Ord af Provst Plesner, som læses i St. Tid. S. 3456 til 3458: „Og naar da en æret Deputeret*), som er erkjendt

*) Kammerraad Drewsen.

for at være en Ven af Bondestanden, har fremsat et Forslag til Fæstegodsets Overgang til Selveiendom ved tvungent Salg inden et vist Aaremaal, for en ved Taxering bestemt Sum, da er dette efter min Overbeviisning et Forslag, som ogsaa fra det moralske Standpunkt alvorligt maa bekæmpes. Jeg veed meget vel, at den ærede Deputerede ikke betragter sit Forslag i denne Strenghed; thi da jeg i forrige Session havde den Ære at være med ham i Comiteen angaaende Selveiendoms Fremme, veed jeg, at han baade vedtog og underskrev baade i Majoritetens og i Minoritetens Betænkninger Yttringer, der havde en ganske anden Beskaffenhed, saa at det ikke er til ham personlig, at jeg henvender mig, naar jeg taler om dette Punkt. Men idet hans Forslag gaaer ud i Bondestanden og der træffer paa flere maaskee mindre betænksomme og kyndige Mænd, troer jeg, at det bør ledsages af saadanne Ord, som jeg nu skal tillade mig at fremføre, og at jeg netop fremfører dem, har sin Grund i, at ligesom jeg veed, at han er en erkjendt Ven af Bondestanden, saaledes er ogsaa jeg i en, jeg haaber ikke liden, Kreds erkjendt for en saadan. Jeg tvivler ikke om, at de Fleste af Bondestanden selv ville føle, hvilken Fare de vilde udsætte sig for, hvis de gik over til dette System; derom har jeg Vidnesbyrd fra de af Bondestandens Medlemmer, som have Sæde i denne Forsamling; men Alle ville dog neppe føle dette, og jeg troer derfor ikke mine Ord ere ganske overflødige. Jeg antager, at Bondestanden vel bør vogte sig for at søge Fordele paa Retfærdighedens Bekostning. Det er sandt og uimodsigeligt, at Staten har Ret til at træde til og gjøre Forandringer i Eiendomsretten, hvor det almene Vel kræver det; men der maa være en streng Nødvendighed tilstede, naar Staten skal træde Eiendomsretten saa nær, som her er foreslaaet, og en saadan bydende Nødvendighed er aldeles ikke tilstede i nærværende Tilfælde. Jeg skulde derfor ret meget ønske, at enhver Bonde alvorligen vilde indprente sig den Sætning: „Byg dit Huus paa Retfærd", og jeg har saa meget mere Aarsag til at udtale dette, som den Christendoms Lære, jeg forkynder, siger, at man skal handle imod sin Næste, som man ønsker, atter at blive behandlet af ham.

Men ogsaa egen Sikkerhed, som er saa vigtig for enhver Besidder, maa her komme i Betragtning hos dem, der ønske Selveiendom fremmet paa den foreslaaede Maade. Thi hvorledes kunde den føle sig sikker i sin Eiendomsret, der maatte tilstaae sig selv, at hans Eiendom inden kort Tid kunde betages ham efter den samme Regel, ifølge hvilken han selv var kommen i Besiddelse af den? Den sunde Sands, som jeg tiltroer Bonden, vil vistnok sætte ham istand til at erkjende, at i en saa usikker Stilling kan det ikke være ønskeligt for ham at indtræde. Endelig skal jeg et Øieblik henvende mig til de andre Følger, som Bondestanden snart vilde spore af en saaledes forceret Udbredelse af Selveiendom. Det vilde da visselig skee, hvad man har seet paa enkelte Steder i Jylland, at de, som have Penge, de Rige og Mægtige, vilde komme i Besiddelse af de Gaarde, som hidtil nærmest have været den egentlige Bondestand forbeholdte, og denne Stand vilde saaledes blive skudt til Side og nedtrykt i slettere Stilling; jeg kan derfor ikke andet end ønske, at Sagen om Selveiendom maa have en naturlig, jevnt fremadskridende, Udvikling, hvorved Bondestanden kunde selv komme til en friere Besiddelse af Fæstestederne; ja, jeg skulde endog mene, at selv den Mand, som har gjort det omhandlede Forslag, ved nærmere Overlæg vil være enig med mig heri". Ogsaa turde følgende sunde og sande Tale af en hæderlig Embedsmand (Cancelliraad og Herredsfoged Hunderup), der intimerer med, at han selv er af Bondefødsel og tæller mange kjære Slægtninge blandt denne hæderlige Stand, finde et godt Sted hos den forstandige Bonde, som muligen umiddelbart eller middelbart maatte blive bekjendt med nærværende Artikel. Efterat have udtalt, at han anseer Selveiendom og Arvefæste for en langt gavnligere og lykkeligere Art af Grundbesiddelse end Livsfæste, yttrer han sig saaledes: „Men skjøndt jeg erkjender Alt dette, vilde jeg dog svigte min Pligt, — ja jeg vilde svigte den Stand, til hvilken jeg paa saa mange Maader føler mig hendragen, dersom jeg kunde ønske dens Lykke og Velvære grundet og fremmet ved Uretfærdighed. Men Uretfærdighed kalder jeg det, naar Godseieren, som man har foreslaaet, skulde tvinges til at sælge sit Gods til Fæsterne,

— ja man bliver ikke engang staaende derved; thi han skal ikke blot sælge det, men han skal sælge det inden en given Tid, til en given Person og for en given Priis. Dersom dette ikke er Uretfærdighed, da veed jeg i Sandhed ikke, hvad der skal kaldes saaledes. Jeg holder mig ogsaa, efter det Kjendskab jeg har til Bondestanden, forvisset om, at den fornuftige og retskafne Bonde, naar han ret kommer til Eftertanke, vil erkjende det Uretfærdige i en saadan Fordring; thi han veed saa godt som Nogen, at Fæsteforholdet, eller Forholdet imellem Godseieren og Fæstebonden, grunder sig paa en imellem dem lovligen indgaaet Contract, der er lige gyldig og lige gjældende for dem begge; han veed meget godt, at, ligesaa lidt som Godseieren kan tvinge Fæsteren til at yde mere end der ved Contracten er betinget, eller til at forlade Fæstet, ligesaa lidt kan Fæsteren tvinge Godseieren til at lade sig nøie med Mindre end der er betinget eller til at hæve Contracten og overlade ham Gaarden til Eiendom. Dette veed den fornuftige Bonde meget godt, og han er desuden for klog til, at han skulde ønske, at det var anderledes; thi han vil slutte som saa: kunne vi idag blive enige om at udøve Uretfærdighed mod Godseieren for Bonden, vil der ogsaa let kunne komme den Dag, da man vil vende Bladet om og rette Uretfærdigheden mod Bonden. Slutningen er simpel og naturlig, thi den ene Uretfærdighed fører let den anden med sig. Men — siger man — her er ikke Tale om, at Bonden eensidigen skulde løsrive sig fra sine med Godseierne indgaaede Fæste-Forpligtelser, her er derimod Tale om en nødvendig Regjerings-Foranstaltning, sigtende til, ved Fæstegodsets Forvandling til Selveiendom eller Arvefæste at fremme et vigtigt Statsøiemed; Bonden er forsaavidt udenfor Sagen; det er Kongen, som i sin Magtfuldkommenhed, i Statens egen Interesse skal bevirke denne Forvandling. Men det forandrer i mine Tanker ikke Sagen i mindste Maade; thi Uretfærdighed er og bliver Uretfærdighed, og Kongen kan ligesaa lidt udøve den som Bonden. Jeg veed nok, at man til Fordeel for hiin Paastand paaberaaber sig Statens Overeiendomsret, som giver Staten Ret til, naar høiere Statsformaal kræve det, at opoffre den private Eiendomsret.

Men dette er aldeles uanvendeligt paa det nærværende Forhold. For at Staten kunde have Beføielse til et saa voldsomt Indgreb i Eiendomsretten, som det, man har bragt i Forslag, maatte det først være godtgjort, at Fæstevæsenet var en i sin Natur saa fordærvelig Institution, at Statsvellet ubetinget fordrede dets Afskaffelse. Men at dette ingenlunde er Tilfældet, har den Kongelige Commissarius i sit Foredrag idag tilstrækkeligen oplyst. Jeg skal kun i denne Henseende bemærke, at jeg anseer Fæsteindretningen som et naturligt og nødvendigt Udviklingsled i vore Landboforhold; thi saalænge vore Forhold føre det med sig, at ikke Alle, som ville gjøre Agerdyrkningen til deres Levevei, kunne være Grundeiere, maa det netop ansees for et Gode, at de mindre Formuende, som ikke have Evne til at kjøbe Jorden, kunne have Anledning til at leie den. — Jeg havde tænkt paa at ville advare Bonden for flere smukke Ord og høittravende Talemaader, hvorved man, om ikke har søgt, saa dog har bevirket, at en stor Deel af Bondestanden er bleven ledet paa en farlig Afvei ved Bedømmelsen af deres Forhold; men da dette allerede er skeet af flere foregaaende Talere, skal jeg ikke opholde Forsamlingen med en Gjentagelse heraf". (St. Tid. S. 3471—3473).

Men ikke indskrænkede Stænderne sig til under Forhandlingerne at udtale en levende Uvillie imod de Forslag, hvortil man har vidst at forlede en Deel af Bondestanden. Førend de skiltes fra hinanden, besluttede den største Deel af Stændernes Medlemmer (50, en Pluralitet, der er saa meget betydeligere, som den Tid allerede adskillige af Medlemmerne vare dragne bort), til Landhusholdningsselskabet at indgive et Andragende, der gik ud paa, at Selskabet vilde lade udgaae en saadan almeenfattelig Fremstilling af den ovennævnte Sag, „at Bondestanden derved kunde oplyses deels om de Overdrivelser, der findes i flere af de fremkomne Skildringer, deels om det Uretfærdige i mange af de gjorte Forslag, deels om det Uiværksættelige i flere af disse, og deels om det for selve Bondestanden, navnligen Fæstebondeklassen, Betænkelige i saadanne Forslag, som tilsigte pludselige Forandringer i de nu bestaaende Forhold". De tilføiede, „at der i de af de til forskjellige Tider i Landbo-

sagerne nedsatte Comiteer afgivne Betænkninger, i de i Stænderne stedfundne Forhandlinger og navnligen i de af den Kongelige Commissarius holdte Foredrag foreligger et righoldigt Materiale til en saadan Fremstilling, og at denne, naar den meddeles i en populair og for Bondens Fatteevne tilgjængelig Form, ikke vil forfeile sin Virkning, men let finde Indgang hos hans sunde Sands og naturlige Retfærdighedsfølelse". Dette Andragende var underskrevet af alle Deputerede af Bondestanden og derhos ogsaa af de Deputerede, der ellers saavel i Almindelighed, som især deleshed med Hensyn til Spørgsmaalene om Bondens Rettigheder, ere almindelig erkjendte af det liberale Parti, f. Ex. Præsidenten Professor Clausen, Vicepræsidenten Professor Larsen, Provst Plesner, Cancelliraad Haastrup. Dette mærkelige Actstykke er med sine Underskrifter meddeelt i den Berlingske Tidende for den 5te Marts d. A., men, saavidt Udgiveren har erfaret, har den saakaldte liberale Presse aldrig mælet et Ord derom; det var nemlig for klart, at ingen Haansord vilde kunne berove det den Betydning i Bondestanden, der vilde være meget i Veien for den Indflydelse, som man ønskede at have paa denne Stand. Selskabet har naturligviis efterkommet denne Opfordring ved at stille en Priisopgave i den deri betegnede Retning. Et derefter indkommet Skrift er endnu under Circulation i Selskabets Skriftcomitee, og er endnu ikke kommet Udgiveren, som Medlem af denne Comitee, til Hænde; hvis det findes svarende til Formaalet, vil dets Udbredelse uden Tvivl, blandt andre ønskelige Følger, have den, at det omhandlede Circulaire om kort Tid vilde kunne hæves.

Det paaberaabes endnu i „Fædrelandet", at der ikke under de Optrin, som ere paapegede i Circulairet, beviislig er begaaet noget Forbryderisk, at Bonderne blot have bedet Godsherskabet om, paa billige Vilkaar at overlade dem deres Steder til Eiendom eller Arvefæste, at ophæve Huusmændenes Pligtarbeide mod Erstatning, og andet Saadant, uden at antyde, at de tænkte paa at ville sætte saadanne Forandringer i Værk uden Godseiernes Samtykke. Men der kan dog efter den Maade, hvorpaa de omhandlede Foretagender, ifølge de af de saakaldte liberale Blade

meddeelte Beretninger, ere blevne udførte, i Forbindelse med de umiskjendelige Vidnesbyrd, der haves om de længe fortsatte Agitationer, hvorved de ere fremvirkede, ikke være nogen Tvivl om, at Bønderne jo have søgt at give deres Fordringer Vægt ved at antyde den physiske Magt, hvoraf de vare i Besiddelse.

Ligesom det forhen Anførte viser, hvor grundløs den Tale er, som man har ført om Anmasselse af den lovgivende Magt, Krænkelse af Stændernes og Folkets Rettigheder, saaledes maa det Ovenstaaende være tilstrækkeligt til at overbevise Enhver, der ikke forsætlig vil lukke Øinene, om, at der har været gyldig factisk Grund for det Skridt, hvortil Cancelliet har fundet sig forpligtet. Saafremt ellers Associationsfriheden her i Landet skulde blive underkastet varige og for Folkets Udvikling hæmmende Indskrænkninger, saa ligger Skylden ene og alene hos dem, der have fremkaldt de grove Misbrug af denne Frihed, som det er blevet Regjeringens Pligt at standse. Denne Frihed er i de senere Aar blevet benyttet her i Landet paa en Maade, som ikkun faa Regjeringer, navnlig i constitutionelle Stater, vilde have taalt, hvorfor og den høie Grad af Associationsfrihed, som det danske Folk hidtil har nydt, udhæves med stærke Træk i vor liberale Presse, blandt Andet nylig i „Fædrelandet" for den 17de November sidstl. 1ste Side. Det vil staae som et Vidnesbyrd om Regjeringens Omhed for Folkefriheden, at den har tøvet saa længe, inden den er skredet ind mod det Uvæsen, som er drevet gjennem Associationer. Men det er dog ikke første Gang den har seet sig i en saadan Nødvendighed, og som „Fædrelandet" selv i sin sædvanlige Phraseologie anerkjender (S. 16394—95), have de Klager, som det ogsaa ved slige Leiligheder har opløftet, og hvilke ikke have været mindre heftige end de, som det omhandlede Circulaire har fremkaldt, ikke fundet Anklang hos den sindige og oplyste Deel af Folket, ligesom det heller ikke synes, at det gjør Regning paa, nu at finde en saadan.

B.

(Af Berlingske politiske og Avertisements-Tidende for 5te Marts 1845).

Til Præsidiet for det kongelige Landhusholdningsselskab.

Det vil ikke være det kongelige Landhusholdningsselskab ubekjendt, at der i de senere Aar i flere Egne af Landet er fremtraadt Bevægelser i Landboforholdene, sigtende deels til at afløse de Naturalbyrder af Hoveri, Veipligt og Frikjørsler, som besvære Agerbruget, deels til at tilveiebringe Forbedringer i Husmandsstandens Vilkaar, til at fremme Selveiendom og udjevne Forskjellen imellem frit og ufrit Hartkorn, til at ophæve Tiendebyrden, med mere derhid Henhørende, og at der til Ostifternes Stænderforsamlinger saavel i de tidligere som i den sidstafholdte Session er indkommet en Mængde Andragender i denne Retning. Disse Petitioner have i den seneste Tid antaget en særegen fra de tidligere forskjellig Charakteer, idet de, der alle ere affattede omtrent ligelydende og i en Stiil, der tydeligt nok viser, at de ikke ere udgaaede fra Bondestanden selv, men derhos ere forsynede med en Masse af Underskrifter, indeholde Forlangender, der ere aabenbar uretfærdige og gaae ud paa Indgreb i Andres lovlige Rettigheder, hvorpaa de i Roeskilde-Stændertidende Nr. 180 aftrykte Petitioner afgive et fyldestgjørende Beviis.

Det vil heller ikke være blevet det kongelige Landhusholdningsselskab ubekjendt, at det under Behandlingen af Sagen om Selveiendoms Fremme i Ostifternes nu sluttede Forsamling, er af den nedsatte Comitee blevet bragt i Forslag, at Forsamlingen skulde andrage hos Hs. Majestæt paa, at det af Regjeringen maatte blive tilkjendegivet, at de Foranstaltninger til Ophævelse af alt Fæstegods og af Tiendebyrden, hvorom der anholdes i de fra en Mængde Landboere indkomne Andragender, ingensinde kunde ventes bevilgede, eftersom de gaae ud paa Indgreb i Andres velerhvervede Rettigheder, men at dette Forslag ikke fandt Forsamlingens Bifald, da af 64 Voterende kun 27 erklærede sig for samme. Ligesom imidlertid det Uretfærdige i saadanne Fordringer fra alle Sider blev paa det Stærkeste ud-

talt, saaledes blev det, som en væsentlig Grund til ikke at foretage hiint Skridt, gjort gjældende, at den almindelige Misbilligelse, som hine Andragender fandt hos Stænderne, indeholdt et tilstrækkeligt Svar paa samme, og at det, naar Resultatet af Stændernes Forhandlinger kom til Bondestandens Kundskab, ikke kunde paatvivles, at denne kom til Erkjendelse af det Uretfærdige og for denne Stand selv Fordærvelige i Forlangender af saadan Natur.

At dette er den naturligste og retteste Maade at møde hine urigtige Forestillinger paa, maa vistnok erkjendes, og det er i Overbeviisningen herom, at et Antal Medlemmer af Østifternes nu tilendebragte Forsamling tillader sig, som private Personer at henvende sig til det kongelige Landhusholdningsselskab og henlede dets Opmærksomhed paa denne, som det forekommer os, ikke uvigtige Gjenstand. Vi, der iøvrigt alle erkjende Vigtigheden af, at Selveiendom paa lovlig Maade og ved naturlige Midler kan fremmes, maae nemlig ansee det særdeles ønskeligt, om der fra Selskabet og i dets Navn kunde udgaae en saadan almeenfattelig Fremstilling af denne hele Sag, at Bondestanden derved kunde oplyses deels om de Overdrivelser, der findes i flere af de fremkomne Skildringer, deels om det Uretfærdige i mange af de gjorte Forslag, deels om det Uiværksættelige i flere af disse, og deels om det for selve Bondestanden, navnligen Fæstebondeclassen, Betænkelige i saadanne Forslag, som tilsigte pludselige Forandringer i de nu bestaaende Forhold. Vi antage derhos, at der i de, af de til forskjellige Tider i Landbosagerne nedsatte Comiteer afgivne Betænkninger, i de i Stænderne stedfundne Forhandlinger og navnligen i de af den kongelige Commissarius holdte Foredrag foreligger et righoldigt Materiale til en saadan Fremstilling, og at denne, naar den meddeles i en populair og for Bondens Fatteevne tilgængelig Form, ikke vil forfeile sin Virkning, men let finde Indgang hos hans sunde Sands og naturlige Retfærdighedsfølelse.

Det kongelige Landhusholdnings-Selskab har ved saamange Leiligheder lagt en saa levende Interesse for Bondestandens Vel for Dagen, dets Formaal er saa nøie knyttet til

og betinget af denne Stands Oplysning og Velvære, og Selskabet er i Besiddelse af saa udstrakte Midler til at virke for den her omhandlede Sag, at vi ikke have troet at kunne i dette Anliggende rettere henvende os til nogen Anden end til Præsidiet for dette Selskab, og vi tillade os derfor, herved at anbefale denne vigtige Gjenstand, der ligger os Alle lige meget paa Hjerte, til Selskabets kraftige og formaaende Understøttelse.

Roeskilde, den 21de December 1844.

Algreen-Ussing, Borgemester i Kjøbenhavn. **Clausen**, Dr. og Professor. **Larsen**, Professor juris.

David, Professor og Raadmand. **Mynster**, Biskop. **Plesner**, Provst og Præst.

Stenfeldt, Borgemester i Helsingør. **Knuth**, Lehnsbesidder. **Sager**, Directeur. **Haagen**, Bankdirecteur.

Harhoff, Justitsraad, By- og Herredsfoged. **Bang**, Cancelliraad, Byfoged og Birkedommer. **Bang**, Etatsraad og Bankdirecteur.

Knud Sidenins, Kjøbmand. **Bjerre**, Capitain og Brygger. **Lund**, Agent. **Neergaard**, Godseier.

Wolff, Godseier. **Raben**, Godseier. **Zeuthen**, Lehnsbesidder. **Scavenius**, Godseier.

Raben Levetzau, Godseier. **Povelsen**, Godsinspecteur ved Sorø Academi. **Moltke**, Assessor i Høiesteret.

Prætorius, Grosserer. **L. Ring.** **Haastrup**, Cancelliraad og Birkedommer. **Knudsen**, Etatsraad og Heredsfoged.

Buchwald, Capitain og Proprietair. **Sehestedt-Juul.** **Brix.** **Olivarius.**

Schroll. **Koefoed.** **Maaløe.** **Hansen**, Raadmand og Grosserer.

Duntzfelt, Grosserer. **Meinert**, Grosserer. **O. Thomsen**, Redacteur. **Schon**, Kjøbmand.

Hillerup. **Lindegaard**, Godseier. **Rye**, Procurator. **C. Petersen**, Sognefoged. **P. Hansen**, Sognefoged.

J. Pedersen, Gaardmand. **S. Jørgensen**, Gaardmand. **Jacob Jensen**, Sognefoged.

Ahlefeldt Laurwigen. **P. Jørgensen**, Sognefoged.

C.

I Forbindelse med det under Litr. B. leverede mærkværdige Aktstykke har jeg fundet det passende at meddele nedenstaaende Deel af den Dom, jeg, som Medcensor over det derved foranledigede Priisskrift, har i 1846 afgivet. Det forekommer mig nemlig, at den i Korthed indeholder alt, hvad der behøves for at sætte en uhildet Læser istand til at have en velbegrundet Mening over den da reiste og siden vedligeholdte Bevægelse for tvungen Fæsteaflösning. Jeg skal blot tilføie, at det af Landhushold-ningsselskabet udsatte Spørgsmaal havde faaet et videre Omfang end de 50 Stænderdeputerede egentlig have havt for Øie, og derhos en mindre bestemt Antydning af det, der var disses Hensigt. Jeg var tillige med en af mine Medcensorer af den Mening, at Forfatteren af det indkomne Priisskrift, uagtet dets mange gode Sider, dog ei egnede sig til den udsatte Præmie, og det fordi han angaaende det, hvorpaa det især kom an, ei havde udtalt sig med den Bestemthed og klare Retsbevidsthed, der gjordes fornøden, naar det skulde have den af hine Stænderdeputerede tilsigtede Virkning. Da imidlertid de to øvrige Censorer, skjøndt ikke just stemte for den tvungne Fæsteaflösning, som da var sat i Bevægelse, dog ikke fandt Sagen saa klar, at de kunde betragte det som en væsentlig Mangel, at Forfatteren ei havde udtalt sig skarpere og bestemtere derom, saa fandt jeg mig befoiet til at forene mig med disse om, at Præmien blev tilkjendt Forfatteren, dog saaledes at Censuren blandt flere Mangler udhævede, at Forfatteren angaaende nogle til Sagen hørende Hovedpunkter ikke havde yttret en saa fast og bestemt Overbeviisning, som Forholdets Natur havde tilladt og Hensigten med den udsatte Præmie fordret, og at Behandlingen tildeels var blevet noget svævende. Skriftet fik iøvrigt ingen Virkning, hvilket af foranførte Aarsag heller ikke var at vente, og hine 50 Mænds Hensigt blev saaledes forfeilet. Det vilde kunne have været til stor Nytte, om den udsatte Præmie havde fremkaldt et Skrift med en fastere Holdning; men da et saadant ei var indkommet, antager jeg dog ikke, at det kan have gjort nogen

Skade, at Præmien blev tildeelt Forfatteren, imod at hiin Mangel blev udhævet. Jeg finder saaledes heller ingen tilstrækkelig Grund til at angre den ovennævnte Indrømmelse. Uden den vilde der vel ikke i de afgivne Vota have været Hjemmel for at tillægge Forfatteren Præmien, men da havde der uden Tvivl været god Grund til, at en femte Censor var bleven tilkaldt, og hvad Resultatet da vilde være blevet, kan ei vides med Vished. Jeg kunde efter Omstændighederne ikke gjøre Regning paa, at denne femte Censor havde villet med den samme Bestemthed og Skarphed udtalt sig over hiint Spørgsmaal som den ene af de to Mænd, der havde afgivet Mening, førend Sagen kom til mig.

Efterat have fremsat adskillige Bemærkninger med Hensyn til nogle Dele af Skriftets Indhold, som ei vedkom den Sag, der her omhandles, yttrede jeg mig saaledes: „Jeg skal heller ikke anføre de flere Exempler paa Mangel af tilfredsstillende Behandling af flere vigtige Æmner, men kun tillade mig at omhandle et Punkt, der med Hensyn til Skriftets Formaal er et Cardinalpunkt, og hvori Hr. N. N. (en af Medcensorerne) har yttret en ganske anden Mening end den, hvorfor jeg med den fuldeste Overbeviisning har erklæret og stedse skal erklære mig. Han indseer ikke, hvorfor en Lov om Fæsteforholdets Afløsning ved Overeenskomst eller Kjendelse skulde være mere uretfærdig end den, hvorved Tienden (der ligesaa fuldt er en Eiendom som Fæstegodset) til Held for Landet er bleven afløst. Men jeg indseer ikke rettere, end at der finder en mangesidig og aldeles afgjørende Forskjel Sted mellem disse Forhold.

For det første er Tienden en Afgift, der ad Lovgivningsveien er lagt paa Landets Eiendomme til Bedste for Kirke og Geistlighed, og, om man vil, tillige for de Fattige. Deels paa Grund af den uheldige Omstændighed, at en Deel Kirker eller rettere deres Indtægter under visse Betingelser ere blevne privat Mands Eiendom, deels fordi de ved Reformationen seculariserede Bispetiender ere blevne bortskjænkede, dog for den større Deel til Universitetet, Skoler, Hospitaler og andre offentlige Indretninger, er vel en Mængde Tiender blevet privat

Eiendom, men de have dog ikke derved tabt deres oprindelige Charakteer, som en af Statsmagten Eiendommene paalagt Byrde, og denne har aldrig kunnet være skjult for Nogen, med hvilken Adkomst han end besad en Tiende*). Dernæst er det klart, at Tienden i sin Form som Naturalafgift indeholdt et høist ubilligt og hæmmende Baand paa Landets vigtigste Produktion. Foruden de mangfoldige med Indhøstningen forbundne Gener, medførte den og, at Agerdyrkeren af det ved Anstrængelse og Bekostninger frembragte forøgede Udbyttes Bruttobelob skulde afgive en saadan Quotadeel, at den kunde opsluge den hele Nettoindtægt, som hans Flid gav ham. Paa den anden Side var Naturaltiendens Værdie for Tiendetageren ikke svarende til de Byrder, den medfører for Aderne. Foruden de Misligheder og de Bekostninger, som vare forbundne med Tiendeoppebørselen og Controllen, var han udsat for Tab baade ved Forsømmelse i Driften og ved Jordernes Anvendelse til andre Productioner end de, der vare tiendepligtige. Denne Omstændighed kunde endog foranledige, at en Anvendelse af Jorderne blev valgt, der, naar ikke de forskjellige Produktioner fik Indflydelse paa Tiendepligten, vilde være fundet mindre fordeelagtig, ligesom og mangen Forbedring, som ellers kunde svare Regning, ikke, naar 1/10 af Nettobeløbet skulde afgives, blev fordeelagtig nok til at give Vindskibeligheden tilstrækkelig Opmuntring. Det var saaledes vistnok retfærdigt, at der sørgedes for, at denne ved Lovgivningen Landets Jorder paalagte høist skadelige Byrde blev afløst. Ved at udføre dette iagttog Lovgivningen dog den største Vaersomhed og viste al den Omhu for Tiendetagerens Ret, som lod sig forene med det retfærdige og almeennyttige Øiemeds Opnaaelse. Ved nøiagtige og omhyggelige Forskrifter søgte den at udfinde, hvad Tienden indbragte, og tillagde Tiendetageren, hvis Tiende blev afløst mod hans Villie, ikke blot dette, men

*) Det hele Tiendevæsen er derfor behandlet i Lovens 2den Bog, og er ligeledes stedse blevet henført til Kirkeretten, ligesom og alle Tiendesager laae under den Deel af Statsadministrationen, hvorunder Kirken og Geistligheden var henlagt.

endog med Hensyn til mulige tilkommende Forbedringer 1/10 mere. Det Vederlag, der saaledes tilkom ham, blev derhos sat i den samme Valuta, hvori Naturaltiende havde været at udrede, (Korn) og sikkret ham saaledes i Jorden, at han ikke er udsat for nogensinde at gaae glip af samme. Lovgivningen har saaledes søgt rigeligen at holde ham skadeslos for det, Tienden virkelig var værd paa den Tid, Aflösningen foregik, kun vilde den ikke, at han skulde nyde den uretfærdige og Agerdyrkningen trykkende Fordeel, at tage Deel i ethvert forøget Udbytte, Agerdyrkeren ved Anstrængelser og Bekostninger kunde afvinde Jorden.

Godseierens Ret over sit Bondergods er af en ganske anden Natur. Den bestaaer ikke i en Andres Eiendom ved Loven paalagt Byrde, men er selv en Eiendomsret af væsentligen samme Natur, som al anden Eiendom i Staten. At denne Eiendomsret er forbunden med visse Indskrækninger, forandrer heri Intet; disse Indskrænkninger maa naturligviis Eieren være pligtig at bære, men ligesom det ligger klart for Øinene, hvorvidt disse Indskrænkninger gaae, kan det ikke med noget Rettens Skin paastaaes, at man efter Behag kan forøge disse Indskrænkninger. Vel har man for at svække Godsbesiddernes Eiendomsret paaberaabt sig, at meget Gods skal ved Vold og List være fravendt deels Kongen, deels Bondestanden af den i sin Tid overmægtige Adel. Men foruden at Meget af hvad der er sagt om Maaden, hvorpaa de større Jordegodser ere blevne erhvervede, er aldeles urigtigt og ubeviist, hvilket en af vore lærdeste og skarpsindigste Historieforskere Professor N. M. Petersen for faa Aar siden har oplyst, kunne i al Fald de Misligheder, som maatte have været forbundne med en fjern Formands Adkomst, om de endog vare beviislige, ikke gjøre noget Afbræk i den nærværende Besidders Eiendomsret, der ikke saaledes som en Tiendeeiers har det vedvarende Præg af sin oprindelige Natur. Men derhos kan en Fæster, der aldeles ingen anden Ret har til Gaardens Besiddelse end den, som Eieren ved Fæstebrevet i Henhold til Lovgivningen har overdraget ham, ikke have nogen retlig Adkomst til Eiendomsret over sin Fæstegaard.

Det er dernæst meget langt fra, at Fæsteforholdet er saa skadeligt eller i en saadan Contrast med en god Retstilstand, at der kunde være Tale om at anvende Souverænitetens Magtfylde til at omstøde samme. Saa vist det end er, at det vilde være den bedste og lykkeligste Tilstand her i Landet, naar det tællede mange oplyste, vindskibelige og velstaaende Selveiere, saa vist er det og, at man ved at fremskynde Selveiendom, vilde berøve den agerdyrkende Classe et stort Gode, som det nu er i Besiddelse af, og udsætte den og Landet for meget betydelige Ulemper. Det nærværende Forhold medfører, at der findes en Mængde Etablissementer, der give en Bondefamilie Leilighed til med en maadelig Formue at skaffe sig god og tildeels endog rundelig Subsistents, hvori Besidderen, især naar, hvilket vist meget snart vil være det Almindelige, er hoverifri, er aldeles selvstændig og uafhængig af sin Medcontrahents (den saakaldte Husbonds) Vilkaarlighed og i enhver Henseende nyder lige Lovenes Beskyttelse med denne i de gjensidige Retsforhold, ja endog har virkelige Fortrin (navnlig ved Adgang til fri Proces); at derimod Følgen af, at paa eengang en Mængde Fæstere tildeels med ringe Formue og Indsigter blive Eiere af deres Gaarde, meget let kunde blive, at Gaardene ikke blot snart kom i Andres Hænder, men endog efterhaanden bleve deels samlede i større Eiendomme, deels udstykkede i saa smaae Partier, at Besidderne sank ned til den simpleste Arbeidsklasse.

Skulde iøvrigt Fæsteforholdet virkelig egne sig til ved den lovgivende Magts Indgriben at ophæves, saa var dertil en ganske anden naturligere og med Retsgrundsætningerne mere stemmende Maade end den, man har villet bringe i Forslag, nemlig at give Eierne frie Hænder over deres Eiendom, naar de nærværende Fæsteres Rettighed dertil var ophørt. Om man end ikke vilde tilstede Godseieren at bortforpagte de fæsteledige Gaarde eller forene flere af dem indbyrdes, men gjøre ham til Pligt at sælge dem, saa vilde det vel i Formen være Uret mod ham, men i Virkeligheden vilde han være saare vel tjent dermed; thi befriet for det moralske Baand, som nu bringer ham til at foretrække den Afdødes Børn til Gaardens Besiddere, et

Baand, som Bondestandens saakaldte Venner til stor Fordærvelse for denne meget have svækket, vil han let kunne udbringe sin Gaard til idetmindste 50 Procent over den Værdie, den havde for ham efter de Indtægter, den kunde give som Fæstegaard. Men dette vilde gaae ud over de nærværende Bondeslægter, og det er aldeles ikke usandsynligt, at det ovennævnte Resultat, at Landets Eiendomme efter Oplösningen af de nærværende Baand, efterhaanden vilde blive deelte imellem en Mængde større Besiddere og en Masse af usle Parcellister, der vilde blive sande Proletarier, vilde indtræffe. Dog der behøves end ingen Forpligtelse for Godseierne til at sælge for at faae en stor Deel Fæstegods til snart at gaae over til Selveiendom. Paa en Tid, da Eiendommene kunne sælges til høie Priser, vil sikkert mangen Godseier under det ved Agitationerne fordærvede Forhold til Fæsterne kun være altfor tilbøielig til at sælge de ledige Gaarde til de Høistbydende, især hvis den Hindring, som Tabet af Hovedgaardsfrihed kunde medføre, bortfaldt enten paa den af de Roeskildske Stænder anbefalede eller paa anden Maade. Fideicommisgodser gjøre vel herfra en Undtagelse, men ligesom der dog i ældre Tider just paa Fideicommisgods er blevet meget Arvefæstegods, saaledes vil dette og i Fremtiden vist blive hyppigt, da baade de nærværende Lehnsbesiddere, naar Vilkaarene iøvrigt ere rimelige, derved kunne vinde betydeligt for sig og deres øvrige Børn, og der kan sikkres deres Eftermænd en rigelig Indtægt, som ellers let kunde lide Afbræk ved en Formands Overladelse af Fæstesteder mod en ringe aarlig Afgift enten af Gunst eller for at tilvende sig desto større Indfæstning til egen Fordeel og til Bedste for de Børn eller Arvinger, hvem Fideicommisset (der maaskee endog gaaer reent ud af hans Linie) ikke tilfalder. In transitu bemærkes, at det er en aldeles vildfarende Forestilling, naar Man mener, at det er en Forandring i de i den nyere Tid gjeldende Principer, naar det i den seneste Tid atter er blevet tilstedet et Par Lehnsbesiddere at bortarvefæste deres Gods. Aldrig er noget forstandigt Project i saa Henseende afviist, men der var en lang Periode, hvori der ingen Tilbøielighed var hos Fæsterne til at erhverve Arvefæste og

Godsbesidderne derfor heller ikke kunde tænke paa at bortarvefæste.

Saa aldeles mangler der al forsvarlig Grund til en Lov, der skulde tvinge Godseieren til at sælge sit Bøndergods efter en ved Taxation bestemt Priis. At man under et saadant System vilde være udsat for stor Forurettelse ved Prisens Bestemmelse er Noget, som falder i Øinene; men det maa endog ganske ligge i deres Plan, som anbefale dette System, at Taxationen ikke skal sættes til sand Værdi; thi det vilde være besynderligt at ville til Bedste for Fæsterne, der ordentligviis kunne gjøre Regning paa at faae Gaarden for $^2/_3$ eller maaskee $^1/_2$ af dens fulde Værdie, naar de kunne tilveiebringe denne Sum eller derfor give tilstrækkelig Sikkerhed, udvirke en Lov, der paa alle hidtil gjeldende Retsreglers Bekostning skulde skaffe dem Eiendommen for den fulde Værdi. Ogsaa i denne Henseende vilde der være stor Forskjel paa denne Expropriation og den, som skeer, naar et Grundstykke behøves til en almindelig Foranstaltning, som ikke uden tvungen Grundafstaaelse kan fremmes, thi i disse Tilfælde bliver Grunden altid rundelig betalt.

Dog, Afhandlingens Forfatter har ingenlunde bifaldet hiin Lære, jeg kan tvertimod ikke udlede andet Resultat, end at han har forkastet den. Kun har han, som af Hr. N. N.*) bemærket, ei heller heri udtalt sig med den Bestemthed og klare Retsbevidsthed, som gjøres aldeles fornøden, naar Skriftet skal svare til sin Bestemmelse og ikke som udkommet under Landhuusholdningsselskabets Autoritet endog kunne bruges som Hjemmel for Udbredelsen af Meninger, som jeg finder ligesaa fordærvelige som uretfærdige, jeg finder derfor ogsaa i Maaden, hvorpaa denne Gjenstand af Forfatteren er behandlet, en afgjørende Grund til at stemme imod, at Præmien tildeles ham.

---

*) Den Medcensor, med hvem jeg aldeles stemte i Skriftets Bedømmelse. Saa gjerne jeg end kunde ønske, her at nævne denne fortræffelige Mand, saa har jeg dog ikke dertil fundet mig berettiget.

D.

I Overeensstemmelse med hvad der er antydet oven S. 66—67 aftrykkes her tvende Stykker af mit i 1849 udgivne Skrift „Prøvelse af det Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov", tjenende til historisk-kritisk Belysning af en i bemeldte Forsamling foreslaaet men ikke antagen Bestemmelse, der har faaet særdeles Interesse ved den i det ovennævnte af en Mængde Godseiere til Kongen indgivne Bønskrift tagne Forbeholdenhed og det derpaa gjorte Angreb.

I forannmeldte Skrift S. 453—459 har jeg udtalt mig saaledes: „Udvalget har foreslaaet, at der umiddelbar efter § 80*) tilføies en §, der erklærer, at alle Love og Anordninger, der ere i Strid med Grundlovens Bestemmelser, forsaavidt ere uden Gyldighed. Det blev umiddelbart efter denne §'s Oplæsning af den forhenværende Krigsminister**) bemærket, at denne §, der ogsaa angaaer de fremtidige Love, sætter den dømmende Magt over den lovgivende, og giver Enhver Leilighed til, gjennem Domstolene, at gjøre Forsøg paa at omstøde Loven***). Dette kan jeg ikke andet end finde fuldkommen velgrundet. Ogsaa er det Exempel aldeles træffende, som denne Rigsdagsmand hentede fra det Stof, som Udkastets § 68†), navnlig saaledes som den af Udvalget var foreslaaet affattet (hvortil og siden Forsamlingen har givet sit Bifald), vilde give til Retstvist om Fuldstændigheden af den Erstatning, som den lovgivende Magt maatte tillægge de Borgere, hvis Eiendomsret den fordrede afstaaet. Han turde og have Ret i den Formodning, at Domstolene, hvorom det hedder, at de ved deres foregaaende Liv vare vante til at betragte Sagen fra en anden Synspunkt end det „Vi" (hvorved naturligviis menes den i Rigsdagen

*) Den sidste § i Udkastet, og ligeledes i selve Grundloven, men som der er § 100.

**) Tscherning.

***) See Rigsdagstid. Sp. 2681—2695.

†) § 87 i Grundloven.

raadende Fleerhed) betragte den, ikke vilde bifalde de Love, som vilde blive givne i Henhold til § 68, saafremt de fik Magt til at bedømme disse Loves virkelige Overeensstemmelse med hiin Regel. Jeg er vel meget langt fra med denne ærede Rigsdagsmand at betragte de Synsmaader, han tiltroer Domstolene, som en beklagelig Levning af en uoplyst Tid (thi jeg er ikke kommen til Erkjendelse af et saadant Forhold mellem dette Øieblik og den Tid, hvortil og jeg hører). Men han har dog vistnok fuldkommen god Grund til at forudsætte, at de kunne komme i Strid med det han kalder „en ungdommelig-kraftig lovgivende Magt". Dertil vilde der iøvrigt i § 68 gives god Leilighed, om den end affattedes efter Udkastet, eller om der og intet andet sattes istedetfor dets „tilsvarende", thi, foruden at dette meget uklare Udtryk ikke vilde afskjære Strid, og at Udtrykket „Erstatning" endog uden Tillægsord betegner et sandt tilstrækkeligt Vederlag for det, der er Een berøvet, saa ville jo og Domstolene, naar Udvalgets § 81 antages, faae at dømme over det Spørgsmaal, om Betingelsen for § 68, at Almeenvellet fordrer Afstaaelse af den Privates Eiendom, er tilstede. Naar en anden Rigsdagsmand *) bemærkede, at det Princip, som er udtalt i § 68, er „saa løst, saa almindeligt, at den practiske Betydning først fremtræder ved den detaillerede Udvikling af Principet", saa har han vist heri fuldkommen Ret. Men naar han deraf udleder, at den Lovgivningsvirksomhed, hvorved §en udøvedes, ei kan give nogen Domstol Anledning til at underkjende denne Anvendelse, saa kan jeg deri ikke følge ham. Den store „Løshed" i det, saavel den nævnte § som flere §§ i Afsnittet VII opstiller som Grundsætning, indeholdt netop det rigeste Stof til Tvivl om, hvorvidt de Love, som i Henhold dertil gives, virkelig deri have Hjemmel eller ikke. Man vilde iøvrigt vistnok ikke hos vore Domstole kunne befrygte nogen Tilbøielighed til at anvende den Myndighed, der maatte gives dem, til at omstøde de Love, der gik frem fra den nye lovgivende Magt; de ville tvertimod, i klar Indsigt af det Farlige heri, kun med stor

*) Krieger (See Tidenden Sp. 2651).

Ulyst gaae til et saadant Skridt. Men naar deslige Spørgsmaal henlægges under deres Afgjørelse, saa ville de dog have at besvare dem i Overeensstemmelse med Overbeviisning og Samvittighed; og de ville altsaa let kunne komme i det Tilfælde, at maatte erklære en Lov for ugyldig, medens de vistnok vilde beklage, at der var indrømmet dem en saa unaturlig og farlig Myndighed.

Det vilde være meget let at anføre flere Exempler paa Bestemmelser i Grundlovens syvende Afsnit, der, i sig farlige for den borgerlige Orden, vilde blive det endnu mere, naar Enhver kunde nægte de Love, som han fandt stridende mod en saadan Bestemmelse, Lydighed, og indskyde Spørgsmaalet derom under Domstolene. Saaledes vilde ikke blot saavel Regjeringen som selve den lovgivende Magt ved § 72*) ubetinget være sat ud af Stand til, enten ved en provisorisk eller ved en endelig Lov, at lægge en eller anden Deel af Pressen under Censur, hvis det paa Grund af voldsomme Bevægelser i Staten fandtes nødvendigt; men selv om en Lov indførte Caution for periodiske Blade, eller foreskrev alle trykte Arbeiders Aflevering til et offentligt Tilsyn, inden de uddeeltes, og hjemlede Beslaglæggelse paa de Skrifter, der bleve paatalte som forbryderske, vilde der ikke mangle Anledning til at modsætte sig en saadan Lov som grundlovstridig (see oven S. 410—412).

Naar Ordføreren har anmærket, at der ingen Fare er for, at de nuværende Dommere ville være tilbøielige til „i for høi Grad at skulle søge at værne om Grundloven mod de fra den lovgivende Myndighed udgaaede Love", idet han bemærker, at de, som tilhørende en ældre Tid, hvis Forestillinger ere dannede efter en ældre Skole, ville have ondt ved at trænge ind i et nyt Princip, saa er dette vel for en stor Deel stemmende med, hvad jeg har yttret. Jeg troer og ganske vist, at man, naar man i sin Tid bliver saa lykkelig at see Domstolene beklædte med lutter

*) Grundlovens § 91. Iøvrigt var Udkastets Paragraph urigtig i Bogen benævnt § 82, der nu er rettet.

Mænd af den nye Skole (som iøvrigt ikke hidtil har givet sig tilkjende ved noget, hvori man kunde søge dens videnskabelige Præg), ikke kunde gjøre Regning paa en saa vaersom og besindig Brug af hiin uhyre Myndighed, som man kan vente hos de Mænd, der for Tiden indtage Pladserne i de høiere Retter. Men disse ville dog ikke være enten saa stokblinde, eller saa frygtagtige, at de, naar de ved Landets Grundlov bleve kaldte til at dømme om de tilkommende Loves Retsgyldighed, enten ikke skulde forstaae, hvad det er for en Opgave der stilles dem, eller ikke turde vove at opfylde, hvad der var blevet deres Pligt.

Saa gavnlig end den foreslaaede §, efter mit Begreb, vilde være, forsaavidt den kunde gjøre den tilkommende lovgivende Magt vaersom i at benytte en saa farlig § som den tidtnævnte, saa kan jeg dog ingenlunde, for at opnaae dette, tilraade en saadan Bestemmelse; thi den vilde, efter mit Skjøn, modsige alle Begreber om Statsorden og ophæve al Retssikkerhed. Jeg har, som udviklet oven S. 256—271, fundet det underordnede Forhold, hvori Udkastets § 63*) sætter Øvrigheden til Domstolene, høist unaturligt og fordærveligt, men endnu mindre kan jeg billige, at ogsaa den lovgivende Magt skulde bringes i en saadan Underordning. Vel er det sagt, at den foreslaaede § ingenlunde vilde hæve Domstolene over den lovgivende Magt, hvorimod den kun skulde vedligeholde den i sit Kald at tjene Loven, altsaa og Grundloven, der staaer over Alle. Men dette er kun en Talemaade, hvorved man ei kan berolige sig. Det skrevne Ord i Grundloven kan dog ei personlig skille mellem de levende Kræfter, som ere i Strid om dets Forstaaelse og Anvendelse. Den maa have et levende Organ, som med afgjørende Myndighed udsiger, hvorledes den skal forstaaes; gjør man nu Domstolene til dette Organ, saa sætter man dem visselig over den lovgivende Magt.

Det er endvidere blevet sagt, at Domstolene dog maatte være beføiede til at afgjøre, om en Lov er givet i behørig

---

*) Grundlovens § 77.

Form. Jeg skal ikke modsige denne Sætning, skjøndt det vistnok vilde være overflødigt og ikke uden Betænkelighed derom at udtale noget i Grundloven. Men det er ikke til saadanne vistnok yderst sjeldne Tilfælde, §en indskrænker sig; den gaaer upaatvivlelig ud paa de Love, hvis Indhold maatte antages at være i Strid med en eller anden Grundlovsbestemmelse. Ligesaa lidet har den særdeles Hensyn til provisoriske Love. Men heller ikke disses Gyldighed kan, efter mit Begreb, underkastes Domstolenes Skjøn. Det er den lovgivende Magt, som i sin Tid har at stadfæste eller tilintetgjøre, hvad Regjeringen paa en Tid, da den ikke var samlet, har i et paatrængende Tilfælde udtalt som det, den forudsatte at maatte være den lovgivende Magts Villie. Den har indladt sig i en negotiorum gestio paa den lovgivende Magts Vegne, som alene denne Magt kan ratihabere eller forkaste. Dersom man, under Forevending af, at den stred mod Grundloven, kunde nægte den Lydighed, saa vilde en saadan Lov, der, efter sin Natur, i Almindelighed kræver en kraftig Overholdelse, kunne blive ganske unyttig. Ordentligviis vilde den, som nægtede den Lydighed, end ikke staae Fare for at blive draget til Ansvar; thi er man berettiget til at sætte Lovens Gyldighed under Domstolenes Paakjendelse, saa kan det ikke fortænkes den, som en saadan Lov var til Besvær, at han benytter sin lovlige Ret. Kun hvor Vægringen, efter Sagens Beskaffenhed, fandtes aldeles ubefoiet, kunde der være Tale om Ansvar.

Hvis en § som den omhandlede, mod alle de, efter mine Tanker, uigjendrivelige Indvendinger, der frembyde sig, og som ikke blot bleve udviklede af mig, men og med stor Skarphed af en Mand, der havde en ganske anden Indflydelse i Rigsforsamlingen, dog maaskee vinder Bifald, saa vil det være et smukt Tegn paa den udbredte Tillid, vore Domstole nyde. Jeg skal vistnok være den sidste, der vilde svække denne Tillid, men saalænge ikke Fornuften i egen Person indtager Dommersæderne, vilde dog den sande og absolute Retfærdigheds Herredømme ikke blive sikkret derved, at Borgerne bleve berettigede til, mod den lovgivende Magts Beslutninger at indskyde sig under Domstolene. Det er

iøvrigt sagt, at, hvis det skulde findes, at Domstolene misbrugte denne Magt, saa aabnede § 80*) Adgang til paa grundlovmæssig Maade at vise denne tilbage inden de Skranker, der ei bør overskrides. Allsaa vil man lade Grundloven sætte Domstolene til Beskyttere for Borgernes Ret mod selve den lovgivende Magt, men beholder det i Baggrunden, at denne Magt atter kan tage denne Beskyttelse tilbage, hvis den finder, at ikke den selv men Domstolene have havt Uret, eller, hvilket vel i Grunden er det samme, naar de gjøre Brug af den Magt, man vil have samme indrømmet. Det er mig iøvrigt ikke klart, om Tanken er den, at man, naar slige Sammenstød maatte møde, kunde, ved en almindelig Grundlovsbestemmelse, tage den Magt tilbage fra Domstolene, som nu foreslaaes dem givet, eller kun, at man i de enkelte Tilfælde, ved en Omændring i den Grundlovsbestemmelse, der var forklaret anderledes af den dømmende Magt end af den lovgivende, kunde gjøre dennes Mening gjældende. Baade den ene og den anden Udvei vilde udentvivl gjøre et synderligt Indtryk paa Folkets Retsbevidsthed, og det vilde nok ikke være saa ganske sikkert, at den tilsigtede nye Grundlovsbestemmelse vilde kunne sættes igjennem. Den førstnævnte Udvei vilde iøvrigt være den, hvorved den stærkeste Modstand vilde møde. Men hvis den gik igjennem, saa vilde man og een Gang for alle komme af med en saa unaturlig al Statsorden undergravende Lov. Ad den anden Vei vilde man derimod kunne blive nødt til idelig og idelig at maatte søge Grundloven forandret, for at overvinde den Magt, man havde givet Domstolene, og dog vilde man ofte ikke komme til Maalet. Foruden at Enhver, der allerede ved en endelig Dom, der underkjendte Loven, havde faaet et Retstilfælde afgjort til sin Fordeel, maatte beholde den ham tilkjendte Ret, er der endnu en anden Aarsag, hvorfor en Grundlovsforandring ofte ikke vilde være tilstrækkelig til at sætte den af den dømmende Magt underkjendte Lov i ny Kraft, eller sætte den lovgivende Magt istand til, at give gyldige Love i samme Retning. Den Meningsforskjel, der

*) Grundlovens § 100.

havde gjort sig gjældende mellem den lovgivende og den dømmende Myndighed, vilde nemlig ikke altid, maaskee sjeldnest, lade sig saaledes udtrykke ved en almindelig Sætning, at der, naar Grundlovsreglen med Hensyn dertil var forandret, ikke længere vilde blive Stof til en saadan Meningsforskjel. Den kan bestaae i en forskjellig Opfatning af de Forhold, hvorpaa Reglen anvendes, og derfor ikke lade sig forebygge ved det nye Udtryk, man giver Reglen. Den oftnævnte § 68 frembyder allerede et rigt Stof for Muligheder af dette Slags. Hvilke Følger en saadan Domstolenes Stilling til de øvrige Magter efterhaanden kunde faae paa deres Besættelse, skal jeg ikke udvikle.

I ovennævnte Skrift S. 498—500 har jeg, i Anledning af senere Forhandlinger over samme Gjenstand, tilføiet følgende Bemærkninger:

„Hvad de ovenmeldte uklare og ubestemte Almeensætninger angaaer, da ere de dog ved den Afstemning, der foregik i det 122de offentlige Møde, blevne mindre forstyrrende for den hele Retsorden, end de vilde være blevne, hvis det oven S. 453—461 omhandlede Forslag af Udvalget var blevet antaget. Der fremkom ellers ved dette Møde mærkværdige Yttringer, som jeg, i Følge Forretningsordenen, ikke der var beføiet til at modsige, men som jeg nu korteligen skal omhandle. Det blev navnlig af Mænd, for hvis Indsigter jeg ellers bærer al Agtelse*), paastaaet, at Domstolene, om end ikke Udvalgets Forslag gik igjennem, dog allerede deels i den dømmende Magts Selvstændighed, der paa en kraftig Maade skal være hjemlet ved Grundlovsudkastets § 3, deels i Udkastet § 80 skulde have Hjemmel til at forkaste den Lov, hvorved den tilkommende lovgivende Magt maatte støde an mod nogen af de den i syvende Afsnit foreskrevne Regler. Dette var mig rigtignok i høieste Grad paafaldende. Den dømmende Magts Selvstændighed kan dog vel aldrig strække sig videre, end til at den, uafhængig af enhver fremmed Indvirkning, skal haandhæve Lov og Ret; og selv den, efter mine

*) Lands-Overrets Assessor W. Ussing i Viborg (Tidenden Sp. 3377) og nuværende Minister Hall (Sp. 3381).

Tanker synderlige, men af Forsamlingen vedtagne Bestemmelse, der er omhandlet oven S. 353—354*), synes at tale mod en Myndighed, der skulde kunne gaae ud over Loven. Vel vil man sige, at Grundloven ogsaa er en Lov, og en Lov over alle andre Love. Men man vender dog det naturlige og for den borgerlige Orden aldeles nødvendige Forhold om, naar man, istedetfor at betragte den lovgivende Magt som Grundlovens Organ, og Domstolene igjen som de af hiin Magt givne Loves Organ, tillægger dem Myndighed til at dømme ogsaa over Loven. Hvorledes § 80 i Grundlovsudkastet**) kan indeholde nogen Hjemmel for dette unaturlige Forhold, er mig uforklarligt; den indeholder vistnok den Erkjendelse, at, hvad der og uden denne Erkjendelse vilde være en afgjort Sandhed, den lovgivende Magt ei er bemyndiget til at forandre Grundloven, uden gjennem de for saadan Forandring særlig foreskrevne Former. Men der er dog, uden ad Revolutionens Vei, ingen anden, der med Myndighed kan forklare Grundloven, end den lovgivende Magt; finder den, at en eller anden § i Udkastets Cap. 7 er i Veien for en Lov, som den dog anseer for retfærdig og almeennyttig, saa er det at den, i den Orden og paa den Maade, som § 80 anviser, maa søge denne Hindring ophævet. Men erkjender den, at §en, rigtig opfattet, ikke indeholder nogen saadan Hindring, saa giver den uden videre Loven, og da maae alle Statens Borgere og alle Domstole lyde og erkjende den. Saaledes, hvis den lovgivende Magt maatte komme til den Erkjendelse, at der ved Hjælp af Cautioner bør tilveiebringes Sikkerhed for, at det den periodiske Presse paaliggende Ansvar kan blive en Sandhed, eller at der bør gives Politiovrigheden Myndighed til at standse oprørske eller andre strafværdige Skrifters Uddeling, inden den Sag, der anlægges mod de Vedkommende, kan blive endelig paakjendt, men den derhos finder, at slige Foranstaltninger stride mod § 72 i Udkastet, saa er den i den vistnok beklagelige Nødvendighed, først at maatte, ad den i § 80 angivne

*) Grundlovens § 77, første Led.

**) Grundlovens § 100.

Vei, søge hiin § forandret (see oven S. 411—412). Men hvis den ingen Tvivl finder om dens grundlovmæssige Berettigelse til at give en Lov af dette Indhold, og udfører denne sin Overbeviisning, saa maa saavel enhver Borger som enhver Domstol bøie sig derfor. Den forrige Krigsminister, som vistnok har større Fortjeneste end jeg af at faae denne § til at falde, vovede vel ikke bestemt at modsige de dygtige Jurister, som forsikkrede, at Domstolene, endog uden Hjemmel i en saadan Grundlovsbestemmelse, vilde tilegne sig den omspurgte Myndighed. Men han udtalte sig dog meget skarpt og rigtigt over de Farer, hvorfor Staten da vilde være udsat ved alle de mange Grundlovsbestemmelser, „som kunne tydes paa 10, 20, 30 forskjellige Maader", og yttrede derhos, at naar man er paa en daarlig Vei, skal man heller end at gaae til den yderste Conseqvents, blive staaende, hvor det er muligt at rette det hele man har gjort*). Der kan Ingen mere end jeg være overbeviist om det Ønskelige i, at man var blevet fri for hine Grundlovsbestemmelser. Men efter at Udvalgets § 81 blev forkastet, troer jeg dog, at man kan være uden Bekymring for den Fare, hvorom her nærmest var Tale. Jeg tør endog antage, at, selv hvis hine Retskyndige skulde komme i det Tilfælde, som Dommere at blive paakaldte til at underkjende en af Kongen og Rigsdagen given Lov, saa vilde de, inden de kom til Gjerningen, have vundet den Overbeviisning, at sligt laae udenfor deres Myndigheds Grændser. Men med fuld Vished tør jeg paastaae, at saalænge Høiesteret endnu er besat med Mænd af „den gamle Skole", vilde det være aldeles forgjæves, om det skulde falde Nogen ind at gjøre et Forsøg i en saadan Retning".

E.

I det nylig meddeelte Bilag er der idelig hentydet til Grundlovs-Udkastets § 68, der med betydelig Omændring gik over i selve Grundloven som § 87, til hvilken § de, der tale

*) Rigsdags-Tid. Sp. 3379—3386.

Ordet for en Tvangslov om Fæstegodsets Forvandling til Selveiendom, vedbleve at støtte sig, saa ubeqvem den endog ved hiin Omændring blev for denne Bestemmelse, og end yderligere er blevet det ved den nye Vending, som man paa den sidste Rigsdag har givet denne gamle Sag. I nærværende Skrift har jeg, som jeg haaber, tilfulde oplyst Uholdbarheden i alle de Mellemled, gjennem hvilke man søger Berettigelsen for en saadan Tvangslov, i Grundlovens § 87, og jeg er derhos for en Deel gaaet ind paa den Udvikling af Sens Indhold og Betydning, hvorved det endvidere bliver klart, at den paa ingen Maade kan tjene til Hjemmel for den Lov, som man støtter dertil (see oven S. 15). Med Hensyn til Sagens Vigtighed og den Haardnakkethed, hvormed man vedbliver at trænge paa en saadan Lov, turde det imidlertid være hensigtsmæssigt her at aftrykke de Bemærkninger, som det ovennævnte Skrift indeholder om Grundlovsudkastets § 68 og sammes mærkelige Historie, og hertil skal jeg knytte nogle enkelte Bemærkninger med Hensyn til Sagens nærværende Standpunkt.

I ovenmeldte Skrift S. 396—400 har jeg over den titnævnte § i Grundlovs-Udkastet yttret mig saaledes: „§ 68*) synes at være skrevet til Eiendomsrettens Betryggelse, men turde dog være udsat for Misbrug til Skade for Eiendomssikkerheden. Adskillige andre Grundlove have en lignende Sætning, men med flere vigtige Forskjeller. Saaledes er der for det meste kun Tale om Eiendomsrettens Afstaaelse til Statens eget Brug**), medens nærværende § fører Tanken hen paa saadanne Forandringer i Eiendommens Fordeling mellem Borgerne indbyrdes, hvorved

*) „Ingen kan tilpligtes at afstaae sin Eiendom, uden hvor Almeenvellet kræver det. Det kan kun skee ifølge Lov og mod tilsvarende Erstatning.

**) Som et Exempel herpaa vedføies i dette Aftryk Norges Grundlov § 105, saaledes lydende: „Fordrer Statens Tarv, at Nogen maa afgive sin rørlige eller urørlige Eiendom til offentlig Brug, saa bør han have fuld Erstatning af Statskassen".

det maatte antages, at det almene Vel befordres, et Begreb, saa vaklende og ubestemt, at alle Slags Partionsker deri kunne finde et Støttepunkt. Vistnok vilde fornævnte §, naar de Ord: „hvor Almeenvellet kræver det" ombyttedes med andre, der kun betegnede Afstaaelse af den Eiendom, der behøvedes til offentligt Brug (cfr. Placat 31te Juli 1801), blive for indskrænket, og kunde saaledes blive til Hinder for en virkelig velbegrundet Indgriben fra den lovgivende Magts Side. Der ere Tilfælde, hvori Statsmagten ogsaa rettelig kan paalægge Borgerne at afgive deres Eiendomme eller, hvilket er det samme, Rettigheder, der staae i Forbindelse med deres Eiendomsret, til Andre, mod et fuldstændigt Vederlag; jeg skal blot nævne det tvungne Mageskifte, som Jordfælledsskabets Ophævelse medførte, Tiendeafløsningen og de Eiendoms-Afstaaelser og Adgang til Rettigheders Erhvervelse paa en andens Grund, der hjemles ved Anordningen af 29de Juli 1846 samt den i Forbindelse dermed staaende Placat af 6te Juni 1848. Det vilde vistnok være aldeles forkeert, at give en Grundlovsbestemmelse, hvorved der betoges Statsmagten Ret til at gjøre Bestemmelser af et saadant Slags, hvis der i Fremtiden skulde vise sig Forhold, som indeholdt en ligesaa god Berettigelse dertil som den, hvormed Lovgivningen i sin Tid greb ind i de deri behandlede Forhold, og den anførte Anordning af 1846 viser selv hen til slige fremtidige Bestemmelser. Men det er og langt fra min Mening, at bemeldte § skulde optages med ovenmeldte Indskrænkning, hvorimod jeg holder for, at den meget vel aldeles kan undværes i Grundloven. Ligesom Statens Ret til Afstaaelse af de Eiendomme, der behøves til offentlige Foranstaltningers Fremme, allerede er tilstrækkelig begrundet ved de gjældende Love, saaledes vilde det, hvis man endelig vil have noget derom ind i Grundloven, heller ikke være vanskeligt at udtale denne Ret paa en saadan Maade, at den ikke traadte i Veien for Statens øvrige berettigede Raadighed over Borgernes Eiendele, uden at dog Bestemmelsen fik det Truende for Eiendomsretten, som findes i Grundlovsudkastet § 68. Iøvrigt behøver denne Raadighed,

der paa mangfoldige Maader yttrer sig i Lovgivningen*), ligesaalidet en udtrykkelig Erkjendelse i Grundloven som den Ret, der tilkommer Staten til at raade over Borgernes Handlinger. Det bemærkes endnu, at, naar fremmede Grundlove omhandle Statens Ret til at fordre Afstaaelse af de til dens Brug fornødne Eiendomme, saa skeer det og gjerne i Form af en Undtagelse i en ellers erkjendt Urokkelighed af Eiendomsretten, hvorimod §en har Skikkelse af, at det er noget Særegent, man indrømmer Eiendomsretten, og dette giver et ganske andet Indtryk. Men det, hvorfor bemeldte § især har voldt Ængstelse, er, at den synes at skulle tjene til Støtte for de aldeles uretfærdige Fordringer paa en tvungen Afstaaelse af Fæstegodset, der har fundet en betænkelig Udbredelse hos Mange. Det er under de Forhandlinger, som angaaende denne Gjenstand have fundet Sted i de Roeskilde Stænder, paa det klareste beviist, ei alene at disse Fordringer ere blottede for al Retsgrund, men og at den Lovgivning, der gav efter for samme, vilde være til stor Skade netop for den Deel af Borgersamfundet, til hvis Fordeel den skulde sigte. Men skjøndt saaledes §en ved en rigtig Overveielse af Forholdene ikke kunde føre til noget for Eiendomsretten farligt Foretagende i den Retning, saa er det dog høiligen at befrygte, at den idetmindste vil blive brugt til at styrke Forsøg paa Eiendomsrettens Krænkelse. Man har saameget mere troet at have Grund til denne Ængstelse, som det synderlige Udtryk: „tilsvarende Erstatning", navnlig i Sammenligning med de nu gjældende Love om Eiendommes Afstaaelse til Statens Fornødenhed, synes at vise, at Maalestokken skulde søges, ikke saameget i Eierens Tab ved at maatte afstaae sin Eiendom, som i det, der kunde findes at passe i det hele System, hvorved denne Omvæltning i Eiendomsforholdene skulle sættes igjennem. Dette har vel Udvalget søgt at afhjælpe ved at foreslaae Udtrykket „fuldstændig" sat istedetfor „tilsvarende". Jeg formoder og, at dette Ændringsforslag vil vinde Bifald, og

*) Man kan herved eftersee min Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed, 3die Bind S. 514—527.

den Indsigelse, der mødte mod Samme, indeholder endog et yderligere Beviis for dets Nødvendighed. Men dermed bortfalder ingenlunde al Fare for en fordærvelig Benyttelse af §en. Der tales stundom, som om det var ganske i sin Orden at tage en Mands Eiendom fra ham, naar man kun giver ham hvad der kaldes fuld Erstatning. Men der behøves dog kun lidet Bekjendtskab med Livets Forhold for at indsee, hvormeget man er udsat for en uretfærdig Forringelse i sin Tilstand, naar man tvinges til at afstaae det, der er Ens lovlige Eiendom, og i Stedet derfor modtage noget Andet, som tredie Mand agter at være lige med dette. Naar der er tilføiet En Vold og Uret, bliver rigtignok den Erstatning, som derfor tilkommer ham, hvis den ei anderledes kan oplyses, at bestemme ved saakaldte uvillige og kyndige Mænds Skjøn, men det er kun, fordi Retfærdigheden intet andet Middel kjender, at den Forurettede maa finde sig heri. Hele Verden veed, at det er meget uvist, om han virkelig bliver skadesløs, skjøndt det altid bør være en Regel for Skjønsmændene i Tvivlstilfælde, at vælge den for den Uretlidende fordeelagtigste Afgjørelse. Hvor et bestemt Jordstykke behøves til et Veianlæg eller andet offentligt Brug, da er det en i Samfundsforholdene grundet Nødvendighed, at han maa afgive det, og der er da heller ingen anden Udvei, end at Værdien af dette Jordstykke saavelsom den Skade Eieren iøvrigt derved maatte have lidt, bestemmes ved Vurderinger, som i slige Tilfælde ogsaa gjerne blive ret rundelige. Men at gjøre en Regel af det, der i slige enkelte Tilfælde er en ved Nødvendighed paabudet Undtagelse, er at tilintetgjøre al Eiendomsret. Ogsaa er det indlysende, at det netop i de ovenpaapegede Tilfælde vilde, for at Hensigten skulde kunne opnaaes, være nødvendigt at sætte Erstatningen lavt; hvilket og synes at være betegnet ved §ens Udtryk.

Efter alt det Anførte er det høiligen at ønske, at Grundlovsudkastets § 68 aldeles udgaaer. Herved vilde vel og den Tilsikkring bortfalde, som, efter Udvalgets Forslag, skulde gives Eiendomsretten ved de Ord, der skulde sættes i Spidsen: „Eiendomsretten er ukrænkelig“. Men ved Siden af §ens øv-

rige Indhold, vil man nok ikke finde nogen synderlig Betryggelse ved denne Talemaade, og det forekommer mig heller ikke passende, at en ny Statsforfatning, der ei er gaaet frem af nogen, den ældre Retstilstand kuldkastende Omvæltning, udtaler det som noget særegent, at den ikke skal krænke de Rettigheder, som den er bestemt til at beskjærme. Naar denne Sætning er bleven fremsat i de flere Forfatningslove, som Frankrig efterhaanden har faaet, saa er det skeet med særdeles Hensyn til, at sikkre Eiendomsrettten over de i Revolutionstiden confiskerede og bortsolgte Godser mod de Angreb, som de foregaaende Eiere eller disses Efterkommere kunde være tilsinds at gjøre paa de Adkomster, der vistnok oprindelig hvilede paa Vold og Uret. Forsaavidt det i øvrigt hedder i §en, at en tvungen Eiendoms-Afstaaelse kun kan skee ifølge Lov, kan det dog ikke derved være Meningen, at der ved Anvendelsen af de allerede gjældende Anordninger, der hjemle Eiendoms-Afstaaelse til offentligt Brug, skulde hvergang behøves en særlig, i Overeensstemmelse med den nye Forfatning given Lov; hvilket vilde være en aldeles overflødig Vidtløftighed. Der sigtes uden Tvivl kun til de Tilfælde, der, om end bemeldte Anordningers Grundsætning derpaa er anvendelig, dog ikke saa ligefrem indbefattes under deres Bud, at der jo derom kan være Tvivl, saaledes som det forholdt sig med Hensyn til de Afstaaelser, der bleve Gjenstande for Forordningen af 5te Marts og Placat af 3die April 1845. Disse Anordninger vidne iøvrigt om den Varsomhed, hvormed den forrige Regjering benyttede hiin Grundsætning, hvorimod den provisoriske Forordning af 5te Mai 1848 indeholder et mærkeligt, og hidtil vel det eneste, Exempel paa det Modsatte af denne Varsomhed".

Ligesom den store Betydning i Omændringen af „tilsvarende" til „fuldstændig" allerede indlyser af sig selv, saaledes viser den Deel af min Provelse, der er meddeelt i Bilag D., at den deri omhandlede Strid om en af Rigsforsamlingen foreslaaet ny §, der omsider bortfaldt, om ikke ganske saa dog fortrinsviis hidrørte fra de forskjellige Stemninger med Hensyn til den Fæsteafløsning, hvorfor et Parti allerede da i flere Aar havde arbei-

det, og den Indflydelse, som den Afstemning, der havde fundet Sted angaaende Udkastets § 68, antoges at ville faae paa Udsigterne for denne Sag. Man begriber det Udtryk i Udkastet, der smigrede denne Udsigt, naar det erindres af een af de Ministre, hvorfra Udkastet gik ud, og som uden Tvivl derpaa havde havt en særdeles Indflydelse, i flere Aar havde staaet i Spidsen for Bevægelsen om en tvungen Fæsteafløsning, og da var den stærkeste, ligesom han og stedse er vedblevet at være en ærlig Støtte for Samme, og at der vare andre Ministre, der, om end denne Sag i sig selv just ikke laae dem paa Hjerte, dog, som Officerer ved „Generalstaben i de Liberales Leir" havde erfaret hvilke gode „Drivere" de havde havt og fremdeles kunde vente at have i det talrige og veldisciplinerede Parti, der, gjennem de Bondestanden smigrende Udsigter, var vundet for det, der udgjorde den liberale Leirs Livsopgave*). Der vare vel og Andre af hine Ministre, der paa ingen Maade kunde ville fremme den Krænkelse af Eiendomsretten, hvorfor hiin § i Udkastet syntes at skulle berede Veien. Men disse havde maaskee ikke tilfulde mærket, hvad der kunde lægges i Samme, saaledes som den var blevet affattet. Det er troligt, at de Ministre, der toge størst Deel i at drive paa Grundloven, indbyrdes have forenet sig om hiin Affattelse, og at der siden i det samlede Stats-

*) Den nuværende Conseils-Præsident, den TidIndenrigsminister, har den 7de Mai 1849 i Rigsforsamlingen givet et meget levende Billede af hiint Parties Magt (Tid. S. 3149—3150). De Farver, som han der brugte, vare maaskee noget stærke, men det er dog vist, at Partiet efter at den i Anhanget A. omhandlede Foranstaltnings Ophævelse igjen havde givet det frit Raaderum, havde samlet betydelige Kræfter. Med Hensyn til de Udtalelser, hvori Ministeren ved samme Leilighed erkjendte Brøst i vore Landbolove, der kunde give hiint Parties Fordringer en vis Berettigelse, har jeg i min Prøvelse S. 480 Note gjort nogle Modbemærkninger, hvilke jeg, saa korte og tilbageholdne de end vare, maatte finde fuldkomment tilstrækkelige. Det var mig ellers den Tid ikke bekjendt, at Ministeren, allerede under 28de Marts næstforhen, havde meddeelt den da nedsatte Landbocommission en Betænkning, hvori hans Imødekommen imod Partiet, som allerede saavel hiint Foredrag, som selve bemeldte Commissions Nedsættelse med flere Omstændigheder temmelig tydelig antydede, traadte frem paa en endnu mere bestemt og betænkelig Maade.

raad ikke har fundet nogen ret indgaaende Forklaring Sted om de Hensyn, som havde ført til denne Affattelse. Det er allerede oven S. 63—65 samt S. XXXV—XXXVI oplyst, hvorledes man under Striden om den nylig berørte, i Rigsforsamlingen foreslaaede nye §, fra begge Sider var sig bevidst, at den fornemmelig vilde være af Betydenhed som et Middel til at svække Virkningen af den i § 68 besluttede Forandring, men at man tog sig iagt for at lade dette træde saa umiddelbart frem, at en Kamp om Fæsteafløsningen blev indblandet i Grundlovssagen. Under selve Forhandlingerne angaaende § 68 seer man ligeledes begge Parter gaae paa Gløder, for at undgaae en saadan Kamp. Saaledes udtaler B. Christensen, een af de Mænd, der tidligst, ivrigst og stadigst havde ført Ordet for Fæstebondens Berettigelse til ved Lov at forhjælpes til Eiendomsret over sin Fæstegaard, at han var ængstelig for, at man i sin Tid vilde lægge mere ind i den af Udvalget foreslaaede Omændring af Udtrykket „tilsvarende", end Mange i Salen vel forestillede sig, men uden derom nærmere at forklare sig. Og i Anledning af et andet Ændringsforslag, der gik ud paa, at hele §en skulde indskrænkes til det Tilfælde, at Enkeltmands Eiendom krævedes til offentlig Brug (hvilket Ændringsforslag blev forkastet med stor Stemmefleerhed), anførte han, til Beviis for, hvor skadelig denne Indskrænkning kunde blive for vor hele borgerlige og materielle Udvikling, at den kunde være til Hinder for en Lov, der hjemlede Vandledninger over tredie Mands Grund til Bedste for Agerbruget*). Dette Exempel var i sig selv ganske træffende (see oven S. XLV). Men man kan ikke tvivle om, at det laae denne Mand nærmere paa Sinde, at det omhandlede Ændringsforslag vilde være til Hinder for det, der var hans Hovedtanke; dette kom imidlertid heller ikke ved denne Leilighed over hans Læber.

Det er oven antydet, hvorledes det uklare Udtryk „tilsvarende Erstatning", i Særdeleshed naar det sammenlignedes med de Udtryk, hvoraf ældre Anordninger havde betjent sig, naar de fordrede Grundafstaaelser til offentlig Brug, maatte opvække Ængstelse og Betænkeligheder hos Alle, der ønskede at vedligeholde den Eiendomsrettens Uantastelighed, hvorpaa Borgerne hidtil havde kunnet stole. Man skulde formode, at al Frygt paa den ene og alt Haab paa den anden Side om Paragraphens Benyttelse til at fremtvinge Fæstegodsets Forvandling til Selveiendom maatte forsvinde ved den af Forsamlingen bifaldte Omændring af hiint Udtryk. Men saameget dette Udfald end i Begyndelsen forstemte dem, der stode paa sidstnevnte Side, saa bragte det dem dog ikke til at vige tilbage, og vi have seet, hvor-

*) See Tidenden Sp. 3197—3198.

ledes de allerede meget tidlig havde faaet Anledning til at vente Understøttelse af Indenrigsministeren. Men i sig selv er det dog høist synderligt, hvorledes man har kunnet troe sig istand til at bortforklare det kraftige og bestemte Udtryk, som i Følge Rigsforsamlingens Afstemning og det i den kjendelige Hensigt at bortfjærne de Betænkeligheder, som Udkastet havde fremkaldt, blev sat istedet for det, der syntes at huse en for Eiendomssikkerheden farlig Tanke. Især synes det at være et fortvivlet Forsøg nu i bemeldte Paragraph at søge Medhold for en Lov, som den, sidste Rigsdag har søgt at foranledige. De forhen fremkomne Forslag have dog i det mindste havt et Skin af at indrømme Eieren Vederlag for den Værdi, som Fæstegaarden med den Indskrænkning, der fulgte af den Fæsteren og dennes eventuelle Enke tilkommende Brugsret, havde i det Øieblik, hvori Afstaaelsen skulde finde Sted. Der var endog en tilsyneladende Grundighed i Maaden, hvorpaa man beregnede det Afslag, denne Brugsret skulde medføre i Eiendommens Værdi. Men i den paa sidste Rigsdag udtænkte Plan er der ikke Tale om Noget, som Fæsteren skal give, eller Eieren faae, for det, denne skal afgive. Den gaaer ud paa en Tid, hvori Fæsterens Brugsret er aldeles ophørt, og der saaledes ingen Ting er, som Eieren kunde faae i Gjengjæld fra Fæsterens Side, men Eieren derimod har en aldeles utvivlsom Ret til at sælge Gaarden til den Høistbydende. Denne Ret er det, der skulde forvandles til en Pligt, og derhos underkastes Indskrænkninger, der, efter Omstændighederne, kunde være Eieren til stort Afbræk, og da skulde han oven i Kjøbet udrede en betydelig Deel af det, han kunde faae i Kjøbesum for Gaarden, til den afdøde Fæsters Slægt, eller til hvem der ellers maatte indbefattes under Betegnelsen af Fæsterens Efterladte. Man har vel søgt at tilveiebringe et Slags Vederlag, der fra det Offentliges Side skulde gives for det, Eieren saaledes skal udrede til Personer, der aldeles ingen Adkomst havde dertil, og som i mange Tilfælde allerede have havt høist betydelige Fordele af den nu fuldstændig udtømte Brugsret. Men det er et reent Blændværk med de Fordele, hvori dette Vederlag skulde bestaae.

Det er saaledes klart, at den Ret til fuldkommen Erstatning, som Grundlovens § 87 hjemler den, der ifølge Samme, skal afstaae sin Eiendom, aldeles ikke tilsteder den Lov, som Rigsdagen har sat i Bevægelse. Men ikke mindre klart er det, at den i bemeldte Grundlovsparagraph fastsatte Betingelse, at Almeenvellet fordrer en saadan tvungen Afstaaelse, paa ingen Maade vilde være tilstede. Der har været saare liden Hold i alt, hvad der forhen har været sagt for at fremstille Selveiendoms ubetingede Indførelse som en Fordring af Almeenvellet. For ikke at tale om de mange Vilkaarligheder og

Overseelser af foreliggende Forhold, der laae til Grund for den Mening, at Selveiendom var et ubetinget Gode, vilde det være et stort Spring i Slutningen, naar man deraf, at Selveiendom er den gavnligste Tingenes Orden, vilde slutte, at Almeenvellet befordres ved, at den fremtvinges ved Lov. Man overseer blandt meget Andet, at en almindelig Bevidsthed om Eiendomsrettens Sikkerhed er en væsentligere Bestanddeel af Almeenvellet end de Fordele, som kunne opnaaes ved, at en Deel Landeiendomme gaae over til Selveiendom, forend det efter Tingenes naturlige Gang kunde ventes at ville skee. Men om man end vil tilsidesætte denne Betragtning, og lade de temmelig løst fremstillede statsoekonomiske Grunde for Selveiendoms Fortrin gjelde, som hidtil ere blevne benyttede til Bedste for den tvungne Fæsteafløsning, saa er det dog aabenbart, at de aldeles ikke ere anvendelige paa den Lov, som Rigsdagen nu vil have sat istedetfor de forrige Forslag. Det er nu ikke fra Selveiendoms Fortrinlighed, Rigsdagen gaaer ud; den vil tvertimod, at der ved en Lov skal raades Bod paa det Afbræk, som enkelte Bondefamilier kunne lide i deres Udsigter derved, at Selveiendom, som Følge af hvad der forhen er skeet til dens Fremme, gaaer altfor rask frem. Det er og kun enkelte Lemmer af de Familier, hvori en Fæstegaard for Tiden befinder sig, der skulle have Fordele af det Offer, der vilkaarlig skal paalægges Godseierne, og det uden at der er nogen gjennemgribende Billighed der taler for dem, ja uden at man seer sig i Stand til at betegne dem. Om Loven iøvrigt mere vil befordre end standse Overgangen til Selveiendom er uvist. Den maatte have til naturlig Følge, at Fæsterne bleve mindre begjærlige efter at kjøbe deres Bondegaarde, men paa den anden Side kunde den synes at maatte forøge Godseiernes Tilbøielighed til at sælge. Men, ligesom der vist ikke i det Hele fra den Side mangler paa denne Betingelse for, at en Handel kan komme istand, saaledes er det en aabenbar Uretfærdighed, om man nu ved en aldeles vilkaarlig Lov forøgede den allerede meget store Adgang, som Fæsterne have til at faae deres Fæstegaarde tilkjøbs langt under deres Værdi.

Den fornyede Bevægelse, hvori den sidst forsamlede Rigsdag har bragt den, som det syntes, næsten hensovede Paastand om tvungen Afstaaelse af Fæstegodset, har udbredt en kjendelig Uro ikke blot hos dem, hvis Eiendom og Velfærd umiddelbar derved vilde angribes, men og hos mange andre Statens Borgere. Disse have nemlig derved faaet en ny Anledning til at henvende deres Tanker paa de sørgelige Følger, som det maatte have for Folkets hele Retstilstand, dersom det kunde komme dertil, at den lovgivende Magt, paa saa løse og intetsigende Grunde som de, man ved denne Leilighed søger at gjøre gjeldende, tillader sig at berøve Borgerne deres utvivlsomme Rettigheder. Jeg deler vel ikke ganske denne Uro. Jeg kan ikke forestille mig, at en saa uretfærdig og fra enhver Side ilde begrundet Lov som den, der nu er forelagt den Kongelige Regjering til Overveielse, kan gaae igjennem. Dersom jeg ikke feiler, saa ere der i selve Rigsdagen end ikke Mange, som i Sandhed ønske en saadan Lov. Derinnod ere der vist Adskillige, hvis Fordeel eller hvis politiske Virksomhed vilde lide et for stort Afbræk, saafremt hiin Tanke uddøde. Større er dog upaatvivlelig Antallet af dem, der kun ere gaaede med, fordi de ikke have havt Mod og Kraft nok til at tilbagevise et herskesygt Parties Paatrængenhed, om hvis Magt de gjøre sig et høit Begreb. Men ogsaa turde der være Adskillige, der netop i det Skridt, hvori de have ladet sig bevæge til at tage Deel, have seet det efter Omstændighederne tjenligste Middel til omsider at gjøre Ende paa en Bevægelse, der paa mange Maader har været brugt til at forvirre vor Retstilstand. Flere høitagtede Mænd, der have

understøttet dette Skridt, have forhen viist sig som bestemte Modstandere af en tvungen Fæsteafløsning*). Vel kan jeg nu ikke ganske sætte mig ind i den Tankegang, der har bragt dem til ikke desto mindre at erklære sig for det nu gjorte Forslag; men jeg kan dog ingenlunde antage, at de vare gaaede over til den Mening, som de forhen have bekjæmpet. Og skjøndt jeg, som alt bemærket, ikke kan gjøre mig det ret klart, hvorledes de have tænkt sig, at Sagen dog ad denne Vei kunde komme til en ønskelig Ende, saa er det dog min Overbeviisning, at dette kan skee, men under en Forudsætning, hvorfra de ikke synes at være gaaede ud. Saafremt nemlig den Regjering, som man nu har sat i den Nødvendighed at tilkjendegive sin Mening og Villie med Hensyn til dette Anliggende, vil træde frem med den bestemte Erklæring, at den aldrig vil give sit Minde til en slig Uretfærdighed, saa maa man vide Rigsdagen Tak, fordi den har fremskyndet denne beroligende Afgjørelse. Det havde uden Tvivl været endnu heldigere, hvis den selv havde alvorlig afviist den ulykkelige Tanke, der saa længe har drevet sit Spil her i Landet. Men det kan og have sin Nytte, at Regjeringen har faaet Leilighed til at lægge den Kraft, den levende Retsbevidsthed for Dagen, der udfordres til, uagtet det tilsyneladende Medhold, som Sagen har faaet i Rigsdagen, at udtale et eftertrykkeligt „Det skal aldrig skee". Dersom den gjør det, saa vil den derved vinde ganske overordentligt og med den Folket. Da er det Partie knust, der synes at være kommen til det Øverste i sin Stræben efter at sætte sin vilkaarlige Villie i Stedet for Lov og Ret, og hvis hele Haab nu fornemmelig staaer til den Understøttelse, det gjør Regning paa at finde ved Thronen; thi i det Øieblik, Folket erfarer at dette er en Skuffelse, vil det og være forbi, med hvad der maatte findes hos Samme af Sympathie for denne Sag saavelsom for adskilligt andet, der i sin Rod hænger sammen dermed.

Hvis jeg endnu havde Stemme i Regjeringen, vilde jeg ikke betænke mig et Øieblik paa at anvende den i denne Ret-

*) See Landsthingstidenden S. 1015—1016, 1020 ff.

ning, ligesom jeg og er vis paa, at alle mine Colleger vilde have deelt min Mening, og at Kongen vilde have stadfæstet den. Men jeg tør ikke med samme Sikkerhed overlade mig til den Tro, at dette og vil blive deres Beslutning, i hvis Hænder Regjeringen nu er. Mange troe vel endog, at det Modsatte er givet, men dette er dog ikke min Mening; jeg turde endog ansee det for afgjort, at dersom Mange af dem, der med mig erkjende det Uretfærdige og Fordærvelige i det Brud paa Eiendomsretten, som er under Spørgsmaal, ville tage Mod til sig for ved en frimodig Udtalelse af denne Overbeviisning at styrke den Tilbøielighed, som der vistnok ogsaa findes hos Regjeringen, til at gjøre Ende paa de Bestræbelser, der kun altfor længe have udøvet en forstyrrende Virkning paa Folkets sædelige og retlige Tilstand, saa vil et lykkeligt Udfald af denne Sag være sikkert.

En stor Mængde Godsbesiddere og Andre, hvis Eiendomsret til deres Bondergaarde er Gjenstand for Angrebet, have søgt at værge sig ved en tillidsfuld Henvendelse til Kongen om Beskjærmelse mod den Uret, hvormed man truer dem. Men inden de fik Leilighed til at nedlægge deres Forestilling for Thronens Fod, har en Deel af Pressen bemægtiget sig samme for ved haandgribelige Fordreielser og aabenbar vrange Paastande, sammenvævede med ublue Haansudtryk mod de Mænd, der have dristet sig til at forsvare en Ret, som ikke har dens Understøttelse, at forvirre den offentlige Mening og indtage Kongen mod dem. Den har imidlertid kun givet et nyt Vidnesbyrd om sin Uformuenhed til sund Eftertanke, saavel som om sin fuldkomne Mangel paa Agtelse for Ret og Sandhed, og de Hentydninger til de Paagjeldendes personlige Stilling, hvormed den har villet skaffe Indgang for det, der skal være dens Udvikling af Sagen, ere saa fulde af Uforstand, at de røbe en til Vanvittighed grændsende lidenskabelig Forblindelse. Det kunde fra først af ikke falde mig ind at gribe Pennen i denne Anledning. Der er ikke fremkommet et Ord til Fordeel for hiin Lov, hvorom ikke Enhver, der har sat sig nogenlunde ind i de omhandlede Forhold, øieblikkelig indseer, at det er uden al Betyd-

ning. Jeg har derhos allerede forhen havt det fortrædelige Hverv, udforlig at maatte gjendrive alt det samme, der nu atter er bragt til Torvs, navnlig i Stænderforsamlingerne for 1844. Det var mig imidlertid langt fra ikke da en saa suur Møie, som det nu maa være. Jeg havde da kun mundtligen i fri Tale, som siden gjennem Stændertidenden blev bragt for Almeenheden, at belyse de Forholds sande Beskaffenhed, hvorom vrange Forestillinger søgte at gjøre sig gjeldende; og dette var mig i og for sig en let Sag. Jeg fandt derhos Understøttelse hos flere med disse Forhold fortrolige indsigtsfulde Mænd, der kraftigen toge Deel i Sagen. Selv de, der forhen havde været mere eller mindre indtagne for hine vrange Forestillinger, vare dog, paa nogle Enkelte nær, aabne for Modgrunde, og jeg havde den Tilfredsstillelse, at den Storm, som da blev forsøgt mod Eiendomsretten, fuldkommen blev slaaet tilbage. Men ved Hjælp af Begivenhederne i 1848 reiste hine Forestillinger paany Hovedet, og fandt Understøttelse der, hvor man mindst skulde have ventet det; efterat de Mænd, som i den nye Statsordnings første Tider holdt noget igjen mod Samme, mere og mere havde trukket sig tilbage, og da Pressen mere og mere er blevet et Enemærke for visse Partihensigter, er det, som om alt, hvad der forhen uigjendrivelig var beviist og havde faaet almindelig Anerkjendelse, er gaaet i Glemme. Man kan derfor nu med Dristighed gjentage de forrige Skingrunde (noget væsentligt bedre har man ikke fundet) og venter paa, at de dog ville gjøre nogen Virkning, om ikke just til at sætte det igjennem, hvorom der er Tale, Noget, som det gjennem Pressen herskende Parti neppe engang ønsker, saa dog til at vedligeholde den Spænding, der betager Mange der høre til den sindigste og forstandigste Deel af Befolkningen den Indflydelse, som de burde have. Med al min Ulyst til atter at indlade mig paa slig en fortrædelig og trættende Kamp, hvorved jeg maa forekomme mig selv som den, der tærsker Langhalm, har jeg dog omsider bestemt mig til ogsaa ved denne Leilighed at træde frem. Sagen er paatrængende, og jeg kan ikke mærke andet, end at den Mangel paa Drift og Mod til at arbeide mod Strømmen, der saa længe har viist sig hos mine Landsmænd, endnu

er tilstede. Det turde derfor være saa meget mere Pligt for de Faa, der ingen saadan Frygt kjende, indtil det Yderste at prøve deres Kræfter for at virke mod det Herredømme, som Uretfærdighed stræber at tilegne sig. Hvad der nærmest har givet Anledning til denne Beslutning er dog, at „Fædrelandet" har benyttet et Udsagn af mig imod Indholdet af den ovennævnte til Kongen indgivne Forestilling, naturligviis uden at lade sig mærke med, at det i den Sammenhæng, hvori det forekommer hos mig, aldeles ikke er i Strid med det, der er hiin Forestillings Øiemed, eller at jeg forlængst ganske har udtalt mig aldeles i den Retning, der gaaer igjennem bemeldte Forestilling; jeg vilde dog ugjerne bruges af dette Blad som Allieret. Det koster mig iøvrigt heller ikke nogen sær Uleilighed at belyse denne Sag. Der ligger i hvad jeg forhen derom har udtalt, en fuldstændig Gjendrivelse af ethvert Led i de Fremstillinger, hvorved man nu søger at understøtte den tilsigtede Tvang imod Eierne af Fæstegaarde. Intet vilde heller være uretfærdigere, end om jeg vilde klage over en sophistisk Klogt, der kunde sætte mig i Forlegenhed. Jeg skal ingenlunde gjentage alt, hvad jeg tidligere navnlig under de stænderske Forhandlinger har sagt for at bevise Forkasteligheden af en lovbefalet Fæsteafløsning. Det vilde være mig altfor trættende at gjennemlæse disse Forhandlinger og det er heller ikke nødvendigt. Jeg skal blot udhæve enkelte af de meest slaaende Grunde, hvilke jeg ikke behøver at opsøge i Stændertidenden, da de, baade inden Kampen begyndte, have ligget klart i min Bevidsthed og fremdeles ere blevne der, uden at jeg har fundet noget Spor af et Forsøg paa at gjendrive dem. Imidlertid har jeg dog, da jeg engang er kommet i Aande, ikke kunnet holde mig tilbage fra at gjentage et og andet deraf, og ved Siden deraf noget udførligt at belyse adskilligt i Maaden, hvorpaa det da tilbageslaaede Angreb paa Eiendomsretten senere er fortsat.

Der er vel Intet, som klarere godtgjør Uholdbarheden af den formeentlige Medeiendomsret, som man saa gjerne vil tillægge Fæsteren i den ham til Fæste overladte Gaard, end den ubestridelige Ret, som Bortfæsteren har til, naar den Fæsteren

for Livstid indrømmede Brugsret er ophørt, at sælge Gaarden, til hvem han vil, forudsat naturligviis, at der ikke fra andre Sider til Ex. paa Grund af Pantehæftelser, maatte være Noget, som træder hindrende i Veien. Fæsterens Arvinger have aldeles ingen Hjemmel til at modsætte sig Salget eller forlange nogen Deel af Kjøbesummen. Selv inden Fæsterens Død staaer det Bortfæsteren frit for at bortsælge Gaarden, kun at Fæsterens Brugsrettighed bliver ubeskaaren. Men der vil sjeldent findes anden Kjøber til en bortfæstet Gaard end Fæsteren selv, udenfor det Tilfælde, at den sælges tilligemed en Hovedgaard og som et Tilbehør til Samme, hvorimod det først er ved Fæsteledighed, at Rettigheden faaer nogen ret Anvendelse. Uden at kunne erindre Noget mod hiin Bortfæsterens Ret, mener Rigsdagen imidlertid, at den ved Lov kunde indskrænkes saaledes, at han, naar det blev forlangt af Fæsterens Efterladte, skulde være pligtig at lade den fæsteledige Gaard bortsælge ved offentlig Auction, og at da 1/4 eller 1/3 (efter nærmere Bestemmelse) skulde hjemfalde til disse, dog at dette Beløb ei skulde umiddelbar udbetales til dem, men gaae igjennem Statskassen, naturligviis for at vedkommende Ministerium kunde afgjøre, hvilke af Fæsterens Arvinger der vare de til denne Udtælling Berettigede, og hvorledes det mellem disse skulde deles, Noget hvorpaa Rigsdagen ei har fundet for godt at indlade sig. Den Række af nummererede Sætninger, der, efter Rigsdagen, skulde kunne bruges som Grundlag for den paatænkte Lov (Anhang B Sp. S. 425—426), begynder med to, der skulde have Udseende af Indrømmelser til Godseierne, men som dog ikkun gaae ud paa, at disse i de der berørte Tilfælde og under visse tilføiede Indskrænkninger maa beholde den Ret, som for Tiden utvivlsomt og uden saadan Indskrænkning tilkommer dem. Allerede i hine to Sætninger viser sig en forunderlig Uklarhed og Hulleth ed, der vidner om, hvor lidet man har gjennemtænkt Sagen. Saaledes benævnes den, af hvem Fæstet haves, uden videre Godseier, medens det kan være en Selveier eller Arvefæster, en Beneficiarius, en Stiftelse, der ikke eier noget Gods, hvortil Fæstegaarden hører o.s.v. Da samtlige de følgende Numere slutte sig til hine to første, saa har man for alle hine Tilfælde ingen

Regel, undtagen forsaavidt det maatte være forudsat, at disse aldeles ikke skulle indbefattes under den agrariske Lov, som man vil fremkalde. Men foruden at det i al Fald vist ikke kan være Meningen med Hensyn til de Beneficiarier eller Stiftelser tilhørende Bondergaarde, synes det efter Nr. 4, at den paatænkte Lov ogsaa skulde have Hensyn til Selveiere. Vel er det jevnligt, at jeg i det Følgende blot nævner Godseiere, skjøndt det, jeg har at sige ogsaa gjelder andre Eiere af Bondergaarde; men saa ganske det end er i sin Orden, at jeg saaledes søger at undgaae en besværende Omstændelighed, burde dog de Forslagspunkter, der skulle udgjøre Grundlaget for en Lov, ikke have savnet en Antydning af den Udstrækning, denne skulde have. De foreslaaede Regler ere heller ikke anvendelige enten paa de Tilfælde, hvori Fæstet er forbrudt eller for dem, hvori Brugen af en Bondegaard med behørig Hjemmel er overladt Nogen paa Aaremaal, eller for hans Embeds- eller Betjeningstid og deslige. Det første turde med Hensyn til Selveier- og Arvefæstegaarde, naar de ikke drives af Eierne selv, endog være det sædvanligste Tilfælde (Pl. af 7de Juni 1806), men ogsaa paa Godser er det ikke ukjendt; navnlig er det i enkelte Tilfælde blevet tilladt paa visse Aar at overlade en Gaard, hvorpaa omfattende Grundforbedringer skulde foretages, eller som det ansaaes gavnligt forsøgsviis at anvende til en fra det almindelige Landbrug forskjellig Bestemmelse. Men der er dog intet unaturligere end, at en Forpagter paa Aaremaal skulde ved Forpagtningens Udløb have de Rettigheder, som der er Tale om at skjænke Fæsternes Arvinger; og ligesaa unaturligt vilde det omvendt være, om en Eier, fordi han havde havt en tidbegrændset Tilladelse til at benytte sin Gaard anderledes end paa den sædvanlige lovbestemte Maade, skulde, efter den Tids Udløb, have den fulde Raadighed over Samme, hvilken han ufeilbarlig maatte have mistet, naar han, i Overeensstemmelse med Anordningerne, havde bortfæstet den. Dette samme gjelder og, naar en Bondegaard med behørig Tilladelse, har været overladt en Birkedommer, Skov- eller Godsbetjent, Læge, Apotheker o. s. v., saalænge en Saadan bliver i den Virksomhed, med Hensyn til hvilken den

har været ham overladt. Slige Tilladelser ere vel ikke mange, men have dog fundet Sted. I det af Rigsdagen udarbeidede Grundlag ere imidlertid de Fordele, der skulle tillægges Fæsternes Arvinger, i nogle Tilfælde endog udtrykkelig indrømmede Arvingerne af dem, som en Bondegaard undtagelsesviis har været indrømmet med anden Adkomst, skjøndt dette i disse Tilfælde er ligesaa blottet for al rimelig Grund som i de ovenberørte, navnlig naar en Bondegaard, i Medhold af Forordning af 15de Juni 1792 § 11 (cfr. Placat af 7de Juni 1806) har været bortforpagtet paa 50 Aar*). De Grunde, hvorfor slige Fordele skulde tilstaaes en Fæsters Arvinger, ere vistnok i sig selv heel utilstrækkelige; men at en Tidsforpagter eller hans Arvinger, naar Forpagtningstiden udløber, eller Forpagtningen paa anden Maade ophører, (maaskee endog som Følge af hans Uefterrettelighed) skulde nyde 1/3 eller 1/4 af Gaardens Værdi (der, da slige Gaarde i Almindelighed ere større og anseeligere end de, der behandles efter Anordningernes almindelige Regel, kunde være mange tusinde Rigsdaler) vilde være en overvættes Urimelighed. Et andet Tilfælde, som ligefrem maa stilles ved Siden af det ovennævnte, nemlig at Gaarden er bortforpagtet paa to eller flere Personers Levetid, har Rigsdagen aldeles forbigaaet, uagtet der ingen Anledning er til at behandle samme anderledes end hiint.

Jeg skal dog ikke her opholde mig ved de flere Knuder, som vilde opstaae med Hensyn til de Bondergaarde, der hidtil for en Tid have været undtagne for Bortfæstning. Dette er kun af underordnet Betydning. Vigtigere er det, at selve Hovedbestemmelsen i den paatænkte Lov gaaer ud paa, foruden

---

*) Nr. 2 nævner vel Fæsteledighed, men ligesom hele Sammenhængen og Hensigten ikke tilsteder, at en paa ovennævnte Aaremaal bortforpagtet Bondegaard skulde efter Forpagtningens Ophør hjemfalde til Eierens fulde Raadighed, saaledes er det anførte Udtryk heller ikke uanvendeligt i fornævnte Tilfælde, da Gaarden efter de nugjeldende Love efter Forpagtningens Udløb aldeles maa være at behandle som enhver anden Bondegaard.

anden Indskrænkning i den Ret, der lovlig tilkommer Bortfæsteren, uden al retlig Grund at tage en ikke ubetydelig Deel af den fæsteledige Gaards Salgsværdi fra ham og give den til Andre, som aldeles ingen Adkomst dertil have. Det Vederlag, som man giver sig Mine af at indrømme, for det ham aftvungne Offer, er Intet. Det vilde ikke være den nye Lov, der berettigede ham til at sælge Gaarden paa fordeelagtig Maade; denne Ret tilkommer ham i det forudsatte Tilfælde aldeles ustridig, og han er tillige, om han skulde foretrække det, berettiget til paa flere andre Maader at anvende den, til Exempel at bortfæste eller arvefæste den, til hvem han vil. Og hvis han vil sælge, er han ikke bunden til at gjøre det ved Auction, ligesom det og, efter hvad der paa et andet Sted*) med god Grund er bemærket, kan være af Vigtighed og det ikke blot for ham, men og for det Almindelige, at han, inden han sælger, kan benytte den ham efter ældre og nyere Love tilkommende Ret til at omfordele de til flere ham tilhørende Gaarde liggende Jorder; en Ret, som naturligviis maa bortfalde, naar der tillægges Andre en bestemt Andeel af den Kjøbesum, der kan faaes for den enkelte Gaard.

Der tales vel vidt og bredt om den store Fordeel, som det vilde være for Godseieren, at den Forpligtelse, som i Følge Placat af 7de Juni 1806 ogsaa hviler paa en Selveier, der ei selv vil drive sin Gaard, til ordentligviis at bortfæste den, hvilken Indskrænkning man har fundet for godt at kalde den svagere eller mildere Fæstetvang, skulde om et vist Antal Aar ophøre. Men dette er en aldeles tom Tale. Bemeldte Indskrænkning har neppe nogen Indflydelse paa en Selveiergaards Værdi; idetmindste vilde ikke mange Selveiere være villige til at give 1 Procent af Gaardens Værdi for at blive frie for denne Indskrænkning. Den, der kjøber en Selveiergaard, agter saa godt som altid selv at drive den, og dersom der for Tiden er Noget i Veien for, at han kan gjøre det, giver Placaten af 7de Juni

---

*) Nogle Bemærkninger om Tvangsafløsning af Fæsteforholdet (af Levinson) 2det reviderede Oplag, 1ste Hefte, S. 34—35, Noten.

1806 ham Adgang til en Bevilling, der berettiger ham til for nogen Tid at føre sig den til Nytte paa anden Maade, en Bevilling, der ikke uden skrigende Ubillighed kunde nægtes ham i det foranførte Tilfælde, Noget, der og saa meget mindre vilde være at befrygte, som det ikke umiddelbar og ordentligviis slet ikke er en Godseier, men en Selveier, mod hvem en saadan Chikane maatte vises. Hvad der, naar man seer hen til den Tid, da Placaten udkom, skulde synes at kunne give denne Indskrænkning en Indflydelse paa Salgsværdien af en Bondegaard, er, at det maaskee kunde gjøre en Capitalbesidder betænkelig ved at udlaane sine Penge i en slig Gaard, naar han, hvis han skulde nødes til at tiltræde sit Pant, uden selv at kunne drive Gaarden, havde en Forpligtelse til at bortfæste den. Men ligesom Erfaring ikke giver Anledning til at troe, at Capitalister gjøre sig saadan Betænkelighed, og at den Dispensation, hvortil Placaten giver Udsigt, vistnok i fornødent Tilfælde vilde have været at vente, saa er og Stoffet til enhver saadan Betænkelighed forlængst tilintetgjort ved Forordningen af 25de November 1831 § 3, hvorefter intet Fæstebrev paa en Selveier- eller Arvefæstegaard kan komme en Kjøber eller Panthaver til Skade, naar det ikke har været tinglæst, inden han kjøbte Gaarden eller tog den til Pant*). Men alt dette sat tilside, er det jo klart, at enhver Følge, som Placaten af 7de Juni 1806 kunde have til Indskrænkning i en Selveier- eller Arvefæstegaards Værdi, maa være tagen i Betragtning i den Kjøbesum, som derfor bliver at erholde; og saaledes kan den Befrielse for hiin Indskrænkning, som man er betænkt paa om en vis Tid at indrømme Selveierne, aldeles ikke nævnes som en Begunstigelse, hvorfor en Godsbesidder ved Salget af en Bondegaard skulde give 1/3 eller 1/4 fra sig af den Sum, hvortil han, hiin Indskrænkning uagtet, kan udbringe Gaarden. Iøvrigt vil den hele Indskrænkning, som Placaten af 7de Juni 1806 har

*) Cfr. Coll. Tid for 1831 Nr. 50, i Særdeleshed S. 897—898. See og Forordningen om Registrene til Skjøde- og Panteprotokoller af 28de Marts 1845 § 15.

indført for til Opretholdelse af Forordningen af 19 Marts 1790, at forebygge visse mulige Misligheder*), være lidet passende efterat Lovgivningen har gjort sig det til Opgave at blive af med Fæstevæsenet. Den burde derfor nu uden videre ophæves, og det er blot for at have en Kapsun paa Godseierne, at den endnu skulde vedvare i en Deel Aar. Dette er nu i sig en lidet betydende Sag; kun bilde man sig ikke ind, at man derved beholder noget, som man kan give i Vederlag for de betydelige Summer, man vil berøve dem.

Endnu har man opfundet en anden Fordeel, som man velvillig vil tilstaae Godseieren til Erstatning for det, man fratager ham, det nemlig, at han skal være beføiet til for hver 9de af de ham tilhørende Gaarde, der underkastes den ovennævnte Behandling, at frigjøre 1/9 af disses samlede Hartkorn for al paa Bondejord hvilende Indskrækning, dog at han selv skal kjøbe dette Hartkorn paa Auction og af Kjøbesummen svare den samme Quotadeel til Bedste for Fæsterens Efterladte som af det øvrige. Uden at gaae ind i de Vidtløftigheder, hvortil dette synderlige Forslags Opklaring og Prøvelse vilde føre, skal jeg blot bemærke, at det, foruden aldeles ikke at kunne bruges af dem, der ikke have idetmindste 9 Fæstegaarde, ogsaa kun i yderst sjeldne Tilfælde vilde kunne anvendes selv af større Godseiere, og at den Paagjeldende vilde være udsat for, at det Hartkorn, som han vilde bruge til at danne en større Gaard eller paa anden Maade udenfor de almindelige Landbolove, vilde blive drevet ham høit i Veiret til Forøgelse af den Told, han skulde svare af den Sum, hvorfor han havde at kjøbe sin egen Eiendom. Herfor maatte han saa meget mere være udsat, da han naturligviis vilde vælge de Jorder, der vare de beqvemmeste for den Bestemmelse, han vilde give dem. Det er saaledes og med Hensyn til denne formeentlige Gunst synderligt, hvorledes

*) See „Af mit Livs og min Tids Historie", 1ste Bind, S. 282—283.

man har troet at kunne byde Eierne af Fæstegods en saadan som et Vederlag for den betydelige Deel af deres Formue, som man vil tage fra dem.

Den Eiendomsret, som man ikke kan nægte Godsbesidderne over de Bondergaarde, der høre til Godset, er iøvrigt ogsaa forbunden med Byrder, som til visse Tider have været følelige nok. Enkelte Anordninger have lagt saadanne Skatter paa Godset, som Eieren aldeles ikke eller dog ikke fuldstændig kunde kræve af Fæsterne, navnlig Forordningen om 1/4 Procent af det contribuable Hartkorns Værdi af 14de Mai 1768, Forordningen, hvorved paabydes en aarlig Afgift af Besiddelse, Nytte og Brug af faste Eiendomme i Danmark, af 1ste October 1802 § 17 og de mange Forordninger, hvorved den derved udskrevne nye Skat i de følgende Aar blev forhøiet, samt endelig Forordningen af 15de April 1818 § 5, ligesom og den Deel af Heftelsesrenten til Banken, der ei blev liquideret i Landskatten, var en særlig Byrde for Eierne, Fæsterne og andre Brugshavere uvedkommende. Vel har alt dette for Tiden ikke meget at betyde, og træder saa godt som slet ikke frem. Den ovennævnte i 1768 paabudne Skat blev nemlig ved Forordningen af 9de Juli 1813 § 10 indlemmet under den almindelige Landbeskatning, men kom dog i Beregning ved Skattens Bestemmelse for det privilegerede Hartkorn, hvilket og fremdeles i Overeensstemmelse med Forordningerne af 15de April 1818 og 24de Juni 1840 har beholdt dette Paalæg, og det vil nu i Følge nyere Fæstebreve for det meste paaligge Fæsterne ogsaa at erstatte den Deel af Landskatten, der efter de øvrige nævnte Anordninger skulde udredes af Eieren som saadan, ligesom Bankhæftelsen for længe siden er ophørt at være en Byrde. Men oprindeligen medførte alle de nævnte Anordninger aarlige Afgifter, som Eierne en Tid lang selv maatte bære. Det vidne iøvrigt om, at Regjeringen, naar den fandt sig i den Nødvendighed at lægge nye Skatter paa Landmændene, tog under Overveielse, om der, under de forhaandenværende Omstændigheder, ikke maatte være Anledning til, ved at lade Eierne ganske eller for en Deel bære disse, uagtet nye

eller forøgede Skatter ordentligviis udskrives i den Forudsætning, at de kunne tilveiebringes af de voxende Indtægter, Agerdyrkningen giver af sig, hvilke, saalænge Gaarden er bortfæstet, ikke komme Eieren tilgode. Dog det var ikke blot ved slige enkelte særlig paa Godseieren lagte Afgifter, at han fik Byrder af at være Eier. Han havde at udrede samtlige paa Bondegodset hvilende Skatter, mod, forsaavidt en saadan Undtagelse som foranfort ei finder Sted, igjen at søge dem godtgjorte hos Brugshaveren. Det var, og kunde, efter Forholdets Natur, ikke være, som man almindelig forestiller sig det, at Godseieren kun er ansvarlig for Skatten af Fæstegodset; nei: han er selv den egentlige Skattepligtige, med hvem Staten alene har at gjøre, og det er hans Sag ved de ham i Lovgivningen dertil hjemlede Midler at søge den erstattet af Fæsteren. Til sine Tider, navnlig under vore langvarige og udmattende Krige med Sverrig i Frederik den tredies, Christian den femtes og Frederik den fjerdes Dage, da en stor Deel Bondergaarde bleve saa haardt medtagne, at der ikke kunde faaes Fæstere, af hvem Skatterne kunde ventes godtgjorte, har Eiendomsretten over Bondegodset ofte paafort Godseieren store Tab. Ogsaa i de for Landmanden trykkende Tider, som fulgte paa den i 1814 tilendebragte Krig, hvis Tryk iøvrigt ikke var faldet paa Fæsterne, var det i nogle Egne ingen Sjeldenhed, at Godseieren selv kom til at bære de af Fæstegodset gaaende Skatter, medens han desnagtet ordentligviis lod, og, selv med Hensyn til hvad der stemmede med hans egen Interesse, maatte lade den nogenlunde ordentlige Fæster blive ved Gaarden. Men selv udenfor slige ulykkelige Tider have Godseierne idelig lidt Tab paa Grund af enkelte ved Uheld eller Efterladenhed forarmede Fæsteres Uformuenhed til at betale deres Afgifter, og dertil knyttede sig ordentligviis et andet endnu betydeligere Tab, at Gaarden blev meer eller mindre forringet, og at Godseieren derhos maatte bære temmelig betydelige Udgifter, naar han omsider fandt sig i den Nødvendighed at søge Fæsteren og stundom gjennem alle Instantser udholde Proces med denne. I de senere for Bonden saa gunstige

Tider ere Tilfælde som de foranførte vel yderst sjeldne; men i en ældre Tid have Godseierne ofte paa en ikke behagelig Maade faaet at føle, at de vare Eiere af Bondegodset. Hvor liden Betydning man end ellers for Tiden vil tillægge den Godseierne paahvilende Forpligtelse at udrede de af Bondegodset gaaende Skatter, saavel de, der tilfalde Statskassen, som de, der svares til Communen, saa er den dog en væsentlig Bestanddeel af Retsforholdet, og jeg har derfor ikke villet forbigaae samme, især da dog de, som gjerne ville nægte Godsbesidderne Eiendomsret, ville være lidet tilbøielige til ogsaa at indrømme den Følge, det vilde føre med sig i Hensyn til Skattepligtighed *).

Rigsdagen har, saa hedder det, ikke villet bygge paa nogen Fæsterne tilkommende Medeiendom, men udtrykkelig udtalt, at den har holdt ethvert Spørgsmaal derom udenfor Sagen. Skjøndt den nu saaledes ikke har fundet det hensigtsmæssigt at gjøre nogen saadan Paastand, har den dog hellerikke ligefrem opgivet samme, men den skal, som det synes, endnu i fornødent Tilfælde kunne bruges som en Reserve for dem i eller udenfor Rigsdagen, der tillægge den nogen Vægt, og skal saaledes bidrage til at bringe dem, der ikke ere Venner af den tilsigtede Tvangslov, til at give efter. Det er og paa denne Maade, Fædrelandet vil bruge det, naar det yttrer, at hiin Paastand kan være tvivlsom**). Dette kunde nu synes at være en i dette Blad sjelden Hylding af Ret og Sandhed. Men der er dog ingen overdreven Ærlighed deri; thi dette Blad har i det Hele ikke viist sig som Tilhænger af de saakaldte Bondevenners Paastande og Ønsker, men kun søgt at føre sig dem til Nytte som Middel til at vedligeholde Spændingen; og dertil er det allerede nok, at den omhandlede Paastand ansees for tvivlsom. Det kunde iøvrigt synes at være en Skam for et Blad, der

*) Jevnfør juridisk Tidsskrift 8de Binds 1ste Hefte, hvor det er godtgjort, at det slet ikke gaaer an, at Staten fritog Godseierne for Skattepligten. 1ste Bind, S. 264—265.

**) See nærværende Aargang Nr. 101, S. 1, Spalte 1.

spiller den Rolle som „Fædrelandet", at det ikke har kunnet danne sig en Overbeviisning i en saa klar Sag; men det kan og være, at Redactionen er kommen til en saadan, men at den ei kunde vedkjende sig denne, uden at give slip paa et herligt Stof for de politiske Bestræbelser, hvortil den har hengivet sig.

Naar det nu staaer fast, at Godseierne, under Iagttagelse af Lovens Forskrifter om Behandlingen af deres Bondegods, have fuld Eiendomsret over dette, og at de navnlig i det Tilfælde, hvorfor den omhandlede Lov skulde gives, have en uomtvistelig Ret til at sælge det, saa falder det underligt, at Rigsdagen uden at see sig istand til at nægte disse Sandheder, dog kan mene, at Godseierne bør afgive en betydelig Deel af Kjøbesummen til den fratrædende Fæster eller dennes Efterladte. Dette maa forklares deraf, at den ved Siden af den Ret, de gjeldende Love indeholde, vil have en ny Ret lagt til Grund, hvortil Spirerne dog skulle ligge i disse Love, sammenholdte med de Forhold, der efterhaanden havde dannet sig, samt hvad det almindelige Vel antages at tilsige. Det har nu vistnok allerede noget Paafaldende, hvorledes man kan bruge en saadan udtænkt Ret til at omstøde en Eiendomsret, som de gjeldende Love klarlig hjemle, og hvorledes man, naar der iøvrigt var Føie til Anvendelse af Grundlovens § 87, kunde komme bort fra dens Bud om „fuldstændig Erstatning", eller hvorledes man kunde undgaae at gjøre Rettighedens lovhjemlede Natur, paa den Tid, dens Opoffrelse kræves, til Maalestok for Erstatningspligten, men derimod kan tillade sig først at forvanske og indskrænke den, inden man ansætter dens Værdi. Naar man nu fremdeles undersøger de Grunde, hvorpaa den attraaede Indskrænkning i Eierens Ret bygges, saa bliver det hele Foretagende endnu forunderligere.

Man paaberaaber sig snart Bondejordernes i Lovgivningen formeentlig erkjendte særlige Bestemmelse for Bondestandens Tarv, snart den Sædvane, der har udviklet sig af Fæsteforholdene, saaledes som de hidtil have været, at begunstige dem, der staae Fæsteren nærmest, til efter dennes Død eller Fæstefratrædelse at erholde Fæste paa lempelige Vilkaar. Den første Betragtning

er den, som synes at spille den største Rolle i det, der skal være den Retsudvikling, hvorved man vil begrunde sin Paastand. Men selve de Forslag, med hvilke man er kommen, indeholde Intet, som kunde føre til dens Tilfredsstillelse, hvorimod de udelukkende gaae ud paa en Omsorg for den enkelte Fæsters og hans Arvingers Tarv. Foruden den kjendelige Mangel paa fast Holdning, hvorom denne Dobbelthed vidner, er det indlysende, at der hverken i den ene eller den anden Betragtning indeholdes Noget, der kan tjene til Hjemmel for en Berøvelse af ustridige Rettigheder.

Paastanden om Bondejordens Bestemmelse til Bedste for Bondestanden turde vel ikke være enten saa ny eller saa grundløs som Forfatteren af den titmeldte Modforestilling synes at mene. Jeg har selv i min Haandbog 4de Bind S. 498 yttret, at Lovgiveren, navnlig ved Forordningen af 19de Marts 1790, der gjør Livsfæste til den eneste i Almindelighed tilladelige Maade, hvorpaa Bondergaardes Brug kan overlades, har havt til Øiemed „at bevare de oprindelige Bondejorder til Benyttelse paa den for Bondestandes Vel tjenligste Maade"; og dette er egentlig ikke Andet, end hvad Forordningen selv har udtalt. Forsaavidt har „Fædrelandet" ikke Uret, naar det Nr. 125, S. 1, Spalte 1 paaberaaber sig dette Sted. Men ligesom jeg der nærmest har villet godtgjøre, at fornævnte Forordning ikke kan udvides til en saadan Parcel af fri Hovedgaardstaxt, der ellers kunde sættes ved Siden af Bondergaarde, saaledes vil vel Ingen troe, at jeg har kunnet tænke mig det som et Monopol for dem, der ere fødte i Bondestanden, at besidde Bondergaarde. Ogsaa var det langt fra min Mening, at man af den Omhu, Lovgiveren ved denne og flere Leiligheder har vist for at Bondejorden skulde komme Bondestanden tilgode, kunde slutte til større Indskrænkninger i den frie Eiendomsret end de, Lovgiveren i hiint Øiemed har paabudet. Livsfæste var et Forhold, hvori ordentligviis ikke andre end Bonder indlode sig, og om end undtagelsesviis Nogen, der ikke var født i Bondestanden, fæstede en Bondegaard, (hvilket den daværende Lovgivning ingenlunde søgte at forebygge, men tvertimod gjerne fremmede, cfr.

Forordningen af 20de Juni 1788 § 28 og 29*), saa gik en Saadan netop derved over i Bondestanden, skjøndt med nogle Lempelser, hvad Værnepligten angik. Saaledes tjente vistnok Budet om Livsfæste til at holde Bondergaardene i Bønders Hænder, men det gav og skulde ikke give dem, der vare fødte i Bondestanden, nogen udelukkende Ret til at besidde Bondergaarde. Lovgiveren har ingenlunde opstillet et Bud, i Følge hvilket Bondejorderne altid skulle holdes i Bondestandens Besiddelse, men kun foreskrevet visse særlige Bestemmelser, hvorved han har villet fremme hiint Øiemed; udenfor disse og hvad der med gyldige Slutninger af dem kan udledes, er man aldeles uberettiget til deri at finde nogen Indskrænkning i andre lovhjemlede Rettigheder. Forsaavidt derfor Tilstandene i Landet maatte saaledes have forandret sig, at det navnlig i Bondestandens Interesse maatte ansees tjenligt at blive af med Livsfæste, saa er deri aldeles ingen Grund til istedetfor de, vedkommende Eieres Frihed indskrænkende, Bestemmelser, hvortil Bondestanden ikke længere findes at trænge, at sætte andre og meget mere indgribende Tvangsbestemmelser, og især er det forunderligt, at de, som have fundet sig kaldede til for Bondestandens Skyld at arbeide paa Fæstes Afskaffelse, nu ville, at Godseierne, der ikke have begjært nogen Forandring i Lovene, ja der stedse ere betragtede som Modstandere af den Forandring, hvorpaa Man fra den anden Side stormede løs, skulle ved yderligere Opoffrelser bøde paa de Følger af samme, der menes ikke at være ganske heldige for Bondestanden, men som man før ikke er bleven vaer, saa klart de endog fra en anden Side ere blevne lagte for Dagen. Det er desuden vist, at det hele Begreb om en Forskjel paa Bønder og Ikkebønder som Følge af den Udvikling, der fremgik af den Ordning af Landboforholdene, der begyndte mod Slutningen af forrige Aarhundrede, og siden fik et mægtigt Fremstød i Stænderindretningen, efterhaanden har tabt sig mere og mere, og at det i sin hele retlige Betydning om-

*) See og Forordningen af 28de Mai 1829 § 15 cfr. Coll. Tid. S. 521—524.

sider ganske er forsvundet ved den almindelige Værnepligts Indførelse. Der er derfor noget særdeles besynderligt i den Tale, der føres om Rettigheder, der skulle tilkomme denne Stand som Stand, og der skulle begrunde forhen uhørte Indgreb i Manges virkelige og ved klare Love stadfæstede Rettigheder. Den Omændring, der har fundet Sted i den ældre Tingenes Orden, er ganske foregaaet i deres Interesse, der udgjøre Bondestanden; nu, foruden den store Vinding, som denne derved har gjort, paa de øvrige Statsborgeres Bekostning at give særlige Privilegier til dem, der forhen have hørt til denne Stand, synes at være en haandgribelig Urimelighed.

Saaledes maa den ovennævnte Paastand i den Betydning, hvori den er brugt, aldeles henfalde; men, som allerede bemærket, er der heller ikke fremkommet noget Forslag, hvorved den skulde gjøres gjældende. Den skal imidlertid vel tjene til et Slags Støtte for det, der er foreslaaet til Bedste for den enkelte Fæster og hans Arvinger, men hvorledes den virkelig skal kunne gjøre den Tjeneste, kan jeg ikke ret forstaae. Hensynet til de enkelte Fæstere og deres Efterladte (for at blive ved den af Rigsdagen valgte Betegnelse, der rigtignok er meget uklar, men i hvis Sted jeg, netop af den Aarsag, ikke vover at sætte nogen anden) frembyder iøvrigt ligesaalidet som den, der blev hentet fra den Bondestanden som en Heelhed tilkommende Berettigelse, nogen holdbar Grund for den omspurgte Lov. Det er vel sandt, at vore hidtilværende Landbolove og Landboforhold, og den Aand, der i Forbindelse dermed havde udviklet sig, medførte, at Jordrotten, om han vilde sælge en bortfæstet Bondegaard, ikke let kunde finde nogen anden Kjøber end Fæsteren eller en Person, der først havde affundet sig med denne, og at, naar efter Fæsterens Død en Søn, Stedsøn, Svigersøn eller Pleiesøn o. s. v. vilde overtage Gaarden, og dertil fandtes egnet, denne da ordentligviis vilde opnaae dette paa lempeligere Vilkaar end en anden. Dette har vistnok været et betydeligt Gode for Fæstefamilien, og Regjeringen har ved alle retfærdige Midler, der stode i dens Magt, søgt at frede derom. I Anledning af de Bestræbelser, der allerede i Stændertiden bleve anvendte for med

Vold at forvandle Fæste til Selveiendom, blev det derfor af den kongelige Commissarius og de Flere, som traadte frem mod disse Bestræbelser, blandt andet udhævet, at de vilde føre til at fortrænge Mange af Bondestanden fra den Udsigt til en god Livsstilling, som den daværende Tingenes Orden gav dem. Det dog kun lidet betydende Parti, som den Tid arbeidede i hiin Retning, vilde imidlertid ikke lade denne Udsigt, der kun hvilede paa en moralsk Garanti, gjelde for noget. De, der nu fortsætte hine Bestræbelser, synes derimod at være begeistrede for det smukke og for Bondestanden velgjørende patriarchalske Forhold, hvorved Godseierne fandt sig bundne til at lade Fæsterens Nærmeste faae den ledige Gaard paa billige Vilkaar, og lære nu, at dette Baand meget sjeldent er blevet misagtet. Men nu skal, paastaaer man endvidere, Sagen have forandret sig derved, at senere Love og Foranstaltninger, saasom den forhen Bondestanden udelukkende paaliggende Værnepligts Almindeliggjørelse, Hoveriets fuldkomne Afskaffelse, Hartkornets Ligegjørelse i Forbindelse med de Begivenheder, der ved Siden deraf have indvirket til at hæve Landmandens Stilling, have givet Mange udenfor Bondestanden Lyst til at besidde Bondergaarde. Herved skal, mener man, hiin for denne Stand saa gunstige Sædvane være saaledes svækket, at den trænger til en stærkere Beskyttelse end den, som de moralske Garantier under de forrige Forhold skjænkede den. Heri finde de Hjemmel for Staten til ved tvingende Love og Foranstaltninger, og det paa Jorddrottens Bekostning, at skaffe Fæsteren Opreisning for det, han har tabt i den forrige Tryghed for, at Gaarden skulde blive ved hans Slægt.

Det er vistnok meget udenfor den ellers gjældende Retsorden, at de Enkelte, der ved Tingenes Gang gaae glip eller kunne befrygte at gaae glip af Fordele, som de tidligere Forhold gave dem, skulle have Krav paa Opreisning. Dersom et saadant Krav kunde indrømmes, saa maatte det, tildeels endog med nok saa megen Føie, kunne gjøres gjældende for de Mange, hvis Næring svækkes ved foroget Deeltagelse i Samme eller ved Fremskridt i Maaden at drive den paa, eller for dem, hvis Byg-

ninger tabe i Værdi og Indtægt ved nye bedre indrettede. Men endnu synderligere vilde det være, om enkelte Borgere, uden nogen Skyld, skulde tvinges til at bringe Offere, og det betydelige Offere for at holde en anden Classe skadeslos for Udsigter, som den ved Tingenes naturlige Gang skal have tabt. I nærværende Tilfælde faaer en saadan Paastand endnu en ganske særegen Charac teer derved, at de Love og Foranstaltninger, der skulle have svækket Fæsterens og hans Slægts Udsigter, saavelsom den Begivenhedernes Gang, der herved har været medvirkende, netop have havt en for Bondestanden gunstig Retning, og at Virkningen ligeledes i det Hele har været høist fordeelagtig for den og navnlig for Gaardfæsterne. Det er for de mindre heldige Følger, som denne Fremgang tilfældigviis har havt eller formodes at kunne faae for Enkelte til bemeldte Classe hørende Personer, at man nu forlanger Godtgjørelse. Ethvert andet Fremskridt i det borgerlige Liv er dog for det meste forbundet med Tab for Enkelte, ofte vissere og af større Betydenhed, end hvad man ved denne Leilighed kan opvise, uden at det falder Nogen ind, at Staten derfor skal skaffe Erstatning. Men endnu synderligere bliver hiint Erstatningskrav derved, at det netop rettes mod den Deel af Samfundet, der ved Love og Foranstaltninger til Bedste for Bondestanden have tabt Rettigheder og Fordele, hvoraf de forhen vare i lovlig Besiddelse. Vel har den store Udvikling af Landets Velstandskilder, der allerede inden den nuværende Lovgivningsperiode begyndte, i flere Aar havde været i en skjøn Gang, og siden stedse er vedblevet, givet Godseierne saadanne Fordele, at de heelt vel have været istand til at bære hine Tab, hvorover derfor næsten ingen Klage lader sig høre. Men Fæsterne have i det mindste havt en forholdsviis ligesaa rigelig Andeel i den stigende Velstand som Eiendomsmændene. Deres Afgifter ere stedse traadte i et ringere og ringere Forhold til de Indtægter, de dem fæstede Gaarde have givet af sig. De have saaledes faaet Leilighed ei blot til at skaffe sig mange Bequemmeligheder og Nydelser, der forhen vare dem fremmede, men ogsaa til ved Siden deraf at samle sig Capitaler. Mange have erhvervet Eiendomsret over de Gaarde, de forhen havde i Fæste,

og ikke sjeldent været istand til endog saa godt som i samme Øieblik igjen at sælge disse Gaarde eller Stykker deraf til langt høiere Priser end de, hvortil de, paa Grund af den Fordeel, deres Stilling som Fæstere gav dem, fik Gaardene til Kjøbs. Atter andre have faaet hele Tusinder for at afstaae deres Fæste, uagtet den nye Fæster derhos maatte affinde sig med Godseieren ved en betydelig Indfæstning og forhøiede aarlige Afgifter. Hvorledes kan det nu falde Nogen ind, at Fæsterne ved Siden af de betydelige Goder, som den senere Udvikling under Medvirkning af Love, der særligt vare anlagte paa deres Bedste, har skaffet dem, skulde kunne gjøre Fordring paa ogsaa at nyde enhver Fordeel, som de tidligere Forhold kunde have tilbragt dem? Dog disse Fordele ere ingenlunde tabte for de nuværende Fæstere. Ved Siden af den Velstand, som mange af dem have erhvervet, har endnu en Fæster meget forud for Andre, naar han enten selv vil kjøbe sin Fæstegaard, eller forskaffe en Søn eller hvem han ellers helst vil unde dette Gode, Eiendom eller Fæste paa Samme. Man har vel ikke Uret i, at de velvillige Følelser, der havde en væsentlig Deel i det Gode, som man nu sætter saa høit, fordi man mener, at man herved kan tilvende Fæsterne en særlig Erstatning, ere blevne svækkede ved den Indflydelse, som visse Folkeledere have havt paa den indbyrdes Stemning, men de ere derfor ingenlunde forsvundne, og man har netop ved denne Leilighed med stor Anerkjendelse udtalt sig over den Aand, der findes paa nogle af de betydeligste Godser, hvorpaa Fæsteforholdet er blevet vedligeholdt. Men skjøndt vistnok velvillige og høimodige Følelser have havt en stor Andeel i Godsbesiddernes almindelige Tilbøielighed til at vedligeholde Gaardene i Fæsternes Familie, saa havde denne og en Støtte i Noget, hvis vedvarende Tilværelse man vist ikke vil nægte, Interessen. Ligesom det i mange Maader var Godseieren vigtigt at nære en god Stemning hos sine Fæstere, saaledes maatte han endog fra den simple Interesses Side finde sig tilbøielig til at række Haanden, naar en aldrende eller svagelig Fæster ønskede at overlade Fæstet til sin Søn eller en Anden, hos hvem han paa sine gamle Dage kunde finde Tilhold. Ligeledes maatte det, hvis

Fæsteren ønskede at kjøbe Gaarden eller kunde anvise en anden Kjøber, der vilde affinde sig med ham, svare Regning at overlade den langt under dens fulde Værdie, af hvilken han i en Tid, som han ei kunde beregne*), kun vilde have en ringe Rente, medens han og var udsat for, at Gaarden imidlertid ved maadelig Drift tabte i dens Værdi. Mangen Godseier vil og gjerne opoffre Noget for at komme ud af det hele uhyggelige Forhold, hvori han ved den Aand, der har udbredt sig, er kommen, og for at undgaae den Dadel, hvormed han vil blive overøst, dersom han ikke vil tage mod Tilbud, der kunne ansees for nogenlunde tilfredsstillende. Paa de fleste Godser vilde Fæsterne vistnok paa meget billige Vilkaar kunne været blevne Eiere af deres Fæstegaarde, dersom ikke de Forhaabninger man havde indgivet dem om at faae dem for Røverkjøb, havde holdt dem tilbage fra at benytte den gode Leilighed, som de dertil havde. Denne Leilighed stod og staaer ikke blot aaben for de formuende Fæstere; men den, der selv ikke har Midler til at gjøre nogen synderlig Afbetaling, kan dog ofte gjøre Udveie til den fornødne Udtælling, idet Gaarden, som Eiendom, giver Sikkerhed for en meget større Sum, ligesom det i al Fald heller ikke vil være vanskeligt at finde en tredie Mand, som vil give ham en betydelig Affindelse for at kunne træde i hans Sted til et saadant Kjøb. Hvis ikke hiin Ledning af Folkestemmingen havde fundet Sted, vilde uden Tvivl næsten alt Fæstegods allerede for flere Aar siden være blevet forvandlet til Selveiendom, kun med Undtagelse af nogle store Godser, hvis Besiddere have en saadan Forkjærlighed for hiint patriarchalske Forhold, at de ikke vilde opgive det, hvormeget de end derved kunde bringe deres Indtægter i Veiret, og hvor Fæsterne derhos sidde for saa lave Afgifter, og gjøre saa sikker Regning paa, at deres Børn ville faae Fæstet under lignende Vilkaar, at de ingen Lyst have til at blive Selveiere, og maaskee vilde være uvillige til at kjøbe deres Gaarde, om de end bleve dem tilbudte for en fjerde Deel af deres Værdi. Naar man paa-

*) Denne kunde endog i mange Tilfælde forlænges derved, at den gamle Fæster giftede sig med en ung Kone.

beraaber sig, at Godseierne, hvis de fik Lov til uden nogen Indgriben fra Lovgivningsmagtens Side at føre dem de nuværende Conjunkturer til Nytte, vilde have en ganske anden og overordentlig Fordeel af deres Fæstegaarde end den, hvorpaa de efter de forrige Forhold kunde have gjort Regning*), saa er det allerede bemærket, hvorledes Fæsterne have nydt en rig Andeel af hine gunstige Conjunkturer. Men, om end Nogen vilde modsige de her udhævede vitterlige Kjendsgjerninger, eller give et saadant Billede af Forholdene, at Godseiernes Fordele dog fremtræde som meget overveiende, saa maa Enhver for mig gjerne troe deraf saameget, som han finder for godt. Dersom man ikke vil omstøde al Eiendomsret og dermed Grundstotten for et værdigt og lykkeligt Samfundsliv, saa maa man ligesaavel agte den Formue, der skyldes heldige Omstændigheder, som den, der er en kjendelig Frugt af Eierens egen Flid og Dygtighed, og Samfundet har ingen Adkomst til af den saaledes erhvervede Rigdom at fordre andet, end hvad der i Følge fornuftige almindelige Love kan paalægges den at udrede i Afgifter**). Men der findes trindt omkring i Landet, og uden Tvivl mere end andetsteds i Hovedstaden, en Mængde Formuer, som Besidderne i nok saa høi Grad, som Godseierne deres, skylde heldige Tilfælde, for en meget stor Deel endog saadanne, hvorunder andre deres Medborgere have været lidende, uden at der dog synes at være Nogen, som tænker paa at berøve de første noget af deres Rigdomme for derved at hjælpe paa de sidste. Men fra Godseierne skal man tage en betydelig Deel af den Tilvæxt, deres Formue har faaet ved Medvirkning af Tingenes tilfældige Gang, og det til Bedste for Andre, der ikke mindre have været begunstigede ved den samme Tingenes Gang. Det vilde ikke være vanskeligt at oplue Had og Misundelse mod andre Formuer. Den, der kunde være ufornuftig

---

*) See i Særdeleshed Anhang til Rigsdagstidende for 3die Session S. 1003—1004.

**) See min i 1849 udgivne Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valgov S. 26—33.

og ildesindet nok til at søge det, og har den fornødne Kunstfærdighed til at bearbeide det, vil trindt omkring sig dertil kunne finde et rigere og beqvemmere Brandstof end det, som man har havt til Raadighed imod Godseierne. Mod disse har man ikke forsmaaet at tye til Erindringen om de uhyre Misbrug, som de i ældre Tider skulle have gjort af Rettigheder, der ved dette Aarhundredes Begyndelse aldeles vare ophørte. I den Berlingske Avis for 13de Juni d. A. læser jeg nu en Skrivelse fra den for ikke lang Tid siden afdøde Grev F. M. Knuth, hvori denne udtrykker sin levende Paaskjønnelse af et anonymt Skrift, som man nu har fuld Hjemmel til at tillægge Herr Overrets-Procurator Levinsen, blandt andet fordi Forfatteren har ladet Sandheds og Retfærdigheds Lys trænge ind i den Fortid, hvis Dunkelhed man hidtil med et driftigt Popularitets-Jægeri har benyttet til at give et fordreiet Billede af de Grundsætninger, som i gamle Dage have været ledende i Danmark. Denne Skrivelse er høist mærkelig. Det var vel for mig ikke noget Nyt, at den af et vist Parti høit priste og derfor fra en anden Side miskjendte afdøde Greve i det Væsentlige tænkte saaledes som denne Skrivelse udtrykker. Dette var mig tilfulde bekjendt fra hans Optræden i den Roeskildske Stænderforsamling for 1844, og af de Berørelser, hvori jeg siden var kommet med ham, var det mig klart, at han ikke havde forandret den Maade, hvorpaa han den Tid betragtede de Bestræbelser for at ryste Eiendomsretten, der først ret traadte frem i hiin Stænderforsamling, og som siden ere vedblevne at gaae igjen her i Landet. Men det kom mig dog tilpas, at der saaledes foreligger Almeenheden et uimodsigeligt Beviis for, hvad man ellers maaskee end ikke ved omstændelige historiske Forklaringer og Citationer kunde gjøre klart for dem, der saa haardnakket staae imod enhver dem ubeleilig Sandhed. „Fædrelandet" havde endog ganske nylig tilladt sig at nævne Grev Knuth blandt dem, der opfattede de godsherrelige Forhold saaledes, som det vil have dem opfattede*), skjøndt det allerede

*) See Nr. 129, Side 1, Sp. 1.

paa Grund af Forhandlingerne i ovennævnte Stænderforsamling maatte, hvis det ei havde fundet sig bedre tjent med at gjøre det modsatte, have stillet ham paa samme Trin som de Scavenier, en Plads, som iøvrigt i Forstandiges Øine vilde have været meget hæderlig for den Afdøde, og som jeg, efter mine personlige Følelser for denne, gjerne vilde unde ham. Jeg vilde iøvrigt angaaende det ovennævnte mod Godseierne anvendte Vaaben neppe have udtrykt mig fuldt saa stærkt som den afdøde Greve. Men jeg kan ikke nægte, at han i det Væsentlige har Ret*), ligesom jeg i Særdeleshed ogsaa maa erkjende, at Hr. Prokurator Levinsen heel grundig har behandlet det Carrikaturbillede af de ældre Tiders Forhold, som det gjør mig ondt, at Conferentsraad Larsen har villet stadfæste og benytte paa en saadan Maade, som det er skeet i den udi Rigsdagstidenden for tredie Session, Anhang B meddeelte Comiteebetænkning (see S. 999 ff.).

Hvad jeg dog her endnu maa bemærke, er, at det, om der end havde været fuldere Sandhed i det Omrids af Godseiernes Forhold i gamle Dage, end der er, saa maatte dog allerede i den Omstændighed, at man har maattet tye til længst forsvundne dunkle Tider, være et afgjørende Beviis paa, at der i den nuværende Menneskealder savnes Stof til Klage over Uret og Tryk, som Bondestanden har maattet lide. Jeg tør derfor ansee det for berettiget, naar jeg har sagt, at de, der ønske at lægge de

---

*) See herved især Levinsens „Nogle Bemærkninger om Tvangsafløsning af Fæsteforholdet", 2det Hefte, S. 60—62. Om hvad der navnlig er udhævet om det af vor tabte Kolderup-Rosenvinge førte nøiagtige historiske Beviis for det Skjæve og Overdrevne i de længe udbredte Forestillinger om den Mangel af Retsbeskyttelse, som Bondestanden under den gamle aristokratiske Forfatning var underkastet, kan jeg aldeles bekræfte; og det er mig kjært, at Opmærksomheden er bleven henvendt paa hiint mærkværdige Resultat af min afdøde ædle Vens utrættelige og grundige Forskning.

af deres Medborgere for Had, som store Formuer ere tilfaldne, vilde have lettere ved at finde et dertil brugbart Stof i andre Classer end særlig i Godseiernes. Men Sagen er, at der ikke har været saadanne Organer for at sværte disse Classer, som der har dannet sig mod Godseierne, hvilke dog vistnok for Enhver, der kan og vil betragte Forholdene med et nogenlunde upartisk Blik, staae nok saa rene som nogen af de andre Grene af Samfundet, hos hvilke betydende Formuer findes. Imidlertid synes Enkelte i disse endog at gjære fælles Sag med dem, der have kastet sig over Godseierne. De burde i Tide betænke, at den samme Underfundighed og moralske Raahed, der i saa mange Aar har arbeidet mod disse deres Medborgere, ogsaa let kan vende sig mod alle de andre, der ere lykkeligt stillede i Samfundet. I disse har den stegne Velstand for en stor Deel — hvad der slet ikke kan siges om Godseierne — været forbundet med smertelige Tab for Andre, Noget, der for Resten som uadskilleligt fra en fri Udvikling af de Love, hvorpaa et sundt og kraftigt Samfundsforhold hviler, ikke i sin Almindelighed fortjener Dadel, hvorfor jeg og skulde være den Sidste, der vilde fremhæve enkelte Træk til et Billede, der kunde bruges til at lægge dem for Had, som Tingenes Gang har tilført betydelige Formuer. Kun kan jeg ikke tilbageholde den Bemærkning, at Mange vilde gjøre vel i at betænke, at, naar man ellers ønsker at beholde og hævde den meest udstrakte Frihed i Benyttelsen af de Kræfter og Leiligheder, hvorved Enhver, under Iagttagelse af forstandige Love, kan forøge sin Formue og Virksomhed, saa handler man daarligt, naar man gaaer ud paa yderligere at binde Hænderne paa Godseierne i Raadigheden over det, der er deres.

Det paaberaabes endvidere, at de nugjeldende Love om Forholdet mellem Godseier og Fæster ikke udgjøre nogen endelig afsluttet Lovgivning, og at der ikke er givet Godseierne noget Tilsagn om, at der ikke vilde blive gjort større eller andre Indskrænkninger i deres Dispositionsret end hidtil. Et formeligt Tilsagn af dette Indhold er nu vistnok ikke givet, hvilket og fra

flere Sider vilde have været upassende*). Men man har dog netop fra en foregaaende Tid, hvori der var opstaaet Frygt hos Godseierne for, at deres erhvervede Rettigheder ikke vilde blive behørig agtede, saadanne Udtalelser, der maatte berolige Enhver, der havde Tillid til Kongens Ord. Selve den under 25de August 1786 udstedte Kongelige Befaling til den Landbocommission, hvorfra de herlige Love ere udgaaede, hvorved Bondestanden blev udhjulpet af sin forrige fortrykte Tilstand, indeholder den Betingelse for den tilsigtede Forbedring i Bondestandens Vilkaar „forsaavidt saadant kan skee, uden at Jorddrottens lovlige Eiendoms Rettigheder derved indskrænkes, og uden at Jorddrotterne hindres i deres Godsers lovlige Brug og Benyttelse**)." Og gjennem den hele Række af Love, hvorved denne Landbocommission, hvis Fortjenester af Danmark aldrig bør glemmes, har vidst at gjennemføre den grundige Ophjælpning af Bondestandens Vilkaar, der var dens Hovedopgave, seer man ogsaa overalt det omhyggelige Hensyn til lovlig erhvervede Rettigheder, der ved Siden deraf var Samme foreskrevet. De Klager, der i Begyndelsen med stor Heftighed lode sig høre over Indgreb i Godseiernes Rettigheder, og hvilke senere igjen ved enkelte Leiligheder kom til Orde, under Stænderforsamlingerne fornemmelig i Viborg, deels ogsaa navnlig hvad det sidste Hovedarbeide, der kom fra Commissionen, Tiendens Afløsning, angaaer, gjennem vor liberale

---

*) I mit Skrift: „Af mit Livs og min Tids Historie", 1 B., S. 297 Note *), vil man finde at en lignende Forsikkring, men i en modsat Retning og af et meget mere indskrænket Indhold blev begjært af begge i 1835 og 1836 sammentraadte Stænderforsamlinger, men at Regjeringen, skjøndt det, Stænderne vilde, i sig selv ganske stemte med dens Betragtningsmaade, dog fandt Betænkelighed ved at binde sig ved en saadan Erklæring som attraaedes. For min Deel vilde jeg ikke have havt meget imod samme.

**) Ovennævnte Kongelige Befaling kan blandt andre Steder læses i Bergsøes af det Kgl. Videnskabernes Selskab kronede Priisskrift over Reventlow som Kongens Embedsmand og Statens Borger. 1ste Bind, S. 102—104.

Presse endog kort før Stænderindretningens Tid, ere alle tilstrækkeligt blevne gjendrevne, ligesom det Samme og er Tilfældet med de Klager, der i en senere Tid ere blevne førte over, at der ikke var skeet nok til hiin Opgaves Løsning. Jeg kan i saa Henseende henvise til mangfoldige Udtalelser deels i Stænderforsamlingerne deels paa adskillige Steder i mit Skrift: "Af mit Livs og min Tids Historie" (saasom 1ste Bind S. 295—319). Men det er desuden i den forløbne Tid klarlig traadt frem i Erfaringen, at hiin Lovgivning ligesaavel har fremmet Godseiernes og alle øvrige Landeiendomsbesidderes som Fæstebønders Tarv, om endog Fremskridningen har været mere kjendelig i den sidste Stand, fordi den forhen stod lavere.

Det er saaledes mærkeligt, at man i denne Lovgivning kan finde et Forbillede for den Eiendomsretten saa dybt krænkende Lov, som man nu søger at faae gjennemført. Og, naar man taler om en særegen Rettighed, som Staten skulde have over Fæstegodset, saa er dette blottet for enhver holdbar Grund. Ligesom det oven S. 16—18 er viist, hvor ubeføiet det er, naar man vil søge en saadan i Lovgiverens erklærede Hensigt, at Bondejorden skulde tjene til Bondestandens Vedligeholdelse, saaledes maae de her givne Antydninger være tilstrækkelige for at oplyse, at Lovgiveren ingenlunde ved de øvrige Anordninger, som man i den Henseende har paaberaabt sig, har tilegnet sig en saadan Ret. Det er og langt fra, at den temmelig indgribende Omændring, som Lovgiveren forhen har fundet sig beføiet til at gjøre i Forholdet mellem Godseierne og Bønderne, i noget Tilfælde kunde tjene til Hjemmel for en videregaaende Omændring. Idet Lovgiveren afhjalp de Mangler i den forrige Ordning, der gjorde den uholdbar, maatte han tvertimod forudsætte, at den nye ved en alsidig og omhyggelig Afveien af, hvad der stemte overeens med Alles Ret og Tarv dannede Ordning, maatte faae en Fasthed, som den forrige efter sin Beskaffenhed ikke kunde have. Det maatte være af Vigtighed, at Borgerne fra alle Sider kunde indrette deres Foretagender med Tillid til, at denne nye Ordning i sit retlige Grundlag vilde blive staaende, medens der i samme dog vare Spirer til en videre heldig Ud-

vikling, hvilke og saavel inden den ulykkelige Krig i 1807 udbrod som atter, efterat dennes forstyrrende Følger nogenlunde vare forvundne, have baaret rige Frugter. I ethvert Tilfælde maatte Man for at retfærdiggjøre en indgribende ny Omordning, have ganske andre Beviser for Trangen dertil, end man har været istand til at føre; thi man vil dog vel ikke antage, at der i hine Forholds Foranderlighed, hvilken de have tilfælles med alle andre borgerlige Forhold, allerede skulde indeholdes en Grund til at de bør forandres, og det i en bestemt Retning.

Som antydet oven S. 16 vil den særegne Ret, der siges at tilkomme Bondestanden som en Heelhed, til at nyde godt af Landets Bonderjorder, i intet Tilfælde kunne tjene til Begrundelse for en Lov, der, som den omhandlede, gaaer ud paa Fordele, der, ved Salget af en Fæstegaard, skulde tillægges de Personer, som henføres til den afdøde Fæsters Efterladte. Det kan imidlertid ikke omtvivles, at man dog i hiin Paastand vil søge en Støtte for den Lov, hvorfor man iøvrigt kun har havt lidet holdbare Grunde at anføre; og det er rimeligt, at den, i Forbindelse med de Betragtninger og Vendinger, som man dertil har knyttet, kunde gjøre et Indtryk, der, skjøndt ikke gjennem en klar Tankeforbindelse, kunde udøve en ikke ringe Indflydelse paa Meningen om hiin Lovs Antagelighed. Jeg har derfor troet at burde omstændelig belyse hiin Forestillingsmaade, og gaaer nu over til den særlige Adkomst, hvoraf man vil hidlede de Rettigheder for den enkelte Fæster, som skulde udgjøre Lovens Gjenstand.

Hvad der er udtalt om den Udsigt, som den hidtilværende Tingenes Orden gav en Fæster til, at hans Gaard efter hans Død skulde blive i Familien, kan jeg saameget mindre være tilbøielig til at modsige, som det netop tjener til at forhøie Begrebet om den Betryggelse, som Bondestanden havde i den Tingenes Orden, som man dog og det netop paa en Tid, da den mere og mere udviklede sine velgjørende Følger saavel for Bondestanden som for hele Samfundet, begyndte og siden haardnakket vedbliver at fremstille som Bondens Undertrykkelse. Men hverken tillader Sandheden mig at tillægge den hos Godseierne herskende

Sædvane at begunstige den afdøde Fæsters Nærmeste til at blive ved Gaarden, en saadan Udstrækning, som man, paa det Trin, hvorpaa Sagen nu er kommet, har fundet for godt at hævde den, ei heller kan jeg oversee, at man, ved de stærke Farver, som man nu sætter paa sit Billede af Godsbesiddernes hidtilværende Høimodighed, kun søger at vinde et rigt Udbytte paa Eiendomsrettens Bekostning.

Foranførte Tilbøielighed til at holde Gaarden i Fæsterens Slægt har ikke været eller fornuftigviis kunnet være aldeles blind og ubetinget. Den har havt sin Grund i de Interesser og Følelser, som Godsforholdet har fremkaldt og næret; og skjøndt den først ved Sædvanens og Traditionens Magt var kommet til den Styrke, hvormed den har virket, saa har den dog ikke aldeles aflost sig fra de forstandige og moralske Grunde, hvorfra den havde sin Oprindelse. Den har derfor ikke kunnet være uden Maal og Grændser; og har heller ingenlunde overalt og til alle Tider været lige virksom. Den har naturligviis været stærkest i de Tider, hvor Godseierne og Bondebefolkningen have været ganske anderledes bundne til hinanden end under den nyere Tids forandrede Love og den dermed følgende Udvikling. Den var og i hiin ældre Tid af en ganske anden Beskaffenhed, og førte da ingenlunde til de Opoffrelser, som det under de senere Forhold vilde koste at vedligeholde den i dens forrige Udstrækning og Styrke. Saavel Indfæstningen som de Afgifter, Bonden ved Siden af Hoveriet skulde svare, vare til hiin Tid en nogenlunde bestemt Størrelse; mange Godseiere vedbleve endog længe efter, at Forholdene i en betydelig Grad havde forandret sig, at holde sig til de gamle Indfæstninger og den gamle Landgilde, eller dog kun ubetydelig at forhøie Samme. Naar der efter Fæsterens Død blev Tale om at besætte hans Plads, dreiede Spørgsmaalet sig saaledes fornemmelig om den Person, som Godseieren vilde unde den Stilling, som Flere ønskede, og der var ingen eller dog kun liden Tale om større eller mindre Indfæstning, endnu sjeldnere om de aarlige Afgifters Forhøielse. Det var af flere Aarsager naturligt, at Godseieren foretrak en af den Afdødes Nærmeste, navnlig naar een af disse var blevet

paa Gaarden og havde været behjælpelig ved dens Drift, forudsat at han nogenlunde kunde finde sig tjent med denne, men, uagtet der var en anden, som han kunde synes endnu bedre om. Det var ogsaa sædvanligt, at Godseieren, navnlig naar der var nogen Trang dertil, gav Slip paa Noget af den Indfæstning, som han ellers vilde kunne erholde; ligesom i det Hele Godseierne vare rede til at komme Fæsterne og deres Familier til Hjælp, naar de trængte. Men det var dog ingenlunde ubetinget og uden alt Hensyn til Personernes Egenskaber eller de øvrige Forhold, at saaledes en Søn eller en anden, som stod den Afdøde nær, fik Fæstet. I en senere Tid, da Baandet mellem Godseieren og den paa Godset levende Bondebefolkning blev løsere, da der blev flere Leiligheder for en Gaardmands Søn til at bane sig en anden Vei, og han derfor endog ofte var kommet i en Stilling, der gjorde, at han ikke kunde attraae Fæste paa Gaarden, kunde Godsbesidderne heller ikke i den Grad som forhen finde sig opfordrede til at begunstige den afdøde Fæsters Nærmeste. Men ogsaa medførte den overordentlige Tilvæxt, som Fæstebesiddelsens Fordeelagtighed har faaet i vore Dage og den deraf flydende Leilighed til at faae en Indfæstningssum, der gaaer meget ud over det, man endog i en ikke langt tilbageliggende Tid kunde have tænkt sig, og dertil endog forhøiede aarlige Afgifter, at det vilde have været et høist betydeligt Offer, hvis Eieren ubetinget her vilde binde sig til den, der kunde ansees som den afdøde Fæsters Nærmeste. Han kunde saameget mindre finde Anledning til et saa stort Offer, som det var Fæsteren, der fornemmelig havde nydt godt af den stedse stigende Production og de ligeledes stigende Priser, og denne derved havde faaet Midler til at sørge for sine Børn. Jevnlig havde Fæsteren og været istand til at kjøbe Gaarden eller forsikkre en Søn Eiendomsret eller Fæste til samme mod et meget betydeligt Afslag i den Kjøbe- eller Fæstesum, der var at faae af en anden, og han har maaskee forsmaaet denne Leilighed i den Tanke, at Gaarden i den lange Tid, hvori han kunde vente at beholde den i Brug mod Afgifter, der vare langt under de Renter, som han maatte svare selv af en i Hensyn til hans Fæsteret dybt nedsat Kjøbe-

sum, vilde skaffe ham endnu større Fordele, eller maaskee endog fordi han troede, at han ved det Lovgivnings Magtsprog, hvormed man i mange Aar har smigret Bondestanden, vilde kunne faae Gaarden for et sandt Røverkjøb. Under disse Omstændigheder var det intet Under, at de Følelser af Velvillie og Billighed, der udgjøre en Deel af Grundvolden for hiin Sædvane, ikke kunde have deres gamle Virksomhed; og derhos savnede disse Følelser i slige Tilfælde den Medvirkning af Interessen, der havde forbundet sig med dem, til at danne den Sædvane, som man nu, efterat man har berøvet den en Deel af dens Støttepunkter, vil ved Lovens Magt give et hidtil ukjendt Herredømme. De senere Forhold have endvidere givet en meget forøget Leilighed og Opfordring til at benytte den Udvei, som for Godseieren er den fordeelagtigste, at sælge den ledige Fæstegaard til den, der bedst vil betale den. Forhen kunde Godseieren ofte ikke benytte dette Middel uden at tabe Fordele, som vare forbundne med Besiddelsen af et complet Gods, eller at forstyrre sin Jagtret eller sin Skovfred ved at bringe en fremmed Besidder ind i hans ellers afsluttede Eiendom. Det var i Almindelighed ikke saameget for det Formuestabs Skyld, som af foranførte og lignende Grunde kunde være forbundet med Bortsalget, at mange Godseiere ei vilde indlade sig derpaa, men den Behagelighed og Herlighed, som derved tillige tabtes, gjaldt dem ofte langt mere. Heri har maaskee et aristokratisk Sind havt sin Andeel; men hvorlidet Nogen end maatte synes om denne Retning, saa er det ligevist, at den havde den ovenomtalte Virkning. Det kommer her heller ikke an paa, hvad man vil dømme om de Love, (25de Juni 1851 og 25de Marts 1851), der have ophævet Rettigheder, som kunde give enkelte Dele af et Gods en særlig Værdi for Godseieren. Man maa ved denne Leilighed gjerne antage, at det Gode, som hine Love medførte, navnlig ved at ophæve en Hindring for Selveiendom, var af en saadan Vigtighed, at alt, hvad der ellers talte mod samme, ei burde komme i Betragtning. Kun forlange man ikke, at Staten, efterat den, tildeels ved Love, der medførte følelige Indgreb i Godseierens lovhjemlede Rettigheder, har, til Bondestandens formeentlige Bedste, arbeidet paa

at fremskynde Selveiendom, siden skal paa Godseiernes Bekostning skaffe Bondestanden Opreisning for de Fordele, som det Fæsteforhold, som man da hastede med at faae udryddet, nu findes at have givet den.

Den forberørte ældre Sædvane havde iøvrigt fornemmelig hjemme paa de større Familiegodser, hvor Godsbesidderen og Bondebefolkningen vare forbundne ved et vedvarende fra Slægt til Slægt sig forplantende Forhold. Den mindre Godseier eller den, der kun kort Tid havde eiet Godset, og som derhos havde tilkjøbt sig det til en Priis, som det først i Tiden kunde ventes at forrente, havde ikke den Anledning til navnlig med betydelige Opoffrelser af Indtægter, som han med Rette kunde have gjort sig, at foretrække den afdøde Fæsters Børn for andre. Den paa Bøndergodset levende Befolkning havde heller ikke der saaledes fæstet sit Haab til en slig Begunstigelse, som man gjorde det paa de store Familiegodser. Men selv hvor foranførte for Fæstefamilien gunstige Sædvane har havt sin dybeste Rod, har den dog ingenlunde dannet en Ret, ei heller en fast Regel, hvortil Godseieren ufravigelig havde bundet sig. Dette var noget, hvorpaa selv den ædelmodigste Mand ikke kunde gaae ind. Han maatte naturligviis see paa, at den Person, som han skulde overlade sin Gaard, var nogenlunde skikket og paalidelig. Saafremt der blandt dem, der kunde henregnes til den afdøde Fæsters Efterladte, ikke findes nogen dertil egnet Person, eller naar en Saadan ikke er villig til at overtage Fæstet, er der Intet, hvorved Godseieren kan finde sig indskrænket i Udøvelsen af sin Ret til at bortfæste den, til hvem han vil, eller paa anden lovlig Maade gjøre sig sin Eiendom saa nyttig, som Forholdene tilstede. Ere der derimod flere, maa han kunne vælge den, som han deels med Hensyn til Duelighed og Paalidelighed, deels ogsaa efter Forholdenes Beskaffenhed, finder at have meest for sig. Arveret og Førstefødselsret mellem lige Arveberettigede kunne her ingenlunde ubetinget gjøre Udslaget. Den ældre Søn kan paa anden Maade være forsørget og har maaskee aldrig befattet sig med Gaardens Drift, medens en yngre er blevet hjemme i Fadrens Gaard og har været ham behjælpelig i at drive den. Enhver-

navnlig i Bondestanden, vil erkjende, at den Sidste, naar ikke særdeles Omstændigheder tale derimod, er den, som maa være nærmest til Gaarden; den Ældste vilde under mange Omstændigheder end ikke attraae Gaarden; medens han, dersom der i Stedet for den Adgang til Fæste, som hidrørte fra den ovenmeldte Sædvane, sættes en Andeel af Gaardens Værdi, dermed kan være vel tjent. I mange Tilfælde er det aldeles ikke en til Arv efter den afdøde Fæster berettiget Person, der har billig Adgang til at begunstiges til Fæste paa Samme, men en Anden i eller udenfor Familien, som har ydet ham virksom og paalidelig Hjælp til Gaardens Drift. Ogsaa turde Fæsterens Stedsøn være nærmere end hans Søn, dersom det er i Anledning af Ægteskab med den tidligere Fæsters Enke, han er kommet til Fæstet. Vel er det Fæstebrev, der er hans Hjemmel til Gaardens Besiddelse, udstedt til ham selv og det er for hans Levetid, dette er gyldigt, ligesom han og, naar han efter hendes Død indgaaer andet Ægteskab, ved sin Død overfører Fæstet paa sin nye Kone. Men, uagtet det saaledes i Formen er ham, der er Fæsteren, vil dog Enhver finde, at Sønnen af den Kone, der har bragt ham Gaarden, har mere naturlig Billighed for sig. De anførte Exempler ere vistnok rigelig tilstrækkelige for at gjøre det indlysende, at der ogsaa i Bedømmelsen af de Familieforbindelser, der skulde give fortrinlig Adgang til at træde i en afdød Fæsters Sted, er saa meget, der maa overlades til Eierens Opfatning af Omstændighederne, at det endog paa Grund heraf slet ikke gaaer an at danne en lovhjemlet Pligt af de billige Hensyn, som vedkommende Eier hidtil har taget.

Dette samme gjælder og om Størrelsen af den Begunstigelse, der bliver at give dem, der kunde henregnes til den afdøde Fæsters Nærmeste. Der vil ikke Nogen paatage sig at opgive en bestemt Regel for det Afslag i Indfæstningen eller Landgilden, som Godseierne skulde give den, som fra Billighedens og den hidtilværende Sædvanes Side, maatte fortjene et særdeles Hensyn ved Bortfæstningen. Alt hvad der med nogen Billighed kunde forlanges, var, at Vilkaarene ikke skrues høiere, end at han er istand til at gaae ind derpaa og derved være holden.

I mangfoldige Tilfælde, navnlig i disse Tider, hvor Fæsterne ikke sjeldent efterlade sig en ikke ringe Formue, vil dette ikke forfeiles, om end Godseieren stiller de samme Vilkaar til ham, som han vilde have stillet til en Fremmed. Dette vil gjælde saameget mere, jo billigere disse ere og jo mere den afdøde Fæster, paa Grund af de lave Afgifter, han har havt at svare, har havt Leilighed til at samle sig Formue.

Selv under disse Omstændigheder ville maaskee enkelte Godseiere være saa høimodige eller saa gjennemtrængte af den Tænkemaade, der hidtil har ledet dem ved Bestyrelsen af deres Godser, at de endnu ville gjøre en Deel Opoffrelser til Bedste for en Søn eller anden Paarørende af den afdøde Fæster. Men der vil Ingen med mindste Berettigelse kunne forekaste den vedkommende Eier det enten som en Ubillighed eller engang som en Mangel paa Høimodighed, om han ved slig Leilighed fordrer den samme Indfæstning og den samme Landgilde, som han vilde have taget af en Anden.

Det er saaledes fra alle Sider indlysende, at de i de hidtilværende Forhold grundede Billighedshensyn, der pleie ved Fæsteledighed at komme en af den afdøde Fæsters Børn, eller nogen Anden, der stod ham nær, tilgode, aldeles ikke lade sig bruge som et Grundlag for en Lov, der til Fordeel for en Saadan paalagde Godseieren bestemte Indskrænkninger eller Opoffrelser. Dette vil yderligere bekræfte sig, naar man seer hen til de af Rigsdagen udtænkte Bestemmelser, hvorved dette Anliggende skulde bringes i Orden. Den har, som allerede ovenfor bemærket, slet ikke indladt sig paa nogen Antydning om, hvorledes de Tvivl skulde opløses, der frembyde sig med Hensyn til de Personer, der skulde nyde den Deel af Gaardens Salgsværdi, som skal tages fra Godseieren. Nogle af disse Tvivl ere antydede i det Foregaaende, og det vilde være let at tilføie flere. Men Mange ville vistnok finde, at jeg allerede har været for omstændelig i at gaae ind paa de enkelte Forhold, som derved maae være at tage i Betragtning; jeg har og kun gjort det for, om muligt, at bringe det Parti, der fører Ordet for en slig Lov, ud over de almindelige Phraser, hvori det indhyller sig. For-

saavidt det nærmest var Rigsdagen om at gjøre, i en Hast at faae lavet et Andragende, hvorved Sagen kunde sættes i ny Bevægelse, har den vistnok handlet klogt i at lade hiint Hovedspørgsmaal ligge og overlade det til Regjeringen at løse Knuden. Men hverken Regjeringen eller nogen Anden kan gjøre dette, uden at bruge det Middel, hvorved Alexander i sin Tid løste den gordiske Knude. Dersom Sagen virkelig skal gaae saaledes frem, som Rigsdagen har antydet, bliver der ingen anden Vei at gaae, end at dele Byttet mellem den afdøde Fæsters Arvinger, uden Hensyn til at den Fordeel, i hvis Sted nu en Pengesum skal udbetales, paa ingen Maade kunde tilfalde Arvingerne som saadanne og i Forhold til deres Arveret, ja ofte aldeles ingen af dem. Eller og maa det overlades til Regjeringens reent vilkaarlige Bestemmelse, hvorledes der skal forholdes med de Summer, som det uden al Retsgrund paalægges Godseierne at udrede, og som heller Ingen har mindste Retsadkomst til at nyde godt af. Hvorledes Rigsdagen er kommet til disse Summer, er og heelt ubegribeligt. Man har vistnok, navnlig under de Forhandlinger, som foregik i Provindsialstænderne angaaende Selveiendom og Fæste, ofte sagt, at Godseieren i Almindelighed vilde være vel tjent med at overlade en bortfæstet Gaard til Fæsteren for $^2/_3$ af det, den ellers i Handel og Vandel vilde være værd. Dette er imidlertid kun sagt løst hen, og det maatte naturligviis beroe paa de meget forskjellige Omstændigheder, hvorvidt det i et givet Tilfælde kom Sandheden meer eller mindre nær; i Gjennemsnit vilde sikkert Godseierne endog have været villige til et større Afslag. Men om end hiint Tal dengang i Gjennemsnit og tilnærmelsesviis har været nogenlunde rigtigt, saa have Tingene dog siden forandret sig. Efterhaanden som de i Fæstebrevene betingede Afgifter, idetmindste hvad Fleerheden angaaer, ere komne i et større og større Misforhold til Gaardens Indtægter og den Kjøbesum, hvortil den kunde udbringes, maatte Godsherren være villig til at give et meget større Vederlag for Fæsterens Brugsret. Men dersom man deraf har sluttet, at man ikke vil gaae Godseieren for nær, naar man paalægger ham at give $^1/_3$ fra sig af den

Kjøbesum, han efter Fæsterens Død kunde erholde for den fæsteledige Gaard, og at det saaledes vil være en særdeles Mildhed, naar man giver ham Udsigt til at slippe med 1/4, saa er der her den mærkeligste Forblanding af aldeles ulige Tilfælde. Naar Fæsteren, medens han er i Besiddelse af sit Fæste, kjøber Gaarden, saa giver han Slip paa den Ret, som for en maaskee lang Tid tilkommer ham og hans eventuelle Enke til at oppebære al Gaardens Indtægt for Afgifter, der kun udgjøre en mindre Deel af de Indtægter, som Gaarden kan kaste af sig. Det er begribeligt, at Værdien af denne hans Brugsret, især i de senere Aar, endog kunde gaae over Halvparten af den Kjøbesum, som en Fremmed vilde give for Gaarden, og at Eieren saaledes kunde finde sig vel tjent med at sælge Gaarden for det Halve af dens Værdi, i Stedet for i en uberegnelig lang Tid maaskee end ikke at have 1 Procent Rente af denne. Det kan endog være, og har vistnok idelig været Tilfældet, at Fæsteren end ikke har villet gaae ind paa et saadant Tilbud, fordi han derved maaskee dog fik dobbelt eller tredobbelt saameget at svare i Renter, som hans Afgifter udgjorde*). Men naar nu han døer, og saaledes Eie-

*) Man har saa godt som ingen Oplysning om de Aarsager, der have gjort, at der, uagtet de betydelige Fremskridt, Selveiendom hvert Aar gjør, dog endnu er en ikke liden Deel Fæstegods tilbage. Der gives vistnok endnu nogle og det netop af de større Godser, hvis Besiddere ønske at vedligeholde det gamle Forhold, skjøndt det ikke giver dem nær de Indtægter, som de kunde erholde, naar de solgte eller bortarvefæstede Bøndergodset, og hvor Fæsterne sidde for saa lave Afgifter, at de heller ikke attraae at kjøbe. Paa slige Godser har der ordentligviis ingen Underhandling været om Livsfæstets Afløsning. Men paa de Godser, hvor Underhandlinger af det Slags have fundet Sted, vil man uden Tvivl saa godt som altid finde, at Fæsterne have kunnet faae Eiendom mod et Vederlag, der er meget langt fra Eiendommens almindelige Salgsværdi, maaskee i det Hele neppe dennes Halvdeel. Men slige Oplysninger vilde kun tjene til yderligere at vise den ringe Trang, der er til at fremme Selveiendom ved Tvangslove mod Godseierne, at derimod det bedste Middel til at fremme den var, at tilintetgjøre enhver Udsigt til saadanne Love.

ren efter al Lov og Ret er bleven fuldkommen raadig over den Gaard, der i mange Aar har været Fæsteren til meget større Fordeel end ham, er der ikke Skygge af Ret eller Billighed for, at Fæsterens Arvinger endnu skulle nyde en god Deel af Kjøbesummen.

Saaledes turde det Lovforslag, hvorom man har meent, at det skulde forsone de forskjellige Interesser, endog kunne ansees mere nærgaaende imod Eiendomsretten end noget af de Forslag, der forhen ere fremkomne for at tilveiebringe en tvungen Fæsteafløsning. Under alle Omstændigheder er der i alle disse en bedre indre Sammenhæng end i det nærværende. Man mene ikke, at man for dette har et Forbillede i Lov om Selveiendom paa Statens Godser af 8de April 1851 § 12, hvorefter den afdøde Fæsters uforsørgede Livsarvinger, om saadanne findes, skulle, i det der benævnte Tilfælde, nyde 1/4 af den Sum, hvortil Gaarden sælges, saavelsom i Lov af 3die Marts 1852, hvorefter det Samme skal anvendes paa det Sorø Academi med flere Stiftelser den Tid tilhørende Bøndergods. Jeg finder vel intet Kald til at træde frem som Talsmand for disse Love. Men foruden at den fornævnte Bestemmelse i disse kun havde et lidet Omfang, var der fra Retssiden den meget væsentlige Forskjel, at de angik Gods, som tilhørte deels Staten deels visse for det meste ved Hjælp af Statsmidler oprettede og vedligeholdte videnskabelige Stiftelser. De Opoffrelser, der ifølge bemeldte Love bleve gjorte, havde og for den største Deel deres Rod i de Fæsterne, mange Aar tilbage, gjorte Tilbud, hvilke vel neppe endnu kunde have havt fuld retlig forbindende Kraft, men som dog flere Grunde talte for at tillægge nogen Virkning. Her skal dermed gjøres et stort Greb i Enkeltes Eiendom, uden at der er nogen virkelig Rets- eller Billigheds-Grund, der taler for det Offer, man vil aftvinge disse. Det var og i sin Orden, at det i de ovennævnte Love blev overladt deels Finantsministeren deels Ministeren for Kirke- og Underviisningsvæsenet at fordele Summer, der hidrørte fra hvad der blev skjænket deels af Staten deels af de under sidstmeldte Minister hørende Stiftelser, hvorimod det vil være noget ganske eget, om et Mini-

sterium efter Godtbefindende skal kunne fordele de Summer, som det vilkaarlig maatte paalægges Eierne af Fæstegaarde at udbetale. Det bliver saameget mere paafaldende, som man ikke vil være i Stand til at finde nogen bestemt eller rimelig Betegnelse for de Personer, mellem hvem Fordelingen bør skee, hvorimod en saadan Betegnelse ingenlunde manglede i Lovene af 8de April 1851 og 3die Marts 1852.

Efter alt det Anførte er det mig klart, at det, naar Sagen kommer til en nogenlunde alvorlig Prøvelse, maa findes, at den saalænge paatænkte tvungne Afstaaelse af Fæstegods umulig kan gjennemføres. Det forsøgte nye Grundlag er saa aabenbart uholdbart, og vil, naar det skal anvendes, føre til saa mange uopløselige Knuder, at dets Ubrugbarhed ufeilbart maa komme til almindelig Erkjendelse. Men paa den anden Side har nu Rigsdagen som det synes opgivet de ældre Forslag, som heller aldrig have havt Landsthingets Bifald, og det synes at ligge klart for Dagen, at den kun i den Overbeviisning, at man ad den derved betraadte Vei ikke kunde komme til Maalet, har søgt at finde en ny, der kun har været under en flygtig Overveielse. Naar det nu sees, at den endnu mindre kan bruges, vil man uden Tvivl opgive hele Sagen.

I Landsthingstidenden for 7de September S. 1011 ff. læser man, en ligesaa aabenhjertig som mærkelig Udtalelse af det der nedsatte Udvalgs Ordfører*), om den Tanke, der har været ledende ved den særegne Maade, hvorpaa bemeldte Thing, og senere med det Folkethinget, fandt for godt at fortsætte den mangeaarige hidtil mislykkede Bestræbelse. Den Nytte, som Fæstebonden skulde have af den i Forslag bragte Ordning, sætter Ordføreren fornemmelig deri, at Fæsteren, naar han vil underhandle med Eieren, være sig om at erhverve Eiendomsret over Fæstegaarden for sig selv eller den, han vil sætte i sit Sted, eller om at sikkre sin Søn, eller hvem han ellers ønsker dette Gode, et nyt Fæste paa fordeelagtige Vilkaar, da ikke staaer blot „som Supplikant", men med „en Ret i Ryggen, der vil føre til

*) Amtmand Lehmann.

en anden Udvei, hvis Godseieren ei vil indrømme ham saadanne Vilkaar". Det er umiskjendeligt, at denne Taler ligesaa oprigtigt som bestemt har angivet, hvad der ved den tilsigtede Lov vilde være at udrette. Men det vil og deraf blive klart, hvormeget Ret og Billighed derved vilde blive traadt under Fødder. Det sees ikke, hvorledes Fæsteren under den nuværende Tingenes Orden ved forommeldte Leiligheder i anden Betydning staaer som Supplikant, end den, hvori det Samme og kan siges om den, der søger et Pengelaan, især naar han ei kan give en Sikkerhed af det Slags, som enhver Kapitalist med Fornøielse tager imod, eller og en Huusleilighed til Beboelse eller til deri at drive en Næringsvirksomhed (maaskee en saadan, der kun paa et vist Strøg har Udsigt til lykkelig Fremgang). I disse og de mangfoldige andre Forhold, hvori Nogen kan ønske at træffe en for sin Velfærd meer eller mindre vigtig Overeenskomst med en Medborger, har han rigtignok „en Ret i Ryggen", den nemlig, at han ei behøver at indlade sig i Handelen, dersom han ei kan opnaae Vilkaar, hvormed han finder sig tjent. Denne Rets Betydning vil være større eller mindre i Forhold til de Omstændigheder, der gjøre det mere eller mindre vigtigt for den ene eller den anden af de underhandlende Parter, at komme til Enighed. Men Fæstebonden har netop under Forhandlinger af foranførte Slags, et Rygstød, hvis Lige den, der er i noget andet af de paapegede Forhold, næsten aldrig vil finde. Under Omstændigheder, der for Tiden ere meget sædvanlige, vil den af ham for sig og eventuelle Enke erhvervede langvarige Brugsret lettelig, ofte endog rigelig, kunne anslaaes til det Halve af den Værd, selve Eiendommen har i Handel og Vandel, og han kan saaledes gjøre Regning paa, for den anden Halvdeel eller for en Kjøbesum, der, enten fra den ene eller den anden Side, nærmer sig denne, at erhverve Eiendommen for sig selv eller for en Søn, eller hvem anden, han vil sætte i sit Sted. Ønsker han at fratræde sit Fæste, mod at det overdrages en Søn, Svigersøn eller nogen Anden, med hvem han er nær forbunden, eller af hvem han for Afstaaelsen kan erholde en anseelig Godtgjørelse, saa vil han og kunne vente at skaffe en Saadan Fæstet

paa lempelige Vilkaar (cfr. oven S. 36—38). Han har saaledes ved Hjælp af de hidtil gjældende Love, for en stor Deel og af den hos Eierne sædvanlige Godmodighed og Billighed, og under Medvirkning af heldige Omstændigheder, faaet meget, saare meget i Ryggen. Dette kan man fornuftigviis ikke tænke paa at tage fra ham eller svække, men der sees endnu mindre nogen fornuftig Grund til at forstærke det ved et Magtsprog af den lovgivende Myndighed, hvorefter Eieren, naar han omsider er kommet i Besidelse af en uomtvistelig Ret til at gjøre sig sin Eiendom saa nyttig, som Lovene og Tidsforholdene tilstede, endnu skulde af den Sum, han derfor kan erholde, udbetale 1/3 eller efter Befindende 1/4 til dem, der blive at indbefatte under Fæsterens Efterladte. Ikke at tale om, at Eieren ved den Tvang til at sælge Gaarden ved Auction, saaledes som den afdøde Fæster har efterladt den, taber adskillige andre lovlige Udveie, der efter Omstændighederne kunde have været ham til betydelig Nytte (cfr. oven S. 9). Det er dog aabenbart, at Fæsteren derved bliver for stærk i Ryggen, og det kan være, at Eieren i Forhold til denne stærke og maaskee af sin Styrke overmodige Mand, maa føle sig saa svag, at han takker Gud, hvis han kan faae en tredie Deel for sin Eiendom, af det, den i Handel og Vandel er værd. Man maa vistnok være Amtmand Lehmann forbunden for den Oprigtighed, hvormed han saaledes har aabenbaret den hemmelige Tanke i det Forslag, hvis Talsmand han var; Noget, som har bekræftet mig i den Tro, jeg i Sandhed altid har havt, at Aabenhjertighed ligger saa dybt i hans Natur, at den endog maa bryde igjennem, naar han ved sin politiske Retning er bragt til at indlade sig paa noget Foretagende, hvori der ligger List*). Men naar han endvidere

*) En ganske udmærket Prøve paa en saadan Aabenhjertighed har samme Landsthingsmand givet under den bekjendte Høkersag (Landsthings-Tidende S. 1137—1138). Mange ere blevne høilig overraskede ved det Stykke af den „parlamentariske Taktik", som han der har bragt for Lyset. Ogsaa ved denne Leilighed har han udtalt: „hvorledes den stærke og vedvarende Opinion blandt Bønderne" maatte afgive et vægtigt Motiv for den Sag, som er

mener, at der ingen retlig Betænkelighed kan være ved den Lov, han saaledes søger bevirket, fordi denne, „ikke er af nogen Betydenhed ligeoverfor den Godseier, der er villig til at respectere sin moralske Forpligtelse til at opretholde Fæstestederne i Bondens og hans Families Besiddelse til en saadan Værdi som den omtalte (sic)", saa er det kun ved en mærkelig feilagtig Opfatning af Forholdene, at han kommer til den moralske Forpligtelse, hvoraf man nu vil danne en Tvangsforpligtelse. Han bemærker vel, at „naar man vil sammenligne de Vilkaar, hvorunder Fæstesteder paa de samlede Godser i Almindelighed gaae over fra Fader til Søn, med dem, som kunne opnaaes ved Auction, saa maa man finde, at enhver Godseier (!) selv har paalagt sig (!) en saadan Decourt, som Lovgivningen (!) nu foreskriver, og at Bestemmelsen altsaa kun har Betydning for de Godseiere, som ei ville erkjende denne moralske Forpligtelse. Men dette er dog en ganske forunderlig Tale, fuld af de mærkeligste Tankespring. For at blive ved det Væsentlige, saa ville vore Godseiere vistnok ikke tilegne sig den vidtdrevne Roes for Høimodighed, der ved denne Leilighed tillægges dem, men som de skulle betale i dyre Domme. Det kan gjerne være, at man kan opvise en Deel gamle Familiegodser, hvis Besiddere ere saa lempelige i deres Fordringer til Fæsterne, at de uden noget Tab kunde underkaste sig Følgerne af den paatænkte Tvangslov. Men jeg skulde dog troe, at disse ugjerne vilde lade sig tvinge til de Opoffrelser, som de hidtil af fri Høimodighed have bragt. Ei heller sees det, hvorledes de kunne have paadraget sig selv eller deres Eftermænd en Forpligtelse til i Fremtiden at fortsætte den overvættes Høimodighed, som de hidtil have viist. De kunde saameget mere have Anledning til at trække sig noget tilbage, som deres hidtilværende Offre ved Omstændighederne ere blevne større, end de oprindeligviis havde tænkt sig. Foruden at det i det Hele først er ved den senere Tids overordentlige Tilvæxt i

---

bleven behandlet, ligesom han og den Gang meente, at man under Høkersagen ikke burde glemme Hensynet til Opinionen i Kjøbstæderne (S. 1139).

Production og Productpriser, at der er opstaaet et saastort Misforhold mellem den Indtægt, en Fæstegaard giver Brugeren, og det, han har at svare til Eieren (cfr. oven S. 31), saa er dette Misforhold paa en Deel af hine Godser blevet endnu større end andetsteds, fordi de netop høre til dem, hvis Besiddere have vedligeholdt Hoveriet, indtil dette ifølge Lov af 4de Juli 1850, blev, uden Hensyn til deres eller til Fæsternes Villie afløst mod en vilkaarlig bestemt Erstatning, hvilken uden Tvivl har været langt under det, de afskaffede Arbeider koste Eieren, og maaskee endnu længere under det, denne, ved Fæsteledighed, vilde have beregnet som Godtgjørelse for Arbeidspligten, dersom man havde ladet ham sin frie Villie*). Ogsaa fra en anden Side ere der betydelige Bevæggrunde for slige Godsbesiddere til at gjøre en Forandring i de hidtil fulgte Forholdsregler. Det er en Kjendsgjerning, at Fæsterne paa ovenberørte Godser, med alle Godsbesiddernes Opoffrelser, ikke ere skredne videre frem end andre Fæstebønder, men at de tvertimod, efter hvad der almindelig antages, baade i Velstand og endnu mere i deres Jorders forstandige og driftige Benyttelse staae tilbage for de Fæstebønder, hvis Afgifter mere svare til det, der ved en saadan Drift kan udbringes. Det er saaledes, selv med Hensyn til de enkelte Godseiere, som bemeldte Landsthingsmand maatte have havt for Øine, aldeles ubeføiet, at de have paadraget sig en moralsk Forpligtelse til i Fremtiden at være ligesaa eftergivende i deres Fordringer, som de hidtil have været. Ogsaa er det et stærkt Stykke af Raskhed i Slutning, naar det antages, at Lovgivningen i deres hidtil udviste Godmodighed skulde have Hjemmel til at paalægge dem og deres Efterkommere et vedvarende Baand paa den dem ellers tilkommende Frihed. Men om muligt endnu besynderligere

*) Foruden alt, hvad der ellers maatte føre til, at Vederlaget blev sat meget lavt af de beskikkede Afløsningsmænd, maatte og den ovenberørte Omstændighed, at Bonden, om han end heller vilde forrette det betingede Arbeide, dog blev nødt til at underkaste sig den Pengebetaling, som derfor maatte blive sat, være en Bevæggrund til den yderste Lempelighed i dens Bestemmelse.

er det, naar det paastaaes, at enhver Godseier har paalagt sig de Offre, som hine enkelte Godseiere hidtil skulle have bragt, og man deraf udleder en moralsk Forpligtelse for alle Eiere af Fæstegaarde, hvilken Lovgivningsmagten uden Betænkelighed skal kunne forvandle til en Tvangsforpligtelse, som man derhos ganske vilkaarlig giver et Indhold, der aldeles ikke kan paavises i de paaberaabte Sædvaner. Da hine efter Øieblikkets Leilighed nu saa høit anpriste Godseieres Behandling af deres Godsforhold vistnok hænger sammen med deres aristokratiske Sind, saa er det og fra denne Side mærkeligt, at man deraf vil danne en Lov for Landets andre store eller smaa Godseiere, hvoriblandt Mange have viist sig som forsvarlige Demokrater, og navnlig fulgt den almindelige Retning til at gjøre sig sin Eiendom saa nyttig som man, uden at træde Lov eller Anstændighed for nær, har kunnet*).

Iøvrigt er det klart, at der lidet eller intet kan vindes for Bondestanden i det Hele ved de uretfærdige Fordringer, der gjøres til Godsbesidderne. Det blev kun ganske Enkelte, som man derved vilde tilvende en Deel af deres Medborgeres Formue, og disse Enkelte ville ofte være andre end de, der efter de paaberaabte Sædvaner have havt Adgang til, paa lempelige Vilkaar, at komme til Fæste paa en Gaard, ligesom de ingenlunde altid vilde høre til den personlige Bondestand, medens de, der som Eiere af Fæstegaarde, vilde rammes ved den paatænkte Lov, ofte ville staae hiin Stand nærmere. Der er Intet, der saameget kunde tjene til en særlig Bondestands Opretholdelse

*) Det turde være en overflødig Bemærkning, at jeg ligesaalidet vil kaste nogen Dadel paa den ene som paa den anden af de ovenmeldte Retninger i Godsbestyrelsen. Hver af dem har sin Berettigelse, og om end den ene mere tiltaler de velvillige Følelser, saa har den anden dog i den senere Tid været til større Gavn for Landet. Derimod er det umiskjendeligt, at der har været en Tid, hvori den menneskekjærlige Aand, der viste sig hos adskillige af vore største Godseiere, for det meste ved Fødsel og Stand hørende til Aristokratiet, og tillige Aristokrater af Sind, men i Ordets ædlere Betydning, har været til Lykke og Velsignelse for hele Landet.

som det lovhjemlede Fæsteforhold. Dersom denne Stands Tarv skulde være den øverste Grundsætning for Lovgivningen og Statsstyrelsen, maatte man af alle Kræfter have holdt paa Fæsteforholdet, og lagt Hindringer i Veien for den Adgang til Selveiendom, som den hele Udvikling i den sidste Tid af vor forrige Statsorden i Forbindelse med de gjældende Love og Regjeringsforanstaltninger tvertimod begunstigede. Det er iøvrigt langt fra, at jeg vilde anbefale en Tilbagetræden fra denne Vei. Jeg kunde ikke have andet Ønske end, at Tingen var blevet ved at gaae den gode naturlige Gang, hvori den til hiin Tid var, og jeg har stedse med Glæde grebet de ikke faa Leiligheder, hine Tider frembøde til at fremme Selveiendom ved Midler, der ikke indeholdt Uret imod Nogen, men derimod stemte overeens saavel med Statens almindelige Bedste, som med deres, som Sagen nærmest vedkom. Men ligesom jeg altid har været en afsagt Fjende af alle de Forholdsregler, der gik ud paa at krænke Eiendomsretten for at fremskynde Selveiendom, saaledes har jeg og altid skjønnet, at man ved alt, der er arbeidet i den Retning, kun har gjort Bondestanden en slet Tjeneste; og der vil vist komme en Tid, da det bliver denne Stand klart, hvor dens sande Venner fandtes.

Der vil ikke let nogen vente, at den Deel af Pressen, der er traadt frem for at lovprise den sidste Rigsdags Beslutning og forhaane de Godsbesiddere og andre Eiendomsmænd, som have villet værge sig mod den deres Eiendom truende Fare, skulde have været istand til at levere Noget, som virkelig kunde tjene til at styrke den af Rigsdagen tilsigtede Lov. Men den Maade, hvorpaa den har taget denne Sag, fortjener dog Opmærksomhed som et nyt Beviis paa, hvad det er for Uformuft, den vover at byde den danske Læseverden. Det vilde være at miskjende bemeldte Presses øvrige Virken, om jeg vilde kalde det, den ved denne Leilighed har givet af sig, mageløst, men det er dog saa stærkt, at enhver Forstandig, der vil gjøre sig Uleilighed med at tage det under en nogenlunde alvorlig Overveielse, vil føle Undseelse over, at en saadan Presse kan udøve Indflydelse paa mange Medborgeres Mening.

I Fædrelandet for 7de Mai d. A. (Nr. 104) føres der en Forpostfægtning med de Godseiere, som allerede den Tid havde søgt at bevirke en saadan Forestilling som den, der senere er overleveret Kvngen. Blandt megen anden løs Tale, der aldeles fortjener den Betegnelse af „meningsløst Hvisvas", som Fædrelandet giver navnlig den af adskillige jydske Godseiere undertegnede Erklæring, gjør denne Artikel sig lystig over den Mangel deels paa behørige Ahner, deels paa det fornødne Qvantum Bøndergods, der skal betage en stor Deel af hine Mænd Adkomst til at tale med. Det synes, at Fædrelandsmændene mindre vilde have forarget sig over dette Foretagende, dersom det kom fra Mænd af gammel Adel og med stor Godsbesiddelse. Men de finde sig beføiede til at behandle det med Haan, fordi den Mand, der først har sat sit Navn under den fra Østifterne udgaaede Erklæring, skjøndt en af Landets største og indsigtsfuldeste Godseiere, skal fra sin Farfader eller Oldefader have skagensk Fiskerblod i Livet, og fordi Andre af Underskriverne have drevet eller endnu drive Industri eller Handel. Saaledes spottes der over „Jernstøber Gamst ved Vestervold", som en af de „ærværdige Jorddrotter", der have vovet at tale med ved denne Leilighed. Agenst Gamst er imidlertid Eier af et komplet Jordegods; men Aarsagen, hvorfor det desuagtet skal være latterligt, at han er traadt frem ved denne Leilighed, maa søges deri, at det er som mangeaarig Borger i Kjøbenhavn, hvor han har grundlagt et af Stadens betydeligste Industrianlæg, at han har erhvervet sig saavel sin anseelige Formue som en ganske almindelig Agtelse og Tillid, hvorpaa baade Regjeringen og hans Medborgere flere Gange have givet ham talende Prøver. Hvad det har paa sig, at hiint Industrianlæg, hvilket han iøvrigt, efterat have forvandlet en Deel af sin Formue til Jordegods og bosat sig paa dette, har overdraget til Andre, der under hans Ledning have dannet sig for at fortsætte hans Værk, er beliggende ved Vestervold, er vanskeligt at begribe, og det sees ligesaalidet, hvorledes det kan berøve en anden Godseier sin Berettigelse at han er Klædekræmmer og boer i Nygade. Hvad imidlertid „Fædrelandet" gjennem alt sit flaue Fjas ønsker

at indbilde lettroende Læsere, er, at Sagen dreier sig om adelige Forrettigheder; men Enhver, der kjender det allermindste til vor Retstilstand, veed, at det gjælder Eiendomsrettigheder, hvori Adelen hverken har eller siden 1682 har havt det mindste forud for de øvrige Borgere. Der findes heller ikke hverken i hine foreløbige Erklæringer eller i den senere til Kongen indgivne Forestilling nogen Tøddel, som hentyder paa adelige Rettigheder. Og ligesaalidet støtte de Paagjældende sig til de særdeles Rettigheder, som, skjøndt med betydelig Indskrænkning i hvad de forhen havde været, endnu for faa Aar siden tilkom Besiddere af visse større Godser som saadanne og uden Hensyn til deres personlige Stilling. Disse Rettigheder stode heller ikke i mindste Forbindelse med Forholdet til Fæsterne, og desuden have Underskriverne af det til Kongen indgivne Bønskrift paa det bestemteste udtalt Tilfredshed med de senere Love, som have ophævet hine Rettigheder. Herved have de sandsynligviis villet sikkre sig mod den Mistydning, at de traadte i Skranken for Noget, der kunde kaldes Privilegium. Mig forekom denne Forsigtighed noget overflødig, medens heller ikke, hvad de i saa Henseende havde anført, turde fra enhver Side være rigtigt; nu seer jeg, at den end ikke var tilstrækkelig til at værge dem mod hiin Mistydning.

Naar „Fædrelandet" troer haanligt at kunne afvise dem, der ikke eie store Godser, ja endog drister sig til at sigte dem som Mænd, der „falskelig have udgivet sig for at være, hvad de ikke ere", saa gaaer det iøvrigt ud fra den aldeles vildfarende Forestilling, at kun complette Godser ere Godser, ligesom det og maa være uvidende om, at endog den Forskjel, som der forhen var mellem complette og ucomplette Godser, er aldeles ophævet ved Lovene af 28de April 1850 og 20de Juni s. A. Endvidere har „Fædrelandet" og, med Hensyn til enkelte Underskrivere yttret Tvivl om, hvorvidt de virkelig eie noget Gods, være sig større eller mindre. Men ligesom det tildeels siden har maattet tilstaae, at der herunder har været nogen Feiltagelse, saaledes kan jo en Mand gjerne eie Fæstegods, uden at det er blevet „Fædrelandets" Redaction bekjendt. Ogsaa er det meget muligt,

at de jydske Godseiere, der sige, at de ad Frivillighedens Vei have søgt at udbrede Selveiendom, virkelig have gjort det, uagtet det ei er kommet til „Fædrelandets" Kundskab. Det er derhos særdeles mærkeligt, hvorledes dette Blad efter først at have fremsat det Spørgsmaal, om hine Mænd virkelig med Sandhed kunne sige, at de have søgt at udbrede Selveiendom, umiddelbart derefter sigter dem for „enten at have underskrevet, hvad de ikke have læst, eller falskelig udgivet sig for at have gjort, hvad de ikke have gjort". De domfældes saaledes, fordi de ikke allerede forud have besvaret de Spørgsmaale, som „Fædrelandet" gjorde dem i det samme Aandedræt, hvori de maae lide Dom. Det er haarde Conditioner. Iøvrigt er det vist, at Enhver, der eier noget Fæstegods, har havt Kald til ved denne Leilighed at underskrive, enten det har været stort eller smaat. Jeg veed ikke, om der blandt Underskriverne findes Nogen, som kun eier nogle ganske enkelte Fæstegaarde eller maaskee kun een. Men om der end maatte findes flere Saadanne, saa er det indlysende, at det for den, der kun eier en enkelt Fæstegaard, kan være nok saa haardt uden al Retsgrund at skulle underkastes Indskrænkninger, der berove ham en betydelig Deel af hans Gaards Værdi, som for den, der eier store Godser, at man tager en lignende Andeel af det dertil hørende Fæstegods fra ham. Slige Besiddere af enkelte Fæstegaarde kunde endog synes at have en ganske særlig Grund til at besvære sig, da det er i de Forhold, som have fundet Sted paa samlede Godser, man søger Hjemmel for den Tvangslov, der og skal ramme dem.

Det er en høist mærkelig Fordring, at Enhver, der har underskrevet, først for „Fædrelandets" Redaction havde havt at godtgjøre, at han eier Fæstegods, og forsaavidt der var udtalt, at Underskriverne havde solgt eller fremdeles agtede at sælge deraf til Fæsterne, at dette virkelig saaledes forholdt sig, og at Redactionen, naar de ei have iagttaget saadan pligtskyldig Opmærksomhed, maa være berettiget til at stemple dem som Falskneere. Men endnu mærkeligere er det, at det danske Folk nu er blevet saa vant til slig Adfærd, at man ikke længer forbauses derover. Jeg er imidlertid vis paa, at mine Landsmænds Følelse for

Sandhed og Anstændighed ikke er blevet saaledes slovet, at Enhver skulde kunne tillade sig en saadan Frækhed. Det er uden tvivl et særligt Privilegium, som de have indrømmet et Blad, der engang har forpagtet en Ret til at bruge hvilkesomhelst Midler for at fremme en Sag, der oprindeligviis er forekommet dem at være god. Hos Mange hidrører og den vedvarende Overbærelse fra den Tanke, at „Fædrelandets" Upaalidelighed forlængst er blevet saa vitterlig, at dog Ingen troer paa dets Tale. Hiint lidet hæderlige Privilegium er det og, som kommer Fædrelandet tilgode, forsaavidt det i sin daglige Dreien efter Vinden, snart (saaledes som ved denne Leilighed) yttrer sig med aristokratisk Haan over dem, der ikke ere af god gammel Adel, eller besidde store Eiendomme, snart indtil den yderste Plebeiet anslaaer den demokratiske Streng, alt saaledes som det tjener bedst for hvad det i Øieblikket agter at udrette.

I sit Nr. 127, 128 og 129 har „Fædrelandet" ført Kampen over paa „Jorddrotternes Klage", ɔ: det oven omtalte nu til Kongen overleverede Andragende, hvilket allerede da i Aftryk omsendtes, for at de Vedkommende kunde tage Beslutning om, hvorvidt de deri vilde deeltage. I førstnævnte Nummer aabnes Angrebet med en Parallel mellem dette Andragende og det bekjendte Tillidsskrift fra en Deel jydske Godseiere, som i 1790 blev den daværende Kronprinds overleveret i Slesvig strax efter hans Formæling, indeholdende bittre Besværinger over den da begyndte Reform i vore Landbolove. „Fædrelandet" finder, at det nylig indgivne Andragende kun er en ny uforbedret Udgave af bemeldte jydske Proprietærers Klage fra 1790. I Indhold og Tendents skulle de ganske komme overeens, men den nu til Kongen overleverede Forestilling skal endog være mere uforskammet end den, som til hiin Tid opvatte almindelig Uvillie og paadrog tvende af Ophavsmændene særdeles Fortrædeligheder. Men Sammenligningen er saa forkeert, som tænkes kan; disse to Andragender have Intet fælles, men ere saa ulige som muligt. Hvad Gjenstanden angaaer, er der den mærkelige Forskjel, at hiint Tillidsskrift indeholdt skarp Dadel over flere endelige Love, tildeels udkomne for flere Aar siden, og hvorved der allerede var

gjort indgribende, af de Fleste i Folket med jublende Tak optagne, Forandringer i de ældre Love, hvilke Forandringer det, om de end ikke havde været saa vel betænkte, som de i Sandhed vare, dog ikke havde været gjørligt at tage tilbage. Ja der var blandt disse Love een og netop den, hvorimod Klagerne fore heftigst frem, Forordningen om Stavnsbaandets Løsning, der var ledsaget af Kongens høitidelige Ord for, at den Bondestanden derved givne Frihed stedse uigjenkaldelig og usvækket skulde blive opretholdt. De Godseiere, der nu i et større Antal end det, der deeltog i bemeldte Tillidsskrift, have henvendt sig til Kongen, forlange derimod ikke en Toddel forandret i de gjældende Love; det, hvorimod de træde frem, er meget langt fra at være en Lov, uagtet man baade paa Rigsdagen og i Pressen har ført et Sprog, som om det allerede havde Lovskraft. Det er kun et foreløbigt Forsøg af Rigsdagen paa at fremkalde et Regjeringsforslag til en Lov, og efter al Sandsynlighed vil det ikke føre til et virkeligt Lovforslag end sige til en Lov. Det er kun for at afværge en Forurettelse, hvormed de finde sig truede, at hine Mænd have henvendt sig til Tronen, hvorpaa Lovgivningsmagten har sit vedvarende Sæde, medens Rigsdagen, hvis Deelagtighed i denne Magt iøvrigt ikke er større end Kongens, er idelig Omskiftning underkastet. De kunde og have henvendt sig til selve Rigsdagen, for i denne at tilveiebringe en grundigere Overveielse af den Sag, hvori man i en Fart havde faaet den til at vedtage nogle løst sammenfattede Sætninger, der skulde danne et Grundlag for et Regjeringsforslag, som derefter vilde blive Gjenstand for selve Rigsdagens yderligere Prøvelse. De have imidlertid foretrukket at gaae til Kongen, en Vei, der vistnok var ligesaa lovlig som den til Rigsdagen, og som efter den Stilling, hvori denne havde bragt Sagen, endog var naturligere. Men hvad enten de vilde vælge den ene eller den anden af disse Veie, eller en tredie Vei, kan dog Ingen, der ei vil bruge Friheden til Undertrykkelsens Skalkeskjul, finde at det er en Formastelse, at de ved en alvorlig Fremstilling af det Uretfærdige og Fordærvelige i den Lov, der er i Gjære, søge at afværge samme.

Man erindrer dog vel, at det under vor forrige Forfatning fandtes aldeles berettiget, at man deels gjennem Stænderne, deels gjennem Pressen traadte skarpt frem mod de af Regjeringen forelagte Lovforslag, stundom endog mod Love, hvorpaa man forestillede sig, at Regjeringen var betænkt. Ei heller blev Nogen af dem, der i 1790 havde deeltaget i hiin nærgaaende Besværing over allerede givne Love, derfor underkastet nogen Forfølgning; thi at Kammerherrenoglen blev fratagen den egentlige Hovedmand, Kammerherre Lyttichau til Aakiær, skete først, efterat Høiesteret, under en mod ham af den daværende Generalprocureur som Concipist navnlig af den Lov, hvorover de heftigste Klager førtes (Frdg. om Stavnsbaandets Løsning), paa Grund af de mod denne Embedsmand fremførte ærenærgaaende Sigtelser, anlagt privat Sag, ei alene havde dømt ham til den høieste i slige Sager anvendelige Mulkt, men og betegnet hans Forhold som „skammeligt"; og at den, som næst ham havde havt størst Deel i bemeldte Foretagende, maatte beqvemme sig til at erlægge en høi Mulkt, var foranlediget ved fremkomne Sigtelser om mislig Omgang ved Tilveiebringelsen af de Underskrifter, der fandtes under Besværingen, imod hvilke han ikke saae sig istand til ganske at retfærdiggjøre sig.

Seer man hen til Indholdet og Tendentsen af de jydske Proprietærers saakaldte Tillidsskrift af 1790 og Godseiernes tillidsfulde Henvendelse til Kongen i 1856, saa er Forskjellen om muligt endnu større. Hine traadte med stor Bitterhed frem mod Love, der aabenbart støttede sig paa Retfærdighed og Statsklogskab, frem for alt imod en Lov, der ophævede det unaturlige Baand, hvormed Bønderne vare blevne bundne til deres Fødestavn, Noget der desuden aldrig havde været knyttet til en Jorddrotten tillagt Ret, men derimod, i Statens formeentlige Interesse, og det udtrykkeligt ikkun indtil videre, var blevet forbundet med en dem paalagt Pligt, den at stille Soldater til Kongens Tjeneste i Forhold til deres Bondehartkorn, for hvilken Pligt de nu bleve fritagne. Det Hele forraadte blind Frygt for enhver Forandring i de tilvante Forhold og grundskjæve Be-

greber om Statshuusholdningen*), i hvilke taagede Forestillinger uden Tvivl deres ængstelige Besværinger mere havde deres Grund end i ond Villie og Lyst til at trykke Bondestanden. Men naar man med Hensyn dertil maa beklage, at tvende saavidt vides ellers agtede Mænd ved denne Leilighed paadroge sig mangehaande Krænkelser, deriblandt en Mængde haarde Angreb i Vers og Prosa, saa kan man dog ikke andet end prise dem lykkelige over, at de faldt under en i Sandhed liberal Regjerings Hænder, der var langt fra Tilbøielighed til at forfølge Mænd, der i lidenskabelig Forblændelse havde troet, at deres Ret og Velfærd blev truet ved en Lovreform, hvorom Regjeringen var sig bevidst, at den omhyggelig var beregnet paa Alles Vel, men hvorom den tillige indsaae, at den hos dem, der ikke overskuede Forholdene, kunde vække Uro og Ængstelse. Den nu indgivne Forestilling gaaer derimod ud fra den Retstilstand, som blev frembragt ved de Love, som de jydske Proprietærer i 1790 haardt angrebe, og siden fortsattes i en Række af meget dybere indgribende Anordninger; ja den søger aldeles ikke at rokke Noget i de senere Aars Love, hvilke dog ere gaaede ikke lidet udenfor den Aand, som gjennemtrængte hiin Tids Love. Petitionærerne ville kun afvende et Skridt, der ikke har nogen Rod i disse allernyeste Love, endnu mindre hidrørte fra den Retning i Lovgivningen, der fremkaldte Forskrækkelsen hos en Mængde jydske Jorddrotter. Der behøves saaledes kun en ringe Kundskab til Forholdene og en ringe Grad af Dømmekraft for at see det falske Spil i det Forsøg, „Fædrelandet" gjør paa at overføre det Had paa Godseierne i 1856, som en Deel Godseiere fra 1790 havde paadraget sig.

Nr. 128 skal indeholde Gjendrivelse af de Grunde, som i den tidtnævnte til Kongen indgivne Forestilling ere anførte mod Retfærdigheden af den Lov, som Rigsdagen har søgt at forberede. Det har vist Ret, naar det siger, at det har gjort sig

*) I mit Skrift: „Af mit Livs og min Tids Historie", 2det Bind S. 72, vil man finde et slaaende Beviis paa statsøkonomiske Begreber, som nu maae forekomme Enhver utrolige.

Gjendrivelsen let; thi det har saagodtsom indskrænket sig til at meddele et maadeligt Udtog af den paa Folkethingets tredie Session afgivne af Conferentsraad og Professor Larsen forfattede Comitee-Betænkning. At dennes Indhold tilstrækkelig er gjendrevet andetsteds, navnlig af den Mand, der skal have forfattet Godseiernes Bonskrift, bekymrer ikke Fædrelandsmændene; de have jo en Professor i Ryggen, og en saadan Autoritet er, naar den er for den Mening, som Bladet tager sig af, altid nok til at nedslaae alle Grunde. Procurator Levinsen er i Sammenligning med Larsen kun at agte for en „Bonhas".

Ja i egentlig juridisk Lærdom forlanger vistnok Procurator Levinsen ikke at sættes ved Siden af Conferentsraad Larsen; men derfor er det dog vist, at han med seirrig Grundighed har gjendrevet alt, hvad denne Retslærde, efterat være gaaet over til det Parti, der attraaer en voldsom Afløsning af Fæsteforholdet, har vidst at opbringe til Styrke for denne Mening. Jeg kunde henvise til hvad der oven er godtgjort, hvilket tjener til yderligere at skjærpe hvad der af Hr. Levinsen er anbragt; men dette vil „Fædrelandet" vist ikke finde sin Opmærksomhed værd, derimod veed jeg ikke, hvorledes det vil hjælpe sig i Anledning af den siden offentliggjorte Skrivelse fra afdøde Grev Knuth, hvori denne bringer Levinsen sin varme Anerkjendelse af den Grundighed, hvormed han har gjendrevet Larsen. Her staaer jo en Autoritet, der har en langt ældre og hjerteligere Anerkjendelse af „Fædrelandet" end Larsen, der først i den senere Tid er, paa Grund af Omstændighederne, kommet høit i „Fædrelandets" Yndest. Selv i den her omhandlede Artikel har det paakaldt Grev Knuth som den, der stod paa samme Side som Larsen. Uheldigviis har Bladets Redaction den Tid ikke været belavet paa, at et saa haandgribeligt Beviis for, at denne Mand var af en stik modsat Mening, om nogle Dage skulde komme for Lyset. Ogsaa har Bladet ved forommeldte Leilighed (S. 337, Sp. 2) rigtignok — hvad jeg for hans Skyld inderlig beklager — med bedre Hjemmel paaberaabt sig den nuværende Conseilspræsident, en Mand, som det i en ældre Tid daglig søgte at lægge for Had som den, der fremfor nogen anden søgte at krænke Fæstebondens

Ret, og hvem det med Hensyn dertil endog havde givet et Øgenavn (Fæsteauctionator). „Fædrelandet" veed ikke at fægte uden med Autoriteter, men det kommer heller ikke i Forlegenhed, da det hverken blues ved som saadan at paaberaabe sig Mænd, der netop have erklæret dem for en modsat Mening, ei heller Saadanne, som det ved andre Leiligheder har behandlet med den yderste Haan, naar det en eller anden Gang trænger til dem. Ogsaa Scavenius er en Mand, som ei maa lade sig høre, naar en Larsen har talt. Vistnok vilde ogsaa han staae tilbage for denne Retslærde, naar det blot kom an paa det større Forraad af juridiske Kundskaber. Men ligesom han i sin Ungdom har lagt en god Grundvold for Retsstudiet, saaledes er han fuldkommen inde i vor Landbolovgivning, og som faa Andre fortrolig med de statsøkonomiske og landøkonomiske Grundsætninger og Forhold, hvorpaa det omhandlede Andragendes rette Bedømmelse beroer. Da han hermed forener en udstrakt videnskabelig Dannelse og en ualmindelig logisk Styrke, saa er Larsens Navn vist ikke nok for at slaae ham til Jorden. Dog man behøver kun at sammenligne det Bidrag, han i Stænderforsamlingen for 1844 har givet til Sagens Belysning med det, Larsen i 1852 har leveret paa Rigsdagen, for at see, hvor lidet han behøver at vige for denne i Dygtighed til at behandle dette Æmne.

„Fædrelandet" har endnu tilføiet et og andet, som skulde tjene til at styrke og skjærpe Larsens Udtalelser, men alt, hvad det saaledes har lagt til, er grebet af Luften, og størstedeels stridende mod de vitterligste Sandheder. Naar Larsen, efter „Fædrelandets" Citation, har sagt, at det synes at være Lovens Mening, at den fra ældre Tid nedarvede Landgilde ikke skulde kunne forhøies*), saa omskrives dette saagodtsom umiddelbar

*) Larsens egne Ord ere dog, at Landgilden efter L. 3. B. 13. Cap. 14. Art. uden Tvivl ikke kunde forhøies. Men disse Ord ville neppe sige andet, end hvad der indeholdes i de Ord, hvormed „Fædrelandet" har gjengivet dem. De indeholde i alt Fald ikke andet end en aldeles vilkaarlig Paastand, der for længe siden er paa det nøiagtigste modbeviist, og som denne Lovkyndige derfor

derefter, saaledes, at Lovgivningen i utvivlsom Overeensstemmelse med Danske Lovs Mening, „var berettiget til at fastsætte Landgilden", hvilken saa stærkt forandrede Sætning nu staaer der, som om den tilhørte Larsen. For en Feils Skyld føies hertil kort og godt Indfæstningen, med Hensyn til hvilken dog Ingen forhen har paastaaet eller med mindste Rettens Skin kunnet paastaae, at Loven havde bundet den til en vis Størrelse. Der tales endvidere — og dette er endnu det groveste — som om Landbolovene fra Slutningen af forrige Aarhundrede indeholdt ny eller dog forstærket Hjemmel til at sætte en lovbestemt Grændse for den Landgilde, hvorom Eieren og Fæsteren kunne forene sig. Og dog er Intet vissere end, at ethvert Skin af Hjemmel for et saadant Baand paa Parternes frie Overeenskomst, som der kunde søges i de forhen gjældende Love, aldeles bortfaldt, da Frdg. 15de Juni 1792 § 10 med udtrykkelige Ord udtalte, at det skulde være Jorddrotterne uformeent med Hensyn til alle af Fællesskabet specielt udskiftede Eiendomme — og dette er udentvivl nu anvendeligt paa enhver Bondegaard — at betinge sig saadanne Afgifter af de nye Fæstere, som de med dem kunne forenes om*). Ikke mindre

har fundet det raadeligt at glide glat over. (See Juridisk Tidsskrift 8. B. 1. H. S. 228 til Enden; 10. B. 1. H. S. 194—258, og det forhen nævnte Skrift af Levinsen 1. H. S. 14 samt 31—32.

*) Om Lovgiveren ansaae dette for en aldeles ny Indrømmelse, eller om han blot med Hensyn til den Tvivl, der forhen var om Fortolkningen af 3—13—14, fandt det nødvendigt at betrygge de Overeenskomster, der indgikkes om Afgifterne af udskiftede Jorder, uden at finde sig foranlediget til at gjøre det Samme med Hensyn til uudskiftede (hvilket snarere vilde kunne gjøre Afbræk i det, der var Hensigten med hiin Anordning) har været Meningsulighed underkastet. Men da i alt Fald det, som da var Undtagelse, af sig selv er blevet almindelig og vistnok undtagelsesfri Regel, er det uden praktisk Vigtighed, hvad man i saa Henseende antager, ligesom der og efter Forholdene inden Udskiftningen sjeldent havde været Anledning til Spørgsmaal om Forhøielse af den ældre Landgilde. Imidlertid turde det i Juridisk Tidsskrift 10. B. 1. H. S. 229—231 være godtgjort, at den sidste Mening har over-

klart er det, at den saaledes indrømmede Berettigelse ikke uden den groveste Uretfærdighed igjen kan tages tilbage. Lovgiverens Hensigt med at forkynde bemeldte Frihed var upaatvivlelig at opmuntre Jorddrotterne til at anvende de store Bekostninger, som udfordredes til en hensigtsmæssig Udskiftning og de Jordforbedringer, der svare fornødne, for at den ret kunde komme Agerdyrkningen tilgode. Det var ikke at vente, at en Jorddrot vilde opoffre sine Kapitaler eller bebyrde sine Eiendomme med store Prioriteter for at give sit Fæstegods de Forbedringer der til Landets Opkomst vare fornødne, naar han ingen Udsigt havde til i Tiden at faae Dækning ved Forøgelse af de aarlige Indtægter, dette Gods kunde give ham. Vel indeholdt de forudgaaende §§ af samme Forordning andre Bestemmelser, der hjemlede ham Adgang til, efter at Godset hensigtsmæssigt var udskiftet, og de dertil fornødne Udflytninger havde fundet Sted, allerede paa de daværende Fæstere at kunne fordele Renterne af de dertil og til de øvrige dermed forbundne Jordforbedringer anvendte Summer. Men saa retfærdigt og billigt dette end var, saa var der dog ikke deri en tilstrækkelig Opmuntring for Godseieren til at overtage sig de Omkostninger, som Godsets Udskiftning og det en grundig Udskiftning krævede. Undersøgelsen og Bedømmelsen af det, hvorpaa hiin Godtgjørelse og dens Størrelse maatte beroe, var forbunden med fortrædelige Vidtløftigheder og i Udfaldet var der en Deel Usikkerhed. Hertil kom, at der i Bondestanden herskede en Deel Uvillie imod Udskiftning, især naar den var forbunden med Udflytning. Denne Uvillie vilde naturligviis faae ny Næring, naar Fæsterne til Dækning af de dermed forbundne Omkostninger skulde besværes med Forhøielse

---

veiende Grunde for sig, cfr. det forhen nævnte Skrift af Procurator Levinsen 2. H. S. 114—115. I dette er det i Særdeleshed bemærket, at Frdg. 15de Juni 1792 § 10 ogsaa var anvendelig, hvor det forhen ved Privatdispositioner var blevet formeent at forhøie Landgilden, og at den saaledes af den Aarsag, under enhver Fortolkning af bemeldte Lovens Artikel, har været hensigtsmæssig. Flere Tilfælde af nysanførte Slags ere mig bekjendte.

af den i deres Fæstebreve betingede Landgilde, og dette maatte, foruden de flere Ubehageligheder, Jorddrotterne deraf vilde faae, føre til mange Indsigelser og Klager i Anledning af de Undersøgelser og Beregninger, som vare lagte til Grund. Det var desuden først efter nogle Aars Forløb, Fæsteren fik ret Nytte af Udskiftningen og Udflytningen, der i Begyndelsen var ham til Byrde, og skjøndt Forordningen havde taget alt det Hensyn til denne Omstændighed, som en almindelig Regel tilstedte, saa kunde det dog ikke undgaaes, at der bleve Tilfælde, hvori den forøgede Landgilde i nogen Tid kunde blive en ubillig Byrde for Fæsterne; dette maatte bevirke en yderligere Forstemning hos disse, og i mange Tilfælde vilde Godseierne end ikke være istand til at indrive Afgifterne, om han end dertil vilde anvende de lovhjemlede Midler, hvortil de ikke lettelig vilde beqvemme sig. Det er derfor intet Under, at mange Godseiere intet Brug gjorde af hine Bestemmelser, og at andre lode sig nøie med en ufuldstændig Skadesløsholdelse. Hvad der mere end foranførte Berettigelse maatte give Godseierne Lyst og Mod til at anvende de Bekostninger, som krævedes til Bondegodsets Udskiftning i Forbindelse med den Udflytning, uden hvilken Udskiftningen, som og mange Erfaringer fornemmelig i Jylland bekræftede, ikke kunde gjøre sin rette Nytte, var, at der sikkredes dem Adgang til ved fremtidige Bortfæstninger at betinge sig de høiere Afgifter, som Bondens ved Udskiftningen vundne større Kræfter satte ham istand til at bære, og at de saaledes selv kunde komme til at tage Deel i det forøgede Udbytte, som Bondergodset ved de af dem anvendte Bekostninger blev sat istand til at afgive. Den forøgede Værdi et Gods derved fik, maatte og være Besidderen til Nytte, naar han, hvilket var meget sædvanligt, til slige Foretagender behøvede Laan. Forordningen har nu staaet sin Prøve i mere end 60 Aar, og saavel Jorddrotter som Fæstere og hele Samfundet have høstet rige Frugter af det Opsving i Agerbruget, hvortil den har lagt Grunden. Uden den vilde en stor Deel af Landets Jorder længe været bleven i det al Fremgang lammende Fællesskab, eller dog kun været udskiftet paa en ufuldkommen Maade; og alt maatte have staaet paa en meget

lavere Fod end den, hvorpaa det er kommet ved den Udvikling, hvoraf hiin Forordning har været et betydeligt Led.

Medens vist Enhver, der nogenlunde kan tænke sig ind i den Tilstand, hvori Landet vilde have været, hvis den ved Forordningen af 15de Juni 1792 § 10 Godseierne givne Tilsikkring ikke havde været, maa erkjende, at denne har været Landet til uberegneligt Gavn, kan Intet være mere indlysende, end at Staten, hvis den nu tog denne Tilsikkring tilbage, vilde svige de Jorddrotter, som den ved dette Middel havde formaaet til at anvende betydelige Formuer*), saavelsom de Stiftelser og Andre, som i Tillid til Loven havde udlaant deres Capitaler i Godserne. Dette kunde heller ikke andet end faae en forstyrrende Indflydelse paa Fremtidens Credit og Eiendommens Sikkerhed, og det saameget mere, som der ikke var nogen Nød eller engang noget Billighedsskin, der kunde tjene til Undskyldning eller Besmykkelse for en saadan Retskrænkelse, men den alene kunde hidrøre fra en vilkaarlig Villie, at tage fra en vis Classe for at give til en anden, og det til en, der allerede havde taget en god Broderpart i den fremblomstrende Velstand, hvortil hiin Tilsikkring havde banet Veien.

Fædrelandet skjønner selv, at en Lov af foranførte Indhold „i Virkeligheden vilde berøve dem (Jorddrotterne) en stor Deel af det, de hidtil have betragtet som deres Eiendom, og nedsætte Værdien af deres Eiendomme i en betydelig Grad." Ja heri har Fædrelandet vistnok Ret. Ved Hjælp af en slig Forholdsregel vilde man især kunne komme meget vidt i at berøve (dette er vistnok det rette Ord) Godseieren, det, der er hans, saafremt Landgilden skulde bestemmes paa en lignende Maade som Vederlag for Hoveri- og Pligtarbeide blev bestemt

*) Herunder indbefattes naturligviis ikke blot de, der i sin Tid bekostede Udskiftninger og de øvrige Jordforbedringer, men og de, der senere have kjøbt de paagjeldende Godser og ved Kjøbesummen naturligviis blandt andet givet Godtgjørelse for de oprindelige Udlæg mod at erhverve de Rettigheder og Fordele, som fulgte dermed.

i Følge Lov af 4de Juli 1850, og endnu videre, hvis det, der saaledes blev fundet at være den rette og billige Landgilde, fik tilbagevirkende Kraft. Dersom et vist Parti fik Lov til at lave Retten, som det vilde, saa vilde det vist opbyde alle Kræfter for at gjøre den nye sande Ret gjeldende mod den gamle Uret. Men, saalænge man ikke kaster alt det bort, der hidtil har været agtet som Grundbetingelsen for en retfærdig Samfundsorden, kan der aldrig være Tale om at omgjøre de med den klareste Lovhjemmel mellem Eier og Fæster vedtagne Afgifter, eller tilintetgjøre den ligesaa utvivlsomme Frihed, der tilkommer Parterne til, naar nye Bortfæstninger finde Sted, ved indbyrdes Overeenskomst at bestemme Indfæstningen og de aarlige Afgifter, de hedde nu Landgilde eller Hoveripenge, eller hvad man vil.

Dog Fædrelandet har givet et, om muligt, endnu stærkere Beviis paa dets fuldkomne „Uvidenhed om de bestaaende Forhold," naar det yttrer, at selv den fordringsfuldeste Jordegodseier maatte finde den Afløsning, hvortil Rigsdagen har givet Udsigt, rundelig, medens det maa befrygtes, at Bondestanden derved vilde blive forurettet. Artiklens Forfatter maa bilde sig ind, at den 1/3 eller 1/4 af den Kjøbesum, som ved Auction i sin Tid kan faaes for Fæstegaarden, udgjør et Beløb, hvorved Godseieren afkjøber Fæsteren dennes lovlige Brugsret. Men dette er en reen Misforstaaelse. Fæsteren beholder jo for sig og sin eventuelle Enke den Brugsret, han har erhvervet, usvækket i Overeensstemmelse med de nugjeldende Love; og det er først, naar denne omsider ophører, og Eieren altsaa er kommen i et Tilfælde, hvori der tilkommer ham en utvivlsom Ret til at sælge Gaarden, at han, foruden at underkastes andre lammende Indskrænkninger, skal til Fæsterens Efterladte afgive 1/3 eller 1/4 af den Kjøbesum, der ellers uden Spørgsmaal udeelt tilkom ham. Herfor have Fæsterne Intet at give i Vederlag, og Godseierne faae heller Intet; thi hvad der i Rigsdagen er udtalt om visse skjønne Friheder, som skulde indrømmes dem, er i de allerfleste Tilfælde aldeles Intet, og i de ganske enkelte, hvori den ene af disse maaskee kunde benyttes, dog Intet, som kunde

lægges i Vægtskaalen mod en saa betydelig Afgift (see oven S. 9—11). Naar Eieren af en bortfæstet Gaard under den nærværende Tingenes Orden i Almindelighed vil være rede til at sælge en bortfæstet Gaard under $^2/_3$ af dens Værdi, ja ofte for Halvdelen, eller endog mindre, saa maatte han, hvis en til Rigsdagens Beslutning svarende Lov udkom, i mange Tilfælde takke Gud, om Fæsteren vilde give ham $^1/_3$ (jevnfor oven S. 40—41). Fædrelandet siger, at de Godseiere, der vilde vrage den Afløsning, Rigsdagen byder, fortjente at faae deres Navne opslagne paa Skampælen. I dette ægte fædrelandske Udtryk er der vistnok en Uforskammethed, som maatte forbause, naar den kom andetsteds fra, men man vilde dog sætte den for høit, naar man glemte, at den hidrører derfra, at Forfatteren slet ikke har forstaaet det, hvorom der var Spørgsmaal.

Mange ville uden Tvivl finde, at jeg altfor længe har opholdt mig ved Fædrelandets Forsøg paa at retfærdiggjøre den attraaede Lov. De kunne deri have Ret, og det er sandelig ikke uden Undseelse, at jeg har behandlet dette Forsøg saa omstændeligt. Dette skulde jeg vist heller ikke have gjort, saafremt dets mangehaande Urimeligheder udelukkende havde hjemme sammesteds. Men selv de meest paafaldende af disse have kjendelig deres Rod i de lignende Forsøg, som Retslærde af erkjendt Betydenhed forhen have gjort, kun at de i disse ligge mere skjulte, men nu ret ere komne for Lyset derved, at Fædrelandet har taget sig af Sagen. Saaledes har Larsen ikke selv saa bestemt som Fædrelandet, paa hans Ord, gjør det, udtalt sig for en i de gjeldende Love liggende Adkomst til at begrændse Eiernes og Fæsternes Ret til at forene sig om den aarlige Afgift. Men i hans løst henkastede Yttring til Bedste for en Fortolkning af L. 3. B. 13. Cap. 14. Art., som han ikke var istand til at forsvare, har han dog søgt Støtte for nye Love, der istedetfor den Ret, som bemeldte Lovsted skal have tillagt den saakaldte Fæstebondestand til at beholde Bondegaarden i Fæste imod den Landgilde, som i gammel Tid deraf har været svaret, skulde give Fæstefamilierne Ret til paa lempelige Vilkaar at blive Eiere af disse Gaarde. Han forbigaaer vel

ikke den Omstændighed, at den Indskrænkning, bemeldte Lovens Artikel formeentlig skal have hjemlet, i alt Fald som Følge af Forordningen af 15de Juni 1790 § 10 er sat ud af Virksomhed, men han antager, at Lovgivningen dog endvidere havde forbeholdt sig at gribe ind, hvor det fandt, at Friheden blev misbrugt til at indføre overdrevne Afgifter. Foruden at nu de Grunde, som han derfor har paaberaabt sig, ere aldeles intetsigende, og der heller ikke er mindste Tegn til, at Fæsterne plages med byrdefulde Afgifter, overseer han aldeles de afgjørende Grunde, som tale mod at der skulde ligge en saadan Forbeholdenhed i Forordningen af 15de Juni 1790 § 10 (see oven S. 55—60). Da Fædrelandet mere umiddelbar og uforbeholdent har udtalt de Sætninger, der danne Leddene i den Slutningsrække, hvorved oftmeldte anseete Retslærde er kommet til at anbefale en tvungen Fæsteafløsning, saa har dette givet en bequemmere Leilighed til at lægge deres Uholdbarhed for Dagen og denne har jeg, for Sagens Skyld, troet ikke at burde lade ubenyttet. Jeg skal dog endnu bemærke, at der, foruden hvad der her er blevet udviklet om det Uretfærdige og Fordærvelige i ved nye Love at sætte en Grændse for Størrelsen af det Vederlag, som Eier og Fæster kunne vedtage for den denne overladte Brugsret, vare andre Grunde, hvorfor dette vilde være aldeles hensigtsløst. Jeg skal af disse i Korthed paapege den, at Godseierne da ufeilbart vilde sælge enhver fæsteledig Gaard til den Høistbydende, hvilket, efter hvad man nu erkjender, vilde være en sand Ulykke for den saakaldte Fæstebondestand. Ja derimod skulde rigtignok den paa sidste Rigsdag antydede Plan skaffe Raad, og slige Raad kunne aldrig være dyre for dem, der mene, at Ret og Magt er det Samme. Men hvorvidt man end har Lyst til at gaae i at sætte Vilkaarlighed i Rettens Sted, skulde man dog opgive det Forsøg, at hidlede den nye Ret, man vil skabe, fra vor hidtilværende Retstilstand.

Godseierne have i deres Bønskrift udtalt, at det, i det utænkelige Tilfælde, at den lovgivende Magt skulde blive anvendt til de af Rigsdagen anbefalede Forholdsreglers Gjennem-

forelse, maatte staae dem frit for at angribe Loven gjennem Domstolene; og i Overeensstemmelse hermed have de i Hensyn til et saadant Tilfælde nedlagt en høitidelig Protest og Retsforvaring, erklærende, at de for alt Tab og Skade, som deraf maatte opstaae for dem og Efterkommere vedblivende maae holde Rigsdagen, Regjeringen og Staten ansvarlig, indtil fuld Restitution eller i alt Fald Erstatning under Forholdenes og Omstændighedernes Omskiftning i Tidernes Løb maatte blive at opnaae. Fædrelandet er naturligviis yderlig opbragt over denne Formastelse (S. 530). Jeg maa nu vel være aldeles enig med Fædrelandet, naar dette antager, at en saadan Henvendelse til Domstolene ei vilde være retlig begrundet. Men dette Blad vilde dog neppe ved denne Leilighed være kommet i en saa stor Harme, saafremt det havde erindret noget af Grundlovens Historie, hvilket man saameget mere kunde synes berettiget til at formode, som Herr Plong var en, skjøndt lidet betydende, Deeltager i Forhandlingerne desangaaende i den saakaldte grundlovgivende Rigsforsamling. Det til Prøvelse af Grundlovsudkastet nedsatte Udvalg, hvilket det da raadende Parti havde saaledes sat sammen, at ingen den ubeleilig Mening let derfra skulde kunne gjøre sig gjeldende, androg nemlig paa en Paragraph, der udtrykkelig hjemlede Domstolene Ret til at underkjende en Lov, naar de fandt den uovereensstemmende med Grundloven. Dette Forslag blev i Særdeleshed forfægtet af den nuværende Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet, der var Ordfører for den sidste Deel af Grundloven. Denne yttrede derhos, at om end denne Paragraph forkastedes, saa maatte Domstolene dog som en naturlig og nødvendig Følge af Grundlovens øvrige Indhold, beholde den deri udtalte Forpligtelse og Rettighed til at tilsidesætte de af den lovgivende Magt vedtagne Love, som fandtes stridende mod Grundloven, navnlig de i Udkastets syvende Afsnit forkyndte almindelige Grundsætninger (see den om Forhandlingerne i bemeldte Forsamling udgivne Tidende S. 2694, 3381—3383). Paragraphen faldt vel; men dersom den virkelig ikke indeholdt andet, end hvad der med logisk Nød-

vendighed fulgte af Grundlovens øvrige Bestemmelser, saa maatte den dog ligefuldt være i Kraft. Dette er nu vel ingenlunde min Mening, men Fædrelandet skulde dog ikke saa haanligt behandle en Mening, der i sin Tid blev forfægtet af en Mand, der som nuværende Minister i det Mindste gjelder ligesaameget baade i Regjeringen og hos Rigsraadet som nogen anden Minister eller nogen Rigsdagsmand, og som derhos syntes at have udtalt det, der var den almindelige Mening i ovenmeldte Udvalg, hvori der vare Mange, som endnu staae i Anseelse hos Fædrelandet. Hvad der bevirkede hiin Tillægsparagraphs Forkastelse var uden al Tvivl, at Oberst Tscherning, aabenbart den indflydelsesrigeste Mand i forommeldte Forsamling, under de senere Forhandlinger med stor Styrke traadte frem mod Paragraphen. Vel bestred ogsaa jeg den, men jeg vilde ikke have havt mindste Udsigt til at udrette Noget mod de meget gjeldende Mænd, der stode paa den modsatte Side, dersom ikke en endnu Stærkere var kommet mig til Hjælp. Denne udtalte sig meget skarpt og efter min Overbeviisning i det Væsentlige ikke mindre grundigt saavel om de Farer, hvorfor Staten vilde være udsat ved de mange Grundlovsbestemmelser, som kunde tydes paa 10, 20, 30 forskjellige Maader, som om det Utaalelige i, at Lovenes Gyldighed skulde underkastes Domstolenes Afgjørelse. Og han tog netop derved særdeles Hensyn til Udkastets § 68, der med den Omændring, som den fik ved Rigsforsamlingens Beslutning, blev § 87 i Grundloven, den Paragraph, hvorfra hele det omhandlede Angreb paa Eiendomsretten gaaer ud. Han bemærkede, at naar det i hiin Paragraph brugte Udtryk, i Overeensstemmelse med Udvalgets Forslag blev forandret til „fuldstændig" (og dette skete i Følge Afstemning), saa vilde det ikke være muligt at faae nogen Lov sat igjennem angaaende Afløsninger af den meest paatrængende Natur. Det var saaledes en vigtig Betragtning for ham og de Mange, der fulgte ham, at den omtvistede Paragraph vilde sætte en uoverstigelig Dæmning mod den Fæsteafløsning, der uden Tvivl var den mægtigste Tanke hos

en stor Deel af dem, der raadede for Danmarks Grundlov og den Valglov, hvis Kjærne allerede laae i Grundloven. Og paa den anden Side vil det ikke kunne miskjendes, at Overveielsen heraf for dem, som stode imod ham, netop var en betydende Bevæggrund til at hævde Domstolene den Myndighed, hvorom der var Spørgsmaal. Stemmegivningen angaaende ovenmeldte af Udvalget foreslaaede Slutningsparagraph til Grundlovens ottende Afsnit er høist mærkelig. Først blev under Nr. 127 stemt over et af Tscherning med flere Medlemmer af Udvalget stillet Forslag, der gik ud paa at Paragraphen, hvis den antoges, fik et Tillæg, der indskrænkede den til de „hidtil udkomne" Love. Dette Forslag fik 65 Stemmer for sig og 58 mod sig og var saaledes antaget. Men da umiddelbar derefter Paragraphen, saaledes som den nu var bleven omdannet, under Nr. 128 kom til Afstemning, blev den forkastet med 114 Stemmer mod 1 (see Tidenden S. 3338). Det er nu meget begribeligt, at de 65, der betingelsesviis havde stemt for Paragraphens Indskrænkning, siden maatte stemme for dens fuldkomne Forkastelse. Det var kun for i ethvert Tilfælde at forebygge en Grundlovsbestemmelse, hvorefter de fra Rigsdagen udgaaede Love skulde være Underkjendelse ved Domstolene underkastede, og hvorved den i et talrigt Parti gjærende Fæsteafløsning antoges at ville være forstyrret, at de androge paa hiin Indskrænkning, men efterat denne var sikkret, og Spørgsmaalet altsaa kun var om at blive reent fri for Paragraphen, var det naturligt, at Tscherning og de, der deelte hans Retning, maatte benytte Leiligheden til at faae Paragraphen aldeles ud. Da paa den anden Side de Mænd, der havde stemt imod hiin Indskrænkning, kun derved havde søgt at vedligeholde Paragraphen i dens fulde Omfang, kunde de nu, da dette var blevet ugjørligt, fornuftigviis ikke heller ville Andet end, at den ganske bortfaldt. Foruden at Paragraphen med den vedtagne Indskrækning ikke kunde have noget Værd for dem, og de vistnok fra andre Sider havde mange Betænkeligheder ved samme, vilde den saaledes indskrænkede Paragraph aldeles have

udelukket al Adgang til at angribe nogen tilkommende Lov ved Domstolene, hvorimod de, naar Paragraphen reent udgik, endnu beholdt Udsigt til at gjøre den Mening gjeldende, at en saadan Adgang, som Følge af det hele Forfatningsvæsen, ikke behøvede nogen særlig Lovhjemmel. Jeg er endog overbeviist om, at der var Intet, som ved denne Leilighed laae de Ledende i denne betydelige Fraktion af Rigsforsamlingen mere paa Hjerte, end at holde Fæsteafløsningen borte. Dette maa ikke forundre Nogen, fordi der hverken da eller ved andre Leiligheder i hiin Rigsforsamling fandt mange eller levende Udtalelser Sted mod en saadan Lov. Fleertallet var vistnok den imod; men for det Parti, der af de saakaldte Bondevenner blev benævnt Professorpartiet, var det vigtigt ikke at bryde med dem, der havde arbeidet det saameget i Hænderne, og til hvis Bistand de fandt, at de i al Fald for det første trængte, ligesom og selve Udkastene til Grundloven og Valgloven synes at have været indrettede paa at vinde dem. Saafremt endnu Nogen med Hensyn til hvad der oven er anført til Forklaring om det, der i Afstemningen synes synderligt, maatte finde det paafaldende, at et saa stort Antal Stemmegivende øieblikkelig begrebe, hvorledes de, efter Udfaldet af Afstemningen over Nr. 127, havde at forholde sig med Hensyn til Nr. 128, saa hidrører dette kun fra Ubekjendtskab med Sagernes Gang i vor Folkerepræsentation. Fleerheden er ingenlunde i den Nødvendighed selv at skulle gruble over Betydningen af de Spørgsmaal, som de have at afgjøre. De behøve heller ikke med Hensyn til hvert af disse nogen særlig Instruction fra deres Ledere, naar de see, om disse reise sig eller blive siddende, saa vide de paa en Prik, hvad der for dem er at gjøre.

Efter alt det Anførte have Godseierne i det, der foregik paa den saakaldte grundlovgivende Forsamling, havt god Anledning til at troe, at den Forbeholdenhed, hvorfor Fædrelandet tiltaler dem saa haardt, ikke var uberettiget*), og at den derhos

*) Ogsaa i andre Lande have anseete Forfattere erklæret sig for Meninger, der vilde hjemle hiin Forbeholdenheds Berettigelse.

kunde tjene dem til et yderligere Værn mod den Eiendomsberøvelse, hvorpaa det er lagt an. Uden Hensyn til den Mening, Rigsdagsmændene ellers maatte have om hiin Forbeholdenheds constitutionelle Berettigelse, maa den gruelige Uro og Retsforvirring, der vilde opstaae, hvis Enhver, som fandt sig forurettet ved den omhandlede Lov, kunde gaae til Domstolene, for at faae den og alt hvad der ifølge Samme var foregaaet, kuldkastet, gjøre en stor Virkning paa nogenlunde sindige Rigsdagsmænd, og man vil dog vel ikke tænke paa ved en ny Lov at spærre Adgangen til sligt Søgsmaal; dertil maatte man i al Fald gaae den Vei, Grundlovens § 100 anviser. For min Person tillægger jeg ikke denne Betragtning den Vigtighed, som den kan have for Andre; thi jeg har den fulde Overbeviisning, at den ei behøves, for at det hele Anslag maa strande, ligesom paa den anden Side den formeentlige Ret til ved Domstolene at sætte en Lovs Retsgyldighed under Spørgsmaal er i en saadan Strid med alle mine Begreber om en Retsorden, at jeg ikke kunde raade til at benytte den, om der end, hvad jeg dog som sagt finder utroligt, skulde ad Lovgivningsveien blive tilføiet Landets Grundeiere en saa skrækkelig Uret, som den, der af Mange attraaes. Men Fædrelandet maa, for at kunne fare løs mod ovennævnte af Godseierne tagne Forbeholdenhed, glemme de for Alles Øine liggende Kjendsgjerninger, der vise, at denne Forbeholdenhed har sin Rod i de Begreber, som der under Grundlovsforhandlingerne bleve forfægtede af dem, der ellers i Fædrelandets Øine ere de rette Støtter for Danmarks Riges Grundlov, men som da fandt Modstand deels hos min Ringhed, deels hos en Mand, der for Tiden synes at staae omtrent ligesaa dybt som jeg. For at gjøre dette endnu mere anskueligt for Læserne, skal jeg i et af de Bilag, som jeg tilføier dette lidet Skrift, meddele nogle Steder

---

Jeg kan ikke her indlade mig paa at oplyse dette, men skal dog henvise til Tidsskrift for Literatur og Kritik 6. B. S. 344—347, hvor det vil sees, at en saadan Mening i det Mindste forhen har havt megen Indgang i Norge.

af min i 1848 og 1849 udgivne Prøvelse o. s. v.; thi dersom nogen endog nok saa klar Sandhed skal i vor nærværende Læseverden gjøre sig gjeldende mod de Bladskrivere, under hvis Aag den har kastet sig, saa maa den lægges den saa nær, at den nødes til at see.

Fædrelandet har endnu til denne Deel af sit Angreb paa Godseiernes Bønskrift knyttet nogle Ord, hvori det gjentager de skamløse Sigtelser mod Landets Høiesteret, som det, efter de udførlige Belysninger, disse havde fundet, syntes i al Stilhed at ville søge bragte i Glemme. Den, som har fulgt dette Blads Taktik, veed imidlertid, at det, naar en eller anden af dets med sædvanlig Fripostighed fremsatte Paastande er saaledes gjendrevet, at det ikke veed et Ord at sige til sit Forsvar, lader nogen Tid gaae, indtil det ifølge sine Læseres velvillige Glemsomhed kan gjøre Regning paa, at Erindringen om dette Nederlag har tabt sig, for da med usvækket Selvtillid og som Intet derimod var sagt, at gjentage sin Paastand; og det er dette, som det nu atter gjør. Dets Bemærkninger over hiin Deel af Godseiernes Bønskrift slutter nemlig med den Yttring, „at de Scavenier" (denne Benævnelse har Fædrelandet fundet for godt at give samtlige de Godseiere, der have indgivet den titnævnte Forestilling til Kongen, hvilken dog efter Fædrelandets egne Meddelelser har en anden Mand til Forfatter) have fattet Mod til deres frække Trusel med Domstolene, fordi de have lært af Voteringen i Rigsretssagen, at man baade kan sætte en Lov tilside, naar dens Bud er En imod, og skrive slette Præmisser til en slet Dom, og fremfor Alt, at man har Mod til at sætte den lovgivende Magt Stolen for Døren" (S. 330). Det forholder sig dog vistnok som den nuværende Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet i 1849, til Beroligelse for dem, der frygtede for Følgerne af hiin omtvistede Paragraph, udtalte, at man af de Mænd, der beklædte vore Domstole, som dannede i en ældre Skole, ikke kunde vente nogen synderlig Tilbøielighed til at gjøre Brug af den Myndighed, som han vilde have dem tillagt til at underkjende Love. Jeg tillod mig derfor i denne Anledning at erklære, at jeg med fuld Vished turde paastaae,

at, saalænge Høiesteret endnu var besat med Mænd af det, han kaldte den gamle Skole, vilde det, efterat det fra Rigsforsamlingens Udvalg i hiin Retning gjorte og i Særdeleshed af ham som Ordfører understøttede Forslag var forkastet, være forgjæves, om det skulde falde Nogen ind at bringe hans Lære til Anvendelse. Det har saaledes ufeilbar ikke været Høiesteret, saaledes som den hidtil har været besat, Forfatteren af hiint Bønskrift har gjort Regning paa ved hiin Forbeholdenhed, men han har snarere tænkt paa Muligheden af en med Jurister af den nye Skole, hvortil Hall den Tid hentydede, sammensat Høiesteret, der tilegnede sig den Myndighed, som i 1849 denne saavelsom og Krieger med Flere fandt, at der tilkom Samme. Der behøves en høi Grad af Trods mod soleklar Sandhed for at mene, at Rigsretssagen har aabenbaret en anden Retning hos Høiesteret end den, som man forhen fra alle Sider tiltroede Samme. Det er lutter Tant, naar et Parti meente, at Rigsretten ved at frikjende de anklagede Ministre gjorde et Indgreb i Rigsdagens Bevillingsmyndighed. Retten havde slet ikke at afgjøre, hvorvidt de Udgifter, for hvilke Folkethinget havde besluttet Tiltale mod de forrige Ministre, skulde bevilges eller ikke. Den indirecte Indflydelse, Dommen derpaa kan faae, er ikke en anden end den, som ellers enhver Dom i en Sag, der angaaer en Fordring fra Statskassens Side, eller en Fordring paa denne Kasse maa kunne faae. Spørgsmaalet var kun, om det kunde gjøres Ministrene til Brøde, at de under de daværende Krigsforhold havde udenfor Finantsloven anvendt nogle hundrede tusinde Rigsdaler paa saavidt muligt at skjærme om Statens Ære og Sikkerhed. Ligesom det vilde være aabenbar Ufornuft, om man i Grundsætningen vilde nægte Statens Ministre Befoielse til uden foregaaende Rigsdags-Bevilling at gjøre Udgifter af dette Slags, saaledes blev det af Ministrenes Forsvarere tydeligt lagt for Dagen, at saavel en Finantslovs overalt erkjendte Natur som vor hele constitutionelle Praxis indeholdt den bestemteste Hjemmel for en saadan Berettigelse. Ogsaa blev enhver særlig Anke, som med Hensyn til hine Udgifter var blevet fremført, og navnlig de falske Forestillinger,

som man maatte have sat sig i Hovedet om en for den ene af de krigsførende Stater partisk Politik, der skulde have ligget til Grund for hine Ministres Færd, med seierrig Grundighed gjendrevet af Ministrenes Forsvarere, uden at enten den offentlige Anklager eller Pressen saae sig istand at opretholde sine Sigtelser. Om nu end Fædrelandet, trods disse klare Beviser, kunde med Virkning fortsætte sine Ordgyderier mod de anklagede Ministre saavelsom mod Rigsretten, saa maatte dog idetmindste saameget være indlysende, at dennes Dom aldeles intet Spor indeholder af den Grundsætning, hvorved den skal have sat Mod i Godseierne til at forbeholde sig Paatale ved Domstolene, saafremt der maatte udkomme en saadan Lov som den, hvorom her er handlet. Rigsretten, eller om man vil, de otte Høiesterets-Medlemmer, hvorfra Dommen udgik, have paa ingen Maade tilegnet sig nogen Myndighed til at tilsidesætte en Lov eller rette noget i samme. Kun tillod disse Mænd sig at afvige fra den Mening, der baade i det Thing, der reiste Anklagen, og i det, hvoraf otte Medlemmer indtoge Dommersædet ved Siden af hine Høiesterets-Medlemmer, med stor Myndighed og Iver var udtalt om den Lovs Betydning, hvorefter de Anklagede skulde dømmes, og om Forholdet mellem Rigsdagen og Rigsretten, hvilken Sidste efter hiins Udtalelser blot skulde være et Redskab til Fuldbyrdelse af den Førstes Mening og Villie. I Overeensstemmelse hermed fandt de sig og berettigede og forpligtede til selv at bedømme, om der efter Tilfældets særegne Beskaffenhed var Noget, som retfærdigen kunde begrunde et Ansvar. De af Pressen saa haardt angrebne Domsgrunde vidne netop om, at de otte Høiesterets-Assessorer, hvorfra disse hidrørte, strengt have holdt sig indenfor de Grændser, som Mænd „af den gamle Skole" satte for den dømmende Myndighed. De have endog med Hensyn til den Stilling, som de efter Grundlovens Aand indtoge ved Siden af de otte Landsthingsmænd, viist varsom Tilbageholdenhed i at udtale en positiv Dom over det foreliggende Factum og derfor holdt sig paa et reent juridisk og negativt Standpunkt, hvilket vel var tilstrækkeligt til at begrunde den Frifindelse, hvortil de fandt de Anklagede berettigede, men

dog gav Anledning til en Deel Misforstaaelse og Miskjendelse hos de Mange, der ikke ret kunde sætte sig ind i de Hensyn, der tilsagde denne Tilbageholdenhed. Dog alt dette er forhen paa det klareste udviklet, og vedkommer os ikke her. Nok er det, at hiin Dom og dens Præmisser langtfra ikke kunne have tjent til Støtte for den ovennævnte af Godseierne tagne Forbeholdenhed, medens det klarlig er lagt for Dagen, at de, hvis de havde søgt en saadan, vilde uden Vanskelighed kunne have fundet den paa et ganske andet Sted.

Det er en mærkelig Talemaade, at Høiesteret har vovet at sætte den lovgivende Magt Stolen for Døren. Denne samme Talemaade har Fædrelandet forhen brugt, naar Medlemmer af det Samme forhadte Ministerium, efter hvad Bladet troede at vide, havde sat deres Mening igjennem ved at nægte Contrasignatur til den Beslutning, som Kongen oprindeligviis havde ønsket. Dette har dog, forsaavidt det har fundet Sted, ei alene været en aldeles constitutionel Forholdsregel, men det er endog Noget, hvortil enhver Minister, for hvem Ære og Samvittighed gjelder mere end hans Plads, stedse maa staae rede. Det, hvorover Fædrelandet har givet Ondt af sig, har i Sandhed heller ikke været hine Ministres Mangel paa Føielighed mod Kongens Ønsker. Ved andre Leiligheder har der blæst en ganske anden Vind; og desuden var der Intet fjernere fra den Sag, der avlede den berygtede Rigsretsforfølgning, end at Ministrene mod Kongens personlige Ønske fik de Forholdsregler gjennemførte, hvorover man besværede sig. Men naar Fædrelandspartiet efter Omstændighederne seer sig istand til at udgive dets eget Ønske for Kongens, da er enhver Overbeviisning, der med Fasthed træder i Veien for samme, en utaalelig Gjenstridighed, som maa bøies. Da saaledes Nationalbanken i sin Tid ikke vilde give ubetinget Samtykke til, at Finantserne under den i 1848 udbrudte Krig satte rentebærende Sedler i Omløb, der kunde bruges i Skattebetalinger, men bandt sit Samtykke til saadanne Betingelser, at det attraaede Seddelomløb ei kom i Strid med Bankens Grundrettigheder og med Bestyrelsens edelige og under Æres og Embeds Fortabelse indskjærpede

Forpligtelser, saa kom Fædrelandet, uagtet Finantserne aldeles gik ind paa disse Betingelser , i saadan Harme, at det endog lod falde Trusler om Foranstaltninger, hvorpaa Regjeringen maatte være betænkt, hvis Banken ei forbedrede sig*). Nu giver Bladet Godseierne at forstaae, at de, naar det omsider maatte komme til en Høiesteretssag angaaende Gyldigheden af den Lov, der i dette Blads Indbildning allerede er til, ikke ville træffe den Høiesteret, hvortil de paa Grund af hiin Rigsretssags Udfald have sat deres Lid. Og det er en Tanke, som idelig beskjæftiger Fædrelandet, at Regjeringen i Grundlovens 78de Artikel har et Middel at skaffe en saadan Høiesteret tilveie, der vil være Dagspressen hørig og lydig. Men, ligesom Erfaringen viste, at Fædrelandet ikke havde den Regjering i Lommen, med hvis Indskriden det i 1850 truede Nationalbanken, saaledes kan jeg, uagtet den større Magt, som det nu kjendelig har opnaaet, dog ikke troe det muligt, at den skulde strække sig saavidt, at det vilde have Udsigt til at faae denne hæslige Plan fuldført. Men alt hvad der kunde tyde paa Muligheden heraf maa dog i et alvorligt Sind fremkalde Tanker og Sammenligninger, som man har ondt ved at forjage; disse skal jeg imidlertid for Tiden lade ligge.

Den 1ste Juli 1856.

---

*) See „Af mit Livs og min Tids Historie" 2. B. S. 28—34.